

”Den tvetydige nasjonen”: En analyse av det bolivianske politiske partiet MNRs ideologi, 1935-1952/53

Masteroppgave i historie,
ved institutt for arkeologi og historie.

Universitetet i Oslo, våren 2009

Av Aleksander Lund

Forord

Det er flere personer som fortjener en takk i forbindelse med denne oppgaven. Veileder Finn Fuglestad har utfordret meg hele veien og spesielt gjort meg oppmerksom på begrepenes viktighet og kompliserte innhold. Hans nøye gjennomlesninger av utkastene har lært meg mye og hans innsats har vært til stor inspirasjon.

Jeg ble jeg dypt fascinert av Bolivias historie, politikk og kultur da jeg i 2004 studerte sosiologi, antropologi og historie som utvekslingsstudent i Cochabamba. Store politiske mobiliseringer og massedemonstrasjoner fra historisk ekskluderte grupper er noe som har kjennetegnet landet de siste årene og som nådde sitt klimaks da Evo Morales og hans MAS-parti av urfolks- og sosiale bevegelser vant valget i desember 2005. Et komplekst lappeteppe av politiske, økonomiske, sosiale og regionale konflikter vekket min nysgjerrighet. SAIH og Kathrine Sund fortjener en stor takk for å ha gjort det mulig for meg å bli kjent med Bolivia.

I Bolivia er jeg dypt takknemlig ovenfor mange personer for hjelp, veiledning og hyggelige og lærerike samtaler. Historikerne Jose Miguel Gordillo og Luis Antezana Ergueta er spesielt verdt å nevne her.

På Blindern fortjener mine gode venner Trygve og Håvard en takk for å ha hjulpet til med korrektur. Og tillegg er jeg dypt takknemlig ovenfor alle venner som har holdt meg med selskap på Frederike og på lesesalen. Og takk til mine medstudenter på historie. Ingen nevnt, ingen glemt.

Og sist og mest: Takk til mamma og pappa for å alltid støtte meg på alle mulige måter! (både moralsk og gjennom hard valuta).

Aleksander Lund,

Blindern 11. mai 2009

Kart

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Kart.....	3
Innholdsfortegnelse	4
Liste over forkortelser	6
Konfesjoner	6
Innledning	7
Problemstillinger	7
”Indre” og ”ytre” årsaksforklaringer	12
Avgrensning i tid.....	12
Teori og metode	13
Redegjørelse for kilder og litteratur	15
Primærkilder.....	17
Litteratur.....	18
Begrepsavklaringer	22
”Raser”, kaster og stender	22
”Mestizos” og ”campesinos”.....	26
Føydalisme, kapitalisme, sosialisme og modernitet.....	29
Historisk kontekst	33
Fragmentering og ”hvitt” mindretallsstyre.....	33
Økonomisk vekst i gruvesektoren	34
Gryende nasjonalisme	36
Chaco-krigen (1932-35) mot Paraguay	37
Skiftende regjeringer og nye ideologier	39
Konflikter i gruvene og på landsbygda	40
Valg, statskupp og revolusjon	43
Endringer i gruveindustrien og jordbruket	44
Gruveindustrien	44
Fra ”ekskluderende” vekst til krise og proteksjonisme	45
”Tinn-baronene”	47
En gruvearbeiders virkelighet	49
Fagforeningskamp	51
Kaos og krig i gruvene	52
Oppsummering	53
Landbruket	54
Det ”liberalistiske” prosjektet	56
”Absentee ownership” og ”pongos” på landsbygda.....	57
Cochabamba	59
Den tradisjonelle jordeierklassen svekkes.....	60
Middelklassen og <i>los campesinos</i> - nye aktører på den politiske arenaen	61
Kampen om jorda tilspisser seg	67
Oppsummering	67
MNRs ideologer	69
Carlos Montenegro (1903-1953)	71
Nasjonen mot kolonien.....	72
Sagaen, dramaet, komedien og romanen.....	73
Augusto Cespedes (1903-1997)	76

Den harde virkeligheten i gruvene	77
Politikk, forretninger og luksus	78
Victor Paz Estenssoro (1907 - 2001)	80
Motstand mot gruveeierens makt	80
Politisk karriere i parlamentet og som finansminister.....	81
Revolusjon.....	85
MNRs ideologi	89
Koloniale samfunnsstrukturer, nasjonalstat og integrasjon.....	90
MNRs ”bolivianske nasjon”	92
Klassekamp og nasjonskamp	94
Jødene som ”anti-nasjon”	96
Revolusjonær nasjonalisme i praksis. MNR i regjering	98
Mestiza-kvinnen i Cochabamba	100
Urfolkskongressen i 1945.....	102
Villarroel og gruvearbeiderne	104
Oppsummering	105
Årene før revolusjonen (1948-1952)	106
MNR overlever og konspirerer.....	106
Allmenn stemmerett, nasjonalisering av gruvene og jordreform.....	107
Oppsummering, slutføring av analysen og konklusjoner	109
Marxisme og liberalisme	112
Nasjonalisme og <i>indigenismo</i>	113
Gruvearbeiderne og de indianske bønderne	114
Litteratur, kilder og intervjuer	118
Intervjuer	118
Primærkilder.....	118
Litteratur.....	119

Liste over forkortelser

MNR – Movimiento Nacional Revolucionario (Den nasjonale revolusjonære bevegelsen)

PIR – Partido Izquierda Revolucionario (Det revolusjonære venstrepartiet)

POR – Partido obrero revolucionario (Det revolusjonære arbeiderpartiet)

FSTMB - Federacion Sindical de Trabajadores de Mineros de Bolivia (De bolivianske gruvearbeidernes fagforening)

RADEPA – Razon de Patria (Militær organisasjoner dannet under Chaco-krigen (1932-35) som satt i regjeringen sammen med MNR i perioden 1943-46)

COB – Central Obrera Boliviano (Den nasjonale bolivianske fagforeningen)

COMIBOL - Cooperacion Minera de Bolivia (Det statlige bolivianske gruveselskapet)

Konfesjoner

Årstall i parentes bak presidentenes navn indikerer funksjonstid. Årstall bak MNR-ideologene navn viser til levetid.

Sitater oversatt fra spansk har den fulle spanske versjonen i fotnotene. Sitater oversatt fra engelsk er kun oppgitt i fotnotene dersom de er veldig sentrale eller kan gi rom for flere tolkninger. Ellers er nesten alle engelske sitater oversatt til norsk, bortsett fra de tilfeller med veldig sentrale utsagn eller setninger som ikke klinger bra på norsk.

Innledning

”Revolusjonen” 9. april 1952 i Bolivia var en av de mest omfattende revolusjonene i Latin-Amerika på 1900-tallet.¹ De mest umiddelbare og konkrete resultatene var allmenn stemmerett, jordreform og nasjonalisering av gruvene. Ifølge den meksikanske sosiologen Fernando Mayorga var det denne samfunnsomveltningen som skapte dagens bolivianske nasjon.² ”Revolusjonen” var den hendelsen som for alvor introduserte tidligere ekskluderte grupper som indianerne, bøndene, middel- og arbeiderklassen på den politiske arenaen i Bolivia og den ”skapte for første gang kanaler for direkte deltakelse på den politiske arenaen” for disse befolkningslagene.³ Til tross for dette er den paradoksalt nok ”Latin-Amerika minst studerte sosiale revolusjon”.⁴

Problemstillinger

Jeg vil i denne masteroppgaven studere bakgrunnen for den bolivianske revolusjonen gjennom å studere ideologien til MNR (Movimiento Nacional Revolucionario – Den nasjonale revolusjonære bevegelsen), partiet som spilte en ledende rolle og kom til makten i april 1952. Ideologien (kjent ”revolusjonær nasjonalisme”) skal jeg prøve å analysere i sammenheng med endringsprosessene i landbruket og gruveindustrien i tidsrommet 1935-1952 (som er perioden dette arbeidet omfatter). ”Den revolusjonære nasjonalismen” var en blanding av marxisme, liberalisme, nasjonalisme og *indigenismo* (”opphøying av indianernes plass i samfunnet”), noe som førte til en del tvetydigheter og indre spenninger i dette tankesettet. Jeg kommer til å argumentere for at denne ideologien var noe som ble formet av forskjellige prosessene og forandringene i det bolivianske samfunnet der mange aktører deltok

---

¹ Klein, Herbert S. 1969. *Parties and political change in Bolivia 1880-1952*. Cambridge University Press: 402

² Mayorga, Fernando 1993. *Discurso y politica en Bolivia*. La Paz: 23. ”La revolucion del 52, sin duda, fue el momento constitutivo de la actual nacion boliviana”. Mayorga 2000: 339

³ Gordillo, Jose M. 2000. *Campesinos revolucionarios en Bolivia. Identidad, territorio y sexualidad en el Valle Alto de Cochabamba, 1952-1964*. La Paz: 46. ”la revolucion creo por vez primera canales de participacion directa en la arena politica [para los campesinos andinos] ” Gordillo referer riktignok her kun til bøndene i den andinske delen av Bolivia (som i stor grad var quechua- og aymaraindianere), men som vi skal se i oppgaven fikk også middel- og arbeiderklassen representanter i partiet MNR og det revolusjonære regimet i april 1952. I Klein, Herbert 1969. *Parties and political change in Bolivia 1880-1952*. Cambridge University Press: Preface, s. XI kan vi lese at “[Bolivia under revolusjonen i 1952] saw [...] the effective introduction of the Indian masses into national political life on a scale hitherto unknown except for the Mexican experience.”

⁴ Ifølge den amerikanske historikeren Laura Gotkowitz. Se Gotkowitz, Laura 2007. *A revolution for our rights. Indigenous struggles for land and justice in Bolivia, 1880-1952*. Durham & London: 3

og øvde innflytelse (indianere, bønder, gruvearbeidere), ikke bare ideologene fra middelklassen som festet tankene til papiret. De ideologiske spenningene i MNRs politiske tenkning har også en nær sammenheng med det bolivianske samfunnet på 1930- og 40-tallet og den kompliserte økonomiske og sosiale orden som hersket her.

Mine hovedproblemstillinger er:

Hva besto MNRs ideologi i?

Hvordan kan endringsprosessene i landbruket og gruvesektoren (1935-1952) forklare partiets tankesett og det faktum at den ”revolusjonære nasjonalistiske”- ideologien fikk stor oppslutning på 30- og 40-tallet?

Hvilke mål hadde de forskjellige gruppene som var tilknyttet MNR (middelklassen, bøndene og gruvearbeiderne) og hvilket samfunn kjempet de for? Var ideologien den samme for alle disse gruppene?

Problemstillingene i oppgaven er begrunnet i en oppfatning om at ideologi ikke har fått det fokuset det fortjener i forklaringsmodellene for Bolivia og Latin-Amerikas historie. I sin standardbok om Latin-Amerikas historie nevner de amerikanske historikerne Thomas E. Skidmore og Peter Smith at ideologier som ”liberalisme, positivism, korporativisme, anarkisme, sosialisme, kommunisme [og] fascisme” har vært en drivkraft i kontinentets historie, men forfatterne tillegger ikke dette fokuset noe hovedvekt.⁵ Det som derimot ifølge disse forfatterne har vært det viktigste hinderet for ”utvikling” i Latin-Amerika er utenlandsk imperialisme, først britisk og fransk, deretter amerikansk. Dette har ifølge forfatterne ført til en ”økonomisk og politisk svakhet vis-a-vis Europa og USA som har begrenset det politiske handlingsrommet til latin-amerikanske politikere.”⁶ Dette blir i boken fremstilt som ”nykolonialisme”. Slik jeg tolker Skidmore og Smith er dette et ”sentrum-periferi”-forhold som går som en rød tråd i Latin-Amerikas historie helt siden kontinentet ble ”oppdaget” av Columbus i 1492.

---

⁵ Skidmore, Thomas E. og Smith, Peter E. 2005. *Modern Latin America*. New York – Oxford: 4 og 5

⁶ Skidmore og Smith 2005: 5

En annen historiker som også vektlegger kontinuitet fra kolonitidens dager er Finn Fuglestad. Han skriver at ”strukturene som ble dannet mellom 1492 og 1700 skulle komme til å prege den videre utviklingen i Latin-Amerika [helt opp til våre dager]”.⁷ Fuglestads forklaring er mer i tråd med mitt fokus i denne oppgaven fordi den legger mer vekt på interne årsaker og latin-amerikanernes kultur, mentaliteter og ideologi (han skriver mye om ”mentale strukturer” i boken). Det er imidlertid verdt å sette spørsmålsteget ved om disse ”koloniale strukturer” kan forklare Bolivias utvikling etter 1952. Etter revolusjonen fikk jo alle samfunnsgruppene stemmerett og en plass i politikken. Dette var jo et radikalt brudd med det hvite mindretallsstyret arvet fra kolonitiden.

Men det er liten tvil om at forholdet mellom indianergruppene og etterkommerne av spanjolene har spilt en viktig rolle i Bolivias historie. Som jeg skal vise i neste kapittel var tanken til den spanske koloniadministrasjonen at disse skulle leve adskilt i separate samfunn. En historiker kan allikevel ikke ta det for gitt at dette faktisk var tilfellet. Om og i hvilken grad et slikt delt samfunn virkelig eksisterte og hvordan det konkret så ut, må i hver epoke dokumenteres.

Den amerikanske historikeren Laura Gotkowitzs bok *A revolution for our rights. Indigenous struggles for land and justice in Bolivia, 1880-1952* er et verk som det kan hevdes i for stor grad har som premiss to-delingen ”indianer - hvit”. Som det vil bli forsøkt vist senere i denne oppgaven bidro historiske endringsprosesser i fylket Cochabamba, gruveindustrien og Chaco-krigen mellom Bolivia og Paraguay til at det vokste fram nye ideologiske strømninger hvor fokuset var mer på nasjonal samling og klasse enn ”rase”. Gotkowitz har imidlertid et kulturelt fokus på forskjeller mellom indianerne og den hvite middelklassen. Gotkowitz insisterer gjennom hele boka på en motsetning mellom den ”urbane” kampen til den intellektuelle middelklassen i MNR og den ”rurale” kampen til bøndene (hvor mange av dem etter hvert skulle bli en del av partiet gjennom fagforeningene sine).⁸ Hun skiller mellom en ”urban” og en ”rural” revolusjon, og antyder at de indianske bøndenes kamp på landsbygda sto i motsetning til det hun kaller MNR-ideologenes ”populistiske visjon” om en nasjon av mestiser (blanding mellom indianer og hvit).⁹ Jeg vil i kapitlet om situasjonen på landsbygda og i jordbruket vise at ”en nasjon av mestiser” aldri kun var en tankekonstruksjon, men derimot et ”fakta på bakken” skapt av historiske prosesser hovedsakelig i Cochabamba-fylket.

---

⁷ Fuglestad, Finn 1994. *Latin-Amerika og Karibiens historie*. Cappelen Akademiske forlag: 13

⁸ Gotkowitz 2007: 275

⁹ Gotkowitz 2007: 15 og 16. Mestis-begrepet blir gjort rede i begrepsavklaringene.

Det var en historisk utvikling der bøndene selv spilte hovedrollen og etter min mening må ses på som opprinnelsen til denne ideen. Den viktigste kampsaken var rettigheten til å kjøpe private jordlapper. I høylandet (fylkene La Paz, Oruro og Potosi) var imidlertid situasjonen en annen. Her sto det tradisjonelle indianersamfunnet (*ayllu*) med kollektiv eiendomsrett sterkere. MNRs ideologer så situasjonen i Cochabamba med indianere som hadde individuelle jordlapper som et forbilde, mens de var mer tvetydige når det gjaldt eiendomsstrukturen på høylandet. Med denne oppgavens tilnæringsmåte der ideologi, økonomi og eiendomsforhold er det sentrale, var det da ikke tilfellet at det var en ”urban” og en ”rural” revolusjon, men at det var to ”rurale” revolusjoner: En der indianerne ble private jordeiere og en annen der indianerne ble kollektive jordeiere i sine respektive *ayllus*.

Disse jordreformene hadde altså som resultat to forskjellige eiendomsforhold i jordbruket. Dikotomiene privat/kollektiv eiendomsrett og liberalisme/sosialisme er begreper som er helt dominerende i MNRs ideologi. De tilsvarer i hovedsak en annen dikotomi: Det å gå inn for å styrke indianernes posisjon gjennom å integrere dem i det nasjonale samfunn (gjennom blant annet å gi dem individuell privat eiendomsrett til jord) kontra det å opphøye indianerne gjennom å videreføre og styrke det ”genuint indianske”, slik som *aylluene* der grupper lever som en storfamilie med kollektiv eiendomsrett. Det første tenderer i retning av liberalisme, mens det siste smaker mer av marxisme. Ifølge Gotkowitz var denne ideologiske spenningen typiske for regjeringen MNR deltok i på 40-tallet.¹⁰ Ideologien som tok sikte på å styrke eller opphøye indianernes posisjon heter *indigenismo*¹¹ og oppsto i Latin-Amerika på begynnelsen av 1900-tallet. Ifølge den engelske sosialantropologen Peter Wade var ”den sentrale ideen at indianere trengte spesiell anerkjennelse og at spesielle verdier var knyttet til dem som gruppe.”¹² Denne oppgaven argumentere for at heller en et slikt ”partikularistisk” syn, var den sentrale tankegangen i MNRs ideologi ”universalisme”: Indianerne skulle ikke ha spesielle rettigheter, men samme kravene på for eksempel privat eiendomsrett og stemmerett som andre samfunnsgrupper.

Historikerne har i litteraturen om revolusjonen i 1952 fokusert lite på disse selvmotsigelsene, paradoksene og tvetydighetene til den ”revolusjonære nasjonalismen”. De har stort sett

---

¹⁰ Gotkowitz 2007: 193. “Tensions between assimilationists and anti-assimilationists conceptions of the nation ultimately typified the populist project articulated under the short-lived Villarroel-MNR regime. Jeg vil imidlertid bruke ordet ”integrere” istedenfor ”assimilere”. Det fordi det er dette ordet som MNR brukte.

¹¹ Fra ordet *indigena* (indigenous/urfolk), et mer positivt ladet ord for indianer. Jeg vil i denne oppgaven bruke indianere og urfolk som synonymer.

¹² Wade, Peter 1997. *Race and ethnicity in Latin America*. London/Sterling, Virginia: 32

skrevet om etniske, sosiale og klassekonflikter mellom MNR og det bestående regimet, eller mellom de forskjellige samfunnsgruppene som utgjorde MNR. En del forfattere har en tendens til å ha et konfliktorientert fokus der en av de viktigste drivkreftene i historien er en bipolar konfrontasjon mellom indianere/bønder og hvit middelklasse, eller mellom "folket" (*el pueblo*) og "oligarkiet".¹³ Gotkowitz mener jeg i for stor grad henviser til det kulturelle skillet mellom de indianske bøndene og middelklassen for å forklare konfliktene forut for revolusjonen. Den andre tilnærmingen jeg er kritisk til er som nevnt over framstillingen av "folket" og "oligarkiet" som homogene grupper som automatisk sto i et antagonistisk forhold til hverandre. Jorge Dandler og Juan Torrico skriver at "en maktblokk som ivaretok interessene til de store gruvekapitalistene, de store jordeierne på landsbygda og finanssektoren" hindret Villaroel-regjeringen (1943-46) i å i større grad imøtekomme de indianske bøndenes krav om eiendomsrett til jorda de arbeidet på.¹⁴ Det skapes altså en allianse av gruveeierne og "*los hacendados*" (storgodseierne) mot "*los campesinos*" (bøndene). Men gruveeierne som opererte innenfor et kapitalistisk system, hadde slett ikke samme interesser som de store hacienda-eierne som sverget til stender- og privilegiesamfunnets logikk. Og hvordan "the financial sector" hadde interesse av et jordbruk med gratis arbeidskraft hvor *los hacendados* i liten grad investerte, er ikke lett å se.

I et slikt skjema overser man det faktum at både mange jordløse bønder og gruveeiere hadde interesse og kjempet for en avskaffelse av det statiske og uproduktive systemet på landsbygda og utbredelse av et system med privat eiendomsrett, investeringer og lønnsarbeid. Ved å beskrive historien kun som en konfrontasjon mellom to klasser, glemmer man også ideologiske tvetydigheter innenfor for eksempel "*el pueblo*". Som vi skal se i oppgaven var arbeiderne i gruvene "marxister" og kjempet for arbeiderkontroll og nasjonalisering av produksjonsmidlene, mens på landsbygda i Cochabamba foregikk det en kamp om jord der bøndene var "liberalister" og kjempet for privat eiendomsrett. Dette var ofte de samme aktørene (for eksempel gruvearbeidere som hadde kjøpt seg jord)¹⁵ og de fleste av dem samlet seg i det samme partiet (MNR) med den "revolusjonære nasjonalismen" som ideologi. I denne

---

¹³ Ideologene og ledelsen i MNR var en del av den "radikale" delen av middelklassen på 30- og 40-tallet. Med "folket" menes som regel indianere/bønder, arbeidere og en del av middelklassen, grupper ekskludert fra politisk og økonomisk makt. "Oligarkiet" brukes vanligvis om den tradisjonelle politiske og økonomiske eliten bestående av storgodseiere, gruveeiere og den politiske eliten.

¹⁴ Dandler, Jorge og Juan Torrico A. *From the national indigenous congress to the Ayopaya rebellion: Bolivia, 1945-47* i Stern, Steve (red.) *Resistance, rebellion, and consciousness in the Andean peasant world, 18th to 20th centuries*. The University of Wisconsin press 1987: 347

¹⁵ I Gordillo 2000: 241 kan vi lese at "gruveboomen [på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet] tiltrakk seg enorme mengder bønder fra Cochabamba som etter år med arbeid i gruvene dro tilbake med sine oppsparte midler".

masteroppgaven vil det bli argumentert for at denne ideologiske ”forvirringen” er en oversett, men viktig faktor i boliviansk historie helt fram til i dag. Kunnskap om ideologien til revolusjonen i 1952 er derfor nødvendig for å forstå dagens Bolivia. Mitt utgangspunkt er da også at ”Skal vi forstå nåtida, må vi vite hvordan den er blitt til.”¹⁶ Historien er en nødvendig bakgrunn for *indigenismo*-ideologiens renessanse og dagens debatt om urbefolkningsgruppene situasjon i Bolivia.

”Indre” og ”ytre” årsaksforklaringer

En av de vanskeligste balansegangene for en historiker er forholdet mellom ”indre” og ”ytre” årsaker til hendelser og endringer. Bolivias historie på 30- og 40-tallet ble helt klart påvirket av faktorer som 2. verdenskrig og prisen metallet tinn (som Bolivia var storprodusent av) hadde på verdensmarkedet. Ideologier som liberalisme og marxisme hadde jo også sin opprinnelse utenfor Bolivias grenser.

Jeg vil likevel fokusere på de indre årsakene til revolusjonen og den interne ideologiutviklingen i dette arbeidet. Det fordi jeg mener at det var de interne endringsprosessene i landbruket og gruveindustrien som til slutt ble det avgjørende for at ”revolusjonen” i 1952 kunne finne sted. Bolivia hadde en utvikling som var i utakt med resten av Latin-Amerika. Mens den kalde krigen var på sitt kaldeste og konservative regimer satt med makten i de andre landene på kontinentet var det rom for revolusjon i Bolivia. Det var (med unntak av Guatemala) det eneste landet i Latin-Amerika hvor det skjedde en radikal regimeendring før den cubanske revolusjonen i 1959. Denne prosessen var genuint boliviansk og liberalismen og marxismen som ble brukt i den politiske agitasjonen var ikke blåkopier av Sovjet eller Europa/USA, men lokale bolivianske varianter.

Avgrensning i tid

Perioden jeg tar for meg i denne masteroppgaven er 1935-1952. Alle kilder og historikere peker på Chaco-krigen mot Paraguay (1932-35) som et vendepunkt og en viktig bakgrunn for ”den nye politiske bølgen” som oppsto i Bolivia på 30- og 40-tallet (som MNR skulle bli en del av). ”Dannelsen av MNR [i 1941/42] var et produkt av minst fem år med politiske,

---

¹⁶ Kjeldstadli, Knut 1999. *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo: 21

parlamentariske, journalistiske og ideologiske kamper”, skriver historiker og tidligere MNR-aktivist, Luis Antezana Erguetas.¹⁷

Jeg stopper ved revolusjonen i 1952 fordi mitt tema kun er bakgrunnen og ideologien som var ”redskapet” til å styrte den eksisterende samfunnsorden. Jeg ønsker å belyse dette som en innfallsvinkel til en bedre forståelse av revolusjonen og konfliktene i Bolivia etter 1952.¹⁸

Teori og metode

Ideologi er ifølge en vanlig definisjon et sett med ideer som ”prøver å gi svar på sentrale spørsmål om hvordan samfunnet er og bør være, og hvilke virkemidler man må bruke for å endre samfunnet”.¹⁹ I dette tilfellet skal jeg studere partiet MNRs analyse av hvilke problemer som eksisterte i det bolivianske samfunnet, hvilke mål det hadde for sitt *patria* (fedreland) og hvordan partiets ideologer mente man kunne nå disse målene.

Ifølge Ottar Dahl er ideologi et kollektiv fenomen som kommer til uttrykk i individers handlinger. Dahl skriver at en historikers oppgave ikke er å studere ideologier som homogene og statiske størrelser, men som en prosesser i stadig diskusjon og endring. En bør søke å forstå personenes motiver: ”målet er å [...] se handling som et uttrykk for mening representert ved ideologi”.²⁰ I sin bok “*Discurso y politica en Bolivia*” analyserer den bolivianske sosiologen Fernando Mayorga MNRs revolusjonære og nasjonalistiske ideologi og diskurs. Han definerer ideologi som ”sosiale handlinger som produserer mening” og hans ærend er å gjøre ”en analyse av handlingenes betydning eller mening, som har sin opprinnelse i en materiell virkelighet”.²¹

Men handlingene (som produksjon og spredning av politisk propaganda) er ikke kun et uttrykk for en virkelighet, de er aktivt med på å forme den samme virkeligheten. Den politiske diskursen og den materielle virkeligheten avspeiler og påvirker hverandre gjensidig.²² Et av

---

¹⁷ Antezana Erguetas, Luis 1998. *La historia secreta del MNR. Tomo 2*: 353.

¹⁸ For eksempel de interne konfliktene i MNR som Gordillo skriver detaljert om i *Campesinos revolucionarios en Bolivia. Identidad, territorio y sexualidad en el Valle Alto de Cochabamba, 1952-1964* og som til slutt førte til MNR-regimets fall i 1964.

¹⁹ <http://no.wikipedia.org/wiki/Ideologi>. 22.10.08

²⁰ Dahl, Ottar. *The historical study of ideologies i Historie og teori*, artikler 1975-2001. Oslo 2004.

²¹ ”Prácticas sociales de producción de sentido”, “un nivel de análisis de los hechos de significación o sentido, que presenta una realidad material.” Mayorga 1993: 32 og 33.

²² Gordillo, Jose M. 2000: 149 (med referanser til Benedict Anderson, Joan W. Scott og William Rosberry) og Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem og

mine mål med denne oppgaven er å framstille MNRs ideologi et dynamisk fenomen som former og blir formet av ulike endringsprosesser i det bolivianske samfunnet der mange aktører deltar (indianere, bønder, gruvearbeidere), ikke bare ideologene fra middelklassen som festet tankene til papiret. Denne dialektikken har også den tyske filosofen Martin Heidegger vært inne på: ””Enhver framstilling av fortida”, skriver han, ”handler om noe som står stille.” Tekstene – enten det er fortidas eller våre egne – utgjør ”eine Stilleung der Geschichte”, de bringer historien til stillstand. Men i seg selv er jo historien ”eine Geschehen”, noe som alltid pågår, som aldri står stille.”²³ Det er dette som gjør studiet av politisk retorikk og ideologi til en historikers anliggende.²⁴

Karl Marx mente at ”produksjonsmåten [i et samfunn] danner basis, og de øvrige institusjoner [samt tanker og ideologi] overbygning, slik at det som skjer i basis bestemmer det som skjer i overbygningen”²⁵ Denne teorien kalles historisk materialisme. Men betyr dette at produksjonsmåten alltid er avgjørende og at ”de herskende tanker alltid er de herskenes tanker”? En slik tolkning tyder på at endring ikke er mulig (i alle fall ikke gjennom menneskelig inngripen for å endre produksjonsformen), noe som jo motsier marxismens teori om nettopp endring fra føydalisme til kapitalisme til sosialisme. En dogmatisk materialisme evner jo heller ikke å forklare hvordan ”produksjonsmåten/basisen” oppstår. En modifisert teori om et vekselvirkningsforhold mellom basis og overbygning er derfor nødvendig. En slik metodologisk tilnæringsmåte vil bli brukt i denne oppgaven. Jeg skal forsøke å vise og analysere hvordan den politiske diskursen og den materielle virkeligheten gjensidig avspeiler og påvirker hverandre.²⁶ Denne historiske måten å forstå ideologi på mener jeg er fruktbar. Slik vil jeg i fortsettelsen analysere MNRs ideologi og sette den i sammenheng med de

---

Johan L. Tønnesson 2008: 18 og 29. Forfatterne siterer den tyske historikeren Reinhard Koselleck på at ”begreper må betraktes ”både som faktorer og indikatorer for historisk endring”. Som *indikatorer* for endring bærer de i seg unik kunnskap om hvordan den historiske virkeligheten utvikler seg og på skiftende vis kommer til uttrykk i språket. På den annen side, som *faktorer*, tar de selv aktiv del i de samme endringsprosessene.” De skriver også at ”teksten og historien er vanskelig å løse fra hverandre – like vanskelig som ”formen” og ”innholdet” er det.

²³ Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem og Johan L. Tønnesson 2008. *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Universitetsforlaget: 17

²⁴ Dahl 2004

²⁵ Østerberg, Dag. ”Innledning” i Østerberg, Dag (Red.) 1990. *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*. Pax: 20

²⁶ Slik brukt i blant annet Jose M. 2000: 149 (med referanser til Benedict Anderson, Joan W. Scott og William Rosberry) og Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem og Johan L. Tønnesson 2008: 18 og 29. Forfatterne siterer den tyske historikeren Reinhard Koselleck på at ”begreper må betraktes ”både som faktorer og indikatorer for historisk endring”. Som *indikatorer* for endring bærer de i seg unik kunnskap om hvordan den historiske virkeligheten utvikler seg og på skiftende vis kommer til uttrykk i språket. På den annen side, som *faktorer*, tar de selv aktiv del i de samme endringsprosessene.” De skriver også at ”teksten og historien er vanskelig å løse fra hverandre – like vanskelig som ”formen” og ”innholdet” er det.

konfliktene og endringsprosessene som det bolivianske samfunnet gjennomgikk på 30- og 40-tallet. Hendelser som Chaco-krigen og lengre historiske prosesser som den kulturelle integrasjonen i Cochabamba-fylket samt MNRs ideologi skapte den politisk konstruerte "nasjonen" som igjen var ment å skulle løse konfliktene og problemene i det bolivianske samfunnet. "Nasjonen" blir slik både et mål og et middel.

Redegjørelse for kilder og litteratur

Denne masteroppgaven analyserer MNRs ideologi ved hjelp av en rekke primærekilder; Politiske bøker, kongressinnlegg, partiprogrammet fra 1942 og den uoffisielle partiavisen *La Calle*. Disse kildene har selvfølgelig kun bli brukt som *levninger*, det vil si, de er kun kilder til informasjon om partiets tankesett, ikke *beretninger* (fakta) om historiske prosesser og hendelser.²⁷ Det er forsøkt gjort et skille mellom "ideologien" og den "objektive" historien. Kildene til sistnevnte en den faglige sekundærlitteraturen (som bli drøftet under). Denne avgrensningen er allikevel ikke alltid like lett i praksis. Denne oppgaven forfekter jo et syn som sier at ideologi og historisk virkelighet gjensidig påvirker hverandre.²⁸ Noe av grunnen til at en politisk retorikk får stor gjennomslagskraft i et samfunn er jo ofte at den kommer med virkelighetsbeskrivelser som i alle fall til en viss grad har rot i virkeligheten. Som det vil bli forsøkt vist i denne oppgaven var for eksempel ikke MNRs "bolivianske nasjon" av middelklassen, arbeiderklassen og de indianske bøndene kun en tankekonstruksjon; disse samfunnsgruppene hadde jo utgjort et kampfelleskap i Chaco-krigen (1932-35) mot Paraguay.

En utfordringer nært knyttet til påpekningen ovenfor er det faktum at "historiefaget i seg selv [er] et produkt av fortiden"²⁹ Her må en være kritisk til ord og uttrykk som ble brukt i den politiske kampen. Det blir problematisk når Klein omtaler det begrepet *La rosca* som en nøytral kategori som er blitt funnet opp i ettertid av "politiske analytikere" for å beskrive de "profesjonelle politikerne som opererte hovedsakelig i samsvar med interessene til tinnbarone" ved inngangen til 1900-tallet.³⁰ Det riktige er imidlertid at *La Rosca* var en nedsettende betegnelse brukt i propagandaøyemed av venstresiden om den tradisjonelle eliten

---

27 Kjeldstadli, Knut 1999. *Fortida er ikke hva den engang var. En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo: 170-173. Kjeldstadli skriver (s. 173): "Når vi bruker en framstilling som levning etter en viss situasjon, er det vi som trekker slutningene om hvordan noe var. Men når vi bruker kilden som beretning, bruker vi den som om vi leste en eldre kollega. Da er vi i tillegg også overlatt til "kollegaens" muligheter, evne og vilje til å beskrive virkeligheten riktig."

28 Se side 11.

29 Fuglestad, Finn 2004. *Fra svartedauden til Wienerkongressen. Den vesterlandske kulturkretsens historie 1347-1815 i et globalt-sammenlignende perspektiv*. Cappelen akademiske forlag: 16

30 Klein 2003: 157. Om "tinnbarone" s. 31 og 40-45 i denne oppgaven.

generelt, ikke kun politikerne.³¹ I denne oppgaven prøver jeg bevist å styre unna slike uklare begreper.³² Her er det imidlertid stor forskjell på begrepenes karakter. *Pongejaje* var også et begrep som ble brukt flittig i denne politiske debatten på begynnelsen av 1900-tallet. Dette var en pliktjeneste som de indianske leilendingene (*colonos*) var pålagt av eieren av jordeiendommen som de leide. Det kunne være hagearbeid eller vedlikehold av veier nær jordeierens bolig.³³ Ifølge Gotkowitz ble ordet *pongeaje* sjelden brukt før på begynnelsen av 1900-tallet. Det var i sammenheng med kritikken mot behandlingen av indianerne på det tradisjonelle storgodset (*hacienda*) at dette begrepet ble vanlig, og det var selvfølgelig opposisjonen til den tradisjonelle orden, og ikke jordeierne, som tok det i bruk.³⁴ Ordet *pongeaje* har dermed også en politisk konotasjon. Bakgrunnen for at *pongeaje* (og ikke *rosca*) blir brukt i denne oppgaven for å beskrive ”objektive” historiske forhold er at ordet referer til en konkret en konkret sosial struktur og konkrete samfunnsforhold. Termen er falsifiserbar, og dermed egnet til akademisk bruk for å beskrive de tidsrom og situasjon der slike eiendoms- og arbeidsforhold var et faktum.

Et annet hensyn som er blitt forsøkt ivaretatt i denne oppgaven er å unngå å se historien med nåtiden ”briller”. Et studie av ideologi er nyttig i et slikt øyemed fordi selve hensikten er å studere fortidens tanker og begreper, og hvilken mening disse hadde. Gotkowitz vil bli kritisert for et fokus på ”det genuint indianske”. Det gis inntrykk av at det er mulig å snakke om en ”indiansk kultur” og de tradisjonelle indianersamfunnenes kamp for kollektiv eiendomsrett vektlegges sterkt.³⁵ Som vi skal se i kapittel hadde mange av de indianske bøndene på landsbygda i Cochabamba et helt annet perspektiv. Ifølge Gordillo overdriver Gotkowitz betydningen av disse kollektive indianersamfunnene i samsvar med den nye ”kulturelle renessansen” til urbefolkningsgruppene i Bolivia.³⁶ Det er ikke fruktbart å analysere urfolkskampen på 1930- og 40-tallet med utgangspunkt i nåtidens ”kulturelle bevissthet” blant quechuaene og aymaraene i Bolivia.

---

31 Iníguez 2004: 208. Se også siden 75 i denne oppgaven.

32 For hva var egentlig ”interessene” til disse kapitalistene som tjente seg rike på eksport av tinn? Fram til 1940-tallet levde de godt med en svak stat, men i dette ti-året ble jo statens manglende kapasitet til å mekle mellom de forskjellige interessene katastrofal for gruveeierne.

33 Gotkowitz 2007: 136 og 137

34 Gotkowitz 2007: 137

35 Gotkowitz 2007: 207 og 208. ”Indianess” er det dunkle ordet hun bruker.

36 Gordillo i mail 22. oktober 2008. Med den nye ”kulturelle renessansen” menes det økte fokuset på urfolk og deres kulturer som startet på 80-/90-tallet i Bolivia.

Primærkilder

MNRs-ideologene Carlos Montenegro og Augusto Cespedes bøker *Nacionalismo y coloniaje* (*Nasjonisme og kolonitid*) og *Metal del diablo* (*Djvelens metall*) er ifølge den bolivianske historikeren Mariano Baptista Gumucio de to bøkene som hadde størst innflytelse på MNR og revolusjonen i 1952.³⁷ *Nacionalismo y coloniaje* gir et innblikk i et historiesyn der Bolivias historie er en kamp mellom ”anti-nasjonale” krefter (representert ved de tradisjonelle elitene) og urbefolkningen og mestisene, det genuint ”nasjonale” og ”bolivianske”, som ved hjelp av den ”revolusjonære nasjonalismen” skal skape den boliviansk stolthet og bevissthet som forfatteren ønsker seg. *Metal del diablo* handler også om indianerne, mestisene og elitene, men her er konteksten gruveindustrien og tinn-baronen Simon Patiños liv som Bolivias rikeste mann. Virkeligheten for arbeiderne i gruvene blir skildret som hverdager med ”utbytting” og fattigdom, mens Patiño og hans overklassevenner velter seg i luksus og forakt for de hardt arbeidende indianerne og mestisene.

Det vil også bli gjort rede for den politiske tenkningen til Victor Paz Estenssoro, mannen som senere skulle bli revolusjonens leder og president gjentatte ganger etter 1952. Som parlamentariker på 30- og 40-tallet hadde han en rekke interessante innlegg i parlamentet som vil bli omtalt senere i oppgaven.³⁸ Paz Estenssoro var også opptatt av å styrke den bolivianske nasjonen, og han ser dette i sammenheng med situasjonen for indianerne på landsbygda, produksjonsmåten i jordbruket og generelle økonomiske forhold. Hans balansegang mellom marxisme og liberalisme, og hans syn på kapitalisme, er meget interessant og vil bli gjort rede for. En annen kilde til Paz Estenssoros tenkning som vil bli brukt er et intervju fra 1994 hvor han forteller om Chaco-krigen på 30-tallet, de politiske hendelsene på 40-tallet og revolusjonen i 1952.³⁹ Denne kilden blir også såvidt brukt som beretning for informasjon om omstendighetene rundt foranledningen for MNRs regjeringdeltakelse sammen med den militære organisasjonen RADEPA fra 1943 til 1946.⁴⁰

---

37 Gumucio 1996: 126

38 Disse er tilgjengelig i bøkene Paz Estenssoro, Victor 1955. *Discursos parlamentarios*. La Paz og Leon, Ramiro Antelo (red.) 2003. *Pensamiento politico de Victor Paz Estenssoro*. La Paz.

39 Intervju med Victor Paz Estenssoro, ”Reportaje a la revolucion del 52. El doctor Paz se confiesa”, i avisen Hoy 10. april 1994

40 Jeg studerer MNRs ideologi og bruker da selvfølgelig ellers disse primærkildene kun som levninger; som informasjon om hvordan disse historiske aktørene tenkte, mens den uavhengige faglitteraturen brukes for objektiv informasjon om den historiske utviklingen i min periode.

MNR ble offisielt stiftet 7. juni 1942, selv om mange partiaktivistene allerede på slutten av 1930-tallet utgjorde en gruppe i parlamentet med navnet ”de uavhengige sosialistene”.⁴¹ Med grunnleggelsen fulgte offentliggjøringen av det 38 sider lange partiprogrammet *MNR. Prinsipper for umiddelbar handling*.⁴² Her gjorde partiet rede for sitt syn på Bolivias historie og hvilken framtid de ønsker seg for landet. Spesielt mye plass er viet til tiden fra og med tapet av kysten til Chile i 1879, en hendelse som ifølge MNR var en ”enorm katastrofe for Bolivia.” Chaco-krigen (1932-1935) beskrives imidlertid som både en katastrofe og et vendepunkt; partiet så seg selv som en direkte konsekvens av denne hendelsen, og propaganderte videre for at tiden var kommet for å kjempe for *La Patria* (fedrelandet) og mot imperialismen. Hvordan partiet her beskrev samfunnet, de forskjellige sosiale gruppene og nasjonsspørsmålet vil bli analysert i kapittel 6.

En annen levning som vil bli brukt for å forstå ”den revolusjonære nasjonalismen” er avisen *La Calle*.⁴³ Denne dagsavisen, som kom ut mellom 1936 og 1946⁴⁴, var helt avgjørende for de nye nasjonalistiske og sosialistiske bevegelsene og for dannelsen av MNR. Ifølge Luis Antezana E. ville ikke MNRs fødsel vært mulig uten *La Calle* som kunne få frem det politiske budskapet til folket.⁴⁵ Avisen spilte en viktig rolle fordi den gjorde det mulig med en plattform for politisk diskusjon.⁴⁶ Den var ikke en offisiell partiavis, men MNRs politiske retorikk er lett gjenkjennelig i artiklene. MNR-ideologene Carlos Montenegro og Augusto Cespedes var da også sentrale redaktører og skribenter i *La Calle*. Jeg vil derfor også bruke artikler i *La Calle* før 1942, fordi MNR allerede i praksis eksisterte fra andre halvdel av 1930-tallet.

Litteratur

Den amerikanske historikeren Laura Gotkowitz’ bok *A revolution for our rights. Indigenous struggles for land and justice in Bolivia, 1880-1952* er den siste boken som er utgitt om den bolivianske revolusjonen (2007). Jeg deler Gotkowitz insistering på å også se historien

---

41 Antezana 1972: 29 og 30, Gotkowitz 2007: 167 og 168

42 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros, Eduardo Arze 2002. ”Bolivia. El programa del MNR y la revolucion nacional.” La Paz: 605-643

43 Nummer i perioden juni-september 1936, januar-mars 1939, januar- mars 1941, mai-juni 1942 og januar-april 1943 er blitt gått gjennom for denne oppgaven. Jeg plukket ut disse utgavene fordi det gav et spenn i tid og på grunn av viktige hendelser som skjedde i disse tidsrommene (blant annet dannelsen av MNR).

44 Cuadros 2002: 53

45 Antezana E. 1972: 23

46 Klein 1969: 339

”nedenfra” og konklusjonen om at også indianerbevegelsene på landsbygda er viktige for å forstå revolusjonen.⁴⁷ Dette står i direkte kontrast til den spansk-bolivianske antropologen Xavier Albos påstand om at det var “veldig liten deltakelse fra bøndene” under kuppet revolusjonen i april 1952.⁴⁸ Men som nevnt i innledningen mener jeg Gotkowitz i stor grad omtaler indianerne som en homogen gruppe. Et slikt ”partikularistisk” perspektiv ble for alvor introdusert i boliviansk historieskrivning av Silvia Rivera Cusicanqui i hennes bok *Oprimidos pero no vencidos. Luchas del campesinado aymara y quechua de Bolivia, 1900-1980* fra 1984. Hovedtesen her er eksistensen av ”den indianske” og ”den spanske republikken”. For den bolivianske sosiologen besto MNRs ideologi i et ønske om å ”integre indianeren i det nasjonale samfunnet [”den spanske republikken”] uten å ta hensyn til indianerens kulturelle egenart.”⁴⁹ Som vi ser er det fokus på det kulturelle og det ”genuint indianske”.

Den bolivianske historikeren Jose Miguel Gordillo kritiserer Cusicanquis tese i hans doktorgrad *Campesinos revolucionarios en Bolivia. Identidad, territorio y sexualidad en el Valle Alto de Cochabamba, 1952-1964* fra 2000. En sentral tanke i den “revolusjonære nasjonalismen” som seieret i 1952 var at indianerne skulle integreres i samfunnet som “mestiser/campesinos”. Gordillo skriver at *mestizo/campesino*-identiteten oppsto som følge av en lang historiske prosess i Cochabamba-fylket der det viktigste konkrete resultatet var at *quechua*-indianerne i dette området fikk mulighet til å kjøpe seg private jordlapper. Han mener det er ”å snu ryggen til den andinske historien” å fremstille det som om denne identiteten og integrasjonen var noe som ensidig ble innført av MNR ovenifra.⁵⁰ Jeg kommer til å argumentere for det samme synet i denne oppgaven. Der Cusicanqui i stor grad fremstiller indianerne som en politisk kraft uavhengige av MNR, prøver Gotkowitz å dokumentere at en “genuint indiansk ideologi” var en aktiv del av revolusjonen i 1952. Ifølge Gordillo “overdriver [Gotkowitz] betydningen av de indianerbevegelsene som kjempet for det tradisjonelle indianersamfunnet med kollektiv eiendomsrett”.⁵¹ Dette er som Gordillo påpeker i tråd med en “partikularistisk” tankegang der en fremhever “indianeren” istedfor *el campesino*.

---

47 Gotkowitz 2007: 9

48 Albo, Xavier. From MNRistas to Kataristas i Stern, Steve (red.) 1987. *Resistance, rebellion, and consciousness in the andean peasant world, 18th to 20th centuries*. University of Wisconsin: 383

49 Cusicanqui, Silvia Rivera 1984. *Oprimidos pero no vencidos. Luchas del campesinado aymara y quechua de Bolivia, 1900-1980*. La Paz: 8

50 Gordillo, Jose M. 2000. *Campesinos revolucionarios en Bolivia. Identidad, territorio y sexualidad en el Valle Alto de Cochabamba, 1952-1964*. La Paz: 249

51 Mail 22. oktober 2008.

Den amerikanske historikeren og Bolivia-eksperten Brooke Larson har en etter min mening fruktbar tilnæringsmåte i sin bok *Liberalism, race, and ethnicity in the Andes, 1810-1910* fra 2004. Selv om boken behandler en tidsperiode forut for min, mener jeg Larsons metode å ”se historien til bøndene på høylandet i Andes-regionen i sammenheng med en større mengde økonomiske, politiske, sosiale, og kulturelle prosesser, ikke som statiske bondesamfunn eller kulturer hvor verdenshistoriens krefter plutselig gjorde seg gjeldende”.⁵² Da blir det imidlertid problematisk å kalle *aylluene* for “independent communities”.⁵³ Jeg mener det gir større forståelse kalle dem enheter med en annen juridisk/økonomisk-status, nemlig kollektiv eiendomsrett. Denne statusen kan kanskje igjen forklare hvorfor de fremstår som ”uavhengige” eller ”isolerte” fra resten av samfunnet? I et kollektivt samfunn er det gjerne vanskelig å spare opp personlig overskudd, noe som ofte er en forutsetning for å kunne reise eller være en del av en markedsøkonomi.

Den meksikanske sosiologen Fernando Mayorgas bok *Discurso y politica en Bolivia* fra 1993 inneholder den eneste omfattende analysen av MNRs ideologi som jeg har funnet. Dette verket er en oppdatert versjon av Mayorgas avhandling fra 1983 for graden Licenciatura ved Universidad Nacional Autonoma de Mexico. Her er det 130 sider med ganske grundig analyse av den ”revolusjonære nasjonalismen”, med stor vekt på Carlos Montenegros bok *Nacionalismo y coloniaje*. Fra en historikers perspektiv kan en allikevel kritisere at ideologien blir framstilt i stor grad som noe uavhengig av endringsprosessene i samfunnet. En får et inntrykk av at det var MNR og den politiske diskursen som skapte bevegelsene som kjempet fram samfunnsomveltningen i 1952.⁵⁴ Ideologi blir behandlet på et teoretisk og ”ovenfraned”-nivå. For Mayorga ”oppsto folket som revolusjonært subjekt” (skapt av MNRs ideologer) under ”den intellektuelle og moralske oppvåkningen etter Chaco-krigen” samt gjennom ”bruken at statsapparatet” da MNR satt i regjering under Villarroel.⁵⁵ Hendelsene i gruveindustrien omtales bare med et par linjer.⁵⁶ *Quechua*-indianernes kamp for jord i Cochabamba nevnes ikke i det hele tatt. Denne masteroppgaven vil argumentere for et

---

52 Larson, Brooke 2004. *Liberalism, race, and ethnicity in the Andes, 1810-1910*. Cambridge: 5 og 6

53 Larson 2004: 204

54 Mayorga 1993: 23. ”la sociedad civil fue interpelada y constituida por el Estado del 52 (del Movimiento Nacionalista Revolucionario) a través del discurso del nacionalismo revolucionario”. På norsk blir det noe lignende “det sivile samfunnet ble skapt og konstituert av MNRs 1952-stat gjennom den revolusjonære nasjonalismens diskurs.”, noe som ikke klinger like godt.

55 Mayorga 1993: 106. ”El pueblo aparece como sujeto revolucionario”, ”la reforma intelectual y moral de la posguerra del Chaco”, ”La utilización del aparato estatal”.

56 Mayorga 1993: 107

vekselsforhold hvor det i like stor grad var bonde-, arbeiderbevegelsene og endringsprosessene i samfunnet som skapte den ”revolusjonære nasjonalismen”.

Den amerikanske historikeren Herbert Kleins bok *A Concise history of Bolivia* fra 2003 er benyttet i denne oppgaven som standardverk for generell informasjon om Bolivias historie. Det er et oversiktlig og fyldig verk som vil bli flittig sitert, men også kritisert i dens omtale av begreper som ”rase” og for at den (i likhet med Gotkowitz) i for stor grad automatisk tegner et skille mellom indianerne og den hvite middelklassen i MNR. Når det gjelder ”den revolusjonære nasjonalismen”, blir den også i for stor grad forklart med et ”ovenfra-og-ned”-perspektiv. Viktigheten av regionen Cochabamba for revolusjonen i 1952 blir heller ikke lagt noe særlig vekt på.

En av utfordringene med å skrive boliviansk historie er at mange av bøkene er skrevet av tidligere politikere og aktivister i partiet, og er sterkt farget av dette. Det gjelder for eksempel framstillingene til Luis Antezana Ergueta, Eduardo Arze Cuadros og i stor grad boken til Ramiro Velasco Romero.⁵⁷ Her er MNRs historiesyn og retorikk lett gjenkjennelig, og revolusjonen skildres nærmest som en historisk uungåelighet.⁵⁸ Nasjonaliseringen av gruvene var ifølge disse historikerne er naturlig konsekvens av ”utbyggingen” av arbeiderne. Åpenbare overdrivelse som at ”indianerne gikk fra slaveri på landsbygda til slaveri i gruvene” kan leses i denne litteraturen.⁵⁹ De har også en tendens til å tillegge MNRs rolle i begivenhetene for stor vekt, og føyer seg slik inn i ”ovenfra-og-ned”-perspektivet.⁶⁰ Slike bøker er blitt forsøkt unngått i størst mulig grad, men er nyttige på den måten at de synliggjør en del paradokser i den politiske retorikken til den ”revolusjonære nasjonalismen”. To eksempler er skytset mot gruveeierne samtidig som man etterlyser et borgerskap, og den harde kritikken av kapitalismen samtidig som gruvearbeiderne (som var et resultat av dette produksjonssystemet) lovprises. Disse forfatterne blir bare sitert unntaksvis der de kommer med interessante fakta og påpekninger. Det gjelder spesielt Romero.

---

57 Ergueta, Luis Antezana 1986 og 1988. *La historia secreta del MNR*. Tomo 1 y 2. La Paz/ Ergueta, Luis Antezana 2001. *Victor Paz Estenssoro*. La Paz/Cuadros, Eduardo Arze. *Bolivia. El programa del MNR y la revolucion nacional*. La Paz 2002/ Romero, Ramiro Velasco 1992. *La creación de la idea nacional*. La Paz. 58 Romero 1992: 45.

59 Romero 1992: 37

60 Et eksempel er Cuadros 2002: 124 som skriver at det var MNR alene som organiserte Urfolkskongressen i 1945. Les mer om denne på side 40 og 101-104.

Når det gjelder situasjonen i gruveindustrien bruker jeg biografiene om fagforeningslederne Juan Lechín og Sinforo Rivas Antezana for å utfordre den ”offisielle MNR-historien”.⁶¹ Også historiker (byråkrat på 1940-tallet) Roberto Querejazu Calvos bøker om Simón Iturri Patiño og gruveindustrien bidrar til å nyansere det endimensjonale bildet om “utbyttingen” i gruvene.⁶² I disse bøkene leser vi om indianere som fikk forbedret sin levestandard da de ble lønnsarbeidere i gruvene, noe som igjen førte til at de kunne kjøpe seg private jordlapper på landsbygda. Dette betyr selvfølgelig ikke at konfliktene mellom fagforeningene og gruveselskapene ikke eksisterte og ble intensivert på 40-tallet, men vi har her å gjøre en komplisert sammenheng av økonomiske, politiske, ideologiske årsaker samt svingningene i den internasjonale prisen på metallet tinn. Dette blir behørlig omtalt i kapittel 3.

Begrepsavklaringer

”Raser”, kaster og stender

Da den spanske vise-kongen Francisco Toledo regjerte i Bolivia (den gang Alto Peru) fra 1572 til 1576 satte han i gang en organisering av samfunnet og koloniadministrasjonen som har satt dype spor etter seg i Latin-Amerika helt til den dag i dag. Visekonge Toledo delte kolonisamfunnet i to ”republikker”: ”*la republica de los espanoles*” og ”*la republica de los indos*”. *Indianer* ble en legal kategori for å få organisere de forskjellige urfolksgruppene sammen i separate samfunn og for å få skatteinntekter til den koloni-administrasjonen. *Indianeren* var også pålagt å være tilgjengelig for å bli sendt til å arbeide med sølvutvinningen i gruvene i Potosi.⁶³ Ifølge den engelske antropologen Peter Wade var ”den typiske indianeren [i Latin-America i kolonitiden] en som levde i et indianersamfunn og betalte skatt, enten i form av egen arbeidskraft eller i form av varer.”⁶⁴

Helt siden førkolombiansk tid (mens riker og sentralenheter hadde blitt opprettet og gått under) hadde det tradisjonelle indianersamfunnet, *ayllu*, bestått. En *ayllu* var ifølge Fuglestad ”den minste politiske enheten blant jordbrukerne i det førkolombianske Amerika [og] var hva

---

61 Cajias, Lupe 1994. *Juan Lechin. Historia de una leyenda*. La Paz-Cochabamba/Antezana, Sinforo Rivas og Gordillo, Jose M. (red.) 2000. *Los hombres de la revolucion*. La Paz.

62 Calvo, Roberto Querejazu. *Simon I. Patiño. Un fenomeno boliviano*. Cochabamba.

Calvo, Roberto Querejazu 1998. *Llallagua. Trono del “Rey del estano”* Simon I. Patiño. Amigos de libros. Cochabamba/La Paz.

63 Klein 2003: 35 og 36, Intervju med den bolivianske historikeren Jose Miguel Gordillo 24.04.07.

64 Wade 1997: 28

vi kanskje kan kalle en slags ”føderasjon av innbyrdes slekter” og fungerte innenfor et ”økonomisk system i det førkolombianske Amerika hvis siktemål [var] å tilfredsstille fellesskapets behov.”⁶⁵ Dette systemet (kalt ”moralisk økonomi”) var med Fuglestadts ord ”den absolutte motsatsen til kapitalisme” da den ”bety[dde] konkret at individuell akkumulering av rikdommer og verdier nærmest [var] en umulighet.”⁶⁶ Under Toledo fikk de andinske innfødte tildelt territorier (eller ”reservater” om en vil) hvor de var ment å bo med identiteten *indianer*. Disse var i stor grad organisert på samme måte som de tradisjonelle *aylluene*. Jorda fikk de tildelt kollektivt, men de kunne ikke disponere den fritt (hverken kollektiv eller individuelt), kolonistaten hadde alltid det siste ordet. Ifølge Gordillo ble indianersamfunnene stadig omplassert etter de behov de regjerende spanjolene hadde.⁶⁷ Det var likevel ikke nødvendigvis slik at spanjolene alltid hadde eneveldig makt over indianerne. *Aylluene* kommuniserte og forhandlet med ”den spanske republikken” gjennom sine representanter (kalt *curacas, caciques, mallkus, jilacatas* etc.) Historikere har ofte vektlagt det store bruddet som den spanske erobringen betydde for Amerika, men her ser vi en kontinuitet. Store deler av befolkningen i dagens Bolivia hadde bodd i kollektive enheter i flere tusen år før spanjolene kom, og mange fortsatte med det etter 1492. *Aylluene* har da også visst seg å ha en bemerkelsesverdig overlevelsessevne. Denne sosiale strukturen (og maktforholdene og den sosiale interaksjonen indianer-spanjol som den innebar) fortsatte etter uavhengigheten, og etter revolusjonen fikk mange tradisjonelle indianersamfunn ”juridisk sikkerhet”. Hvordan dette var mulig, tatt i betraktning MNRs universalistiske og liberale ideologi, er en av revolusjonens paradokser og vil bli sett nærmere på i slutten av denne oppgaven.

I kolonitiden i Bolivia oppsto det også en annen ”type” indianer. På 16- og 1700-tallet flyktet betydelige mengder indianere fra *aylluene* på høylandet (La Paz, Potosi, Oruro) til storgodsene i dalene i fylket Cochabamba.⁶⁸ Som vi skal se i kapittel 7 var disse indianerne i de første ti-årene av 1900-tallet *leilendinger (pongos/colonos)* underlagt en jordeier, det vil si at de betalte jordleien i naturalier (jordbruksproduktene de dyrket) i tillegg til at de var

---

65 Fuglestad 1994: 35

66 Fuglestad 1994: 35

67 Gordillo 2008: 144 og 145

68 Gordillo 2000: 241 om Bolivia og Cochabamba spesifikt. I Wade 1997: 28 nevnes en slik prosess som et generelt fenomen i Latin-Amerika helt fra tidlig kolonitid: ”from early on, indians moved into urban areas and Spaniards usurped indian land, while some indians became direct dependents of the developing rural hacienda: both processes weakened the link of the indians to the communities that, in great part, defined their identity.” I Bolivia skjedde også denne flukten for å unngå å bli sendt som arbeider til gruvene, noe som betydde døden for mange.

underlagt et omfattende pliktarbeid.⁶⁹ I denne oppgaven kaller jeg også disse leilendingene for *indianere*. Grunnen er likhetstrekkene de har med den ”typiske indianeren” fra kolonitiden: De var landbruksarbeidere, men fikk ikke utbetalt lønn. Av det følger det at de ikke hadde mulighet til å anskaffe seg privat eiendom (for den ”typiske indianeren” kolonitiden var det ulovlig å eie privat jord, for leilendingen var det økonomisk umulig fordi han ikke hadde inntekstkilder). De hadde sin begrensede ”reserverte” plass på et jordområde hvor de ikke kunne bevege seg fritt ut og inn. De fikk heller ikke utdanning og var uten stemmerett. Alle disse momentene har igjen som konsekvens en stor kulturell avstand mellom denne sosiale gruppen av jordløse og de spansk-ættede *kreolene*.⁷⁰

Men hvilken ideologi har ligget bak to-delingen indianer-spanjol i Bolivias historie? Hvorfor har tanken om å dele befolkningen inn i grupper som burde leve adskilt vært den dominerende tenkningen i landet helt fram til begynnelsen av 1900-tallet? I litteraturen blir begrepene rase, kaste, stand og etnisitet brukt om hverandre på en måte som ofte heller bidrar til forvirring enn klargjøring.⁷¹

Rase har tradisjonelt vært en kategori knyttet til biologi og utseende, der mennesker har blitt kategorisert etter disse. Det har eksisterte som følge av dette en overbevisning om at de forskjellige gruppene (f. eks. hvite, svarte, indianere etc.) hadde egne særtrekk og egenskaper som ble overført fra generasjon til generasjon.⁷² Her møter historikeren et dilemma, objektiv sett er jo en slik tankegang en feilslutning (”raser” eksisterer jo ikke⁷³). Men som Peter Wade påpeker, i samfunn som er organisert etter et slikt prinsipp og der menneskene handler som om ”raser” eksisterte, har jo begrepet en enorm kraft som sosial kategori og ide.⁷⁴ Den amerikanske historikeren Herbert Klein skriver imidlertid at det i Bolivia oppsto en ”ny

---

69 Se side 56-58.

70 Denne kategoriseringen er selvfølgelig en forenkling. Jeg mener dette er nødvendig i en makrohistorisk framstilling som dette. Det gjelder å unngå å ”ikke se skogen for bare trær”. I Herbert Kleins bok *A concise history of Bolivia* omtales mange typer ”indianere”: Toledos ”typiske indianer” fra kolonitiden, , pongo/colono (leilending på et storgods, se mer side 56-58), curacas/caciques/mallku/jilacata (tradisjonelle indianerautoriteter, yanacona (den laveste på rangstigen, f. eks. slave på en *ayllu*), forastero (term fra kolonitiden for en indianer som hverken er en del av en *ayllu* eller en *hacienda*), mitayo (indianer som utfører plikttjeneste som gruvearbeider for den spanske kolonistaten), mingano (indianer som blir fri lønnsarbeider i gruvene fordi det etter plikttjenesten er vanskelig eller lite attraktivt å vende tilbake til indianersamfunnet), arrendero (indianer som leier jord), cholo (indianer som bor i byen).

71 Blant annet i Klein 2003, Larson 2001, Gotkowitz 2007. Klein (s. 74) skriver for eksempel om Tupac Amaru-opprøret i 1780-82 at det både var et multikaste- og multiklasse-opprør, uten å gjøre rede for hvem han mener er henholdsvis kaste og klasse.

72 Wade 1997: 6-15

73 Wade 1997: 13.

74 Wade 1997: 14

biologisk gruppe” (*mestisene*) som følge av at ”eliten giftet seg eller formerte seg på tvers av rasegrensene”, og legger til at at ”rase [derfor] er blitt sett på som en sosial kategori heller enn en genetisk eller fenotypisk term.”⁷⁵ Men hvis en er enig i at ”raser” ikke finnes, og mener historikerens anliggende ikke er en aktørs blod eller hudfarge, er det verdt insistere på Wades poeng om at ”rase” ikke er *blitt*, men derimot *er* en sosial kategori. I denne oppgaven bruker jeg derfor kun ”rase” når jeg referer til historiske aktørers utsagn.

Kaste er et begrep som blir brukt i faglitteraturen om et slikt rigid og lukket sosialt system som reproducerer seg fra generasjon til generasjon.⁷⁶ Fordelen med denne termen er at den i europeisk og amerikansk kontekst i mindre grad anses som objektiv, og at en som historiker dermed slipper at ens skildringer av folk og samfunns kategorisering og forskjellsbehandling av mennesker oppfattes å ha noe vitenskapelig grunnlag.

Men var egentlig ”rase”/kaste den eneste måten det sosiale liv ble organisert på i Bolivia fra den spanske erobringen fra til inngangen på det tjuende århundret? Ifølge Klein har urbefolkningen i Bolivia tradisjonelt [...] møtt et krav om å forkaste sine tradisjoner og språk for å bli ”integret i det nasjonale samfunnet.”⁷⁷ Da er vi imidlertid over på kulturelle markører. Forskjellsbehandling av menneskene skjer da ikke på bakgrunn av en forestillinger om blod eller hudfarge, men sosial praksis. En *Stand* er som Max Weber gjorde rede for en sosial kategori hvor mennesker danner et fellesskap på bakgrunn av ”egenskaper” og en ”livsførsel” som karakteriseres som ”ærefull”.⁷⁸

Når jeg i denne oppgaven omtaler de gamle elitene og deres kaste-/standslogikk (som kom til uttrykk i rasediskurs) skal vi se at denne ikke lot seg forene med modernisering og framskritttenkegang. Det eksisterte som Gootkowitz skriver en ”varig spenning mellom ideer om nasjonal enhet og kolonial kaste-orden i Bolivia på slutten av 1800-tallet [og begynnelsen

---

75 Klein 2003: XII. Klein skriver: ”elite itself has slowly miscegenerated, as in all such multiracial societies, and over the centuries there has emerged a new biological grouping of mixed background. Thus, Bolivia, like most multiethnic societies in the Americas, has come to define race as a social rather than a genetic or even phenotypic term.” Ordet ”miscegenerated” betyr ifølge dictionary.com ”mixing of different racial groups, that is, marrying, cohabiting, having sexual relations and having children with a partner from outside of one's racially or ethnically defined group”. (<http://www.reference.com/search?q=miscegenate>, 09.03.09)

76 Klein 2003, Larson 2001, Gootkowitz 2007

77 Klein 2003: Preface xii

78 Weber, Max 1922. *Wirtschaft und Gesellschaft*, del III, kapittel 4 i Fivelstad, Egil (red.) 1971. Max Weber. *Makt og byråkrati*. Gyldendal: 60-67. *Kaste* bruker jeg i oppgaven som synonym til *stand*, det er ikke plass til å slå fast mer enn poenget at *kaste* er *stand* i sin mest ytterliggående og lukkede form.

av 1900-tallet].”⁷⁹ MNR brukte også begrepet *rase*, men jeg skal vise og argumentere for at de egentlig ikke mente *rase* i termens egentlige betydning, men derimot ”klasse”. Dette hadde sammenhenge med den marxistiske ideologiens inntog i Bolivia på begynnelsen av 1900-tallet. *Klasse* er i den klassiske sosiologien til Max Weber og Karl Marx en økonomisk kategori knyttet kapitalisme, produksjon- og produksjonsmidler, lønnsarbeid, eiendomsforhold og marked.⁸⁰ Mens ”klassene” først og fremst hører til i et ”økonomisk system”, er ”stendene” knyttet til den ”sosiale orden”.⁸¹ I tillegg til marxismen skal vi se at også nasjonalismen bidro til at det ble mulig å samle samfunnsgrupper som tidligere hadde levd adskilt i nye politiske og sosiale fellesskap. Kapitalismen i gruveindustrien spilte også en viktig rolle her.

”Mestizos” og ”campesinos”

Mestisene i Latin-Amerikas historie er tradisjonelt en kategori brukt om de som ikke passet inn som hverken ”indianer” eller ”spanjol”.⁸² I min periode (1935-1952) økte andelen mestiser betydelig i regionen Cochabamba. Mitt utgangspunkt er i likhet med Gordillo at denne blandingsprosessen (*mestizaje*) var kulturell, ikke biologisk (slik Klein antyder for Bolivia generelt).⁸³

Men hvordan skjedde dette? Med oppsvinget i gruveindustrien fra andre halvdel av 1800-tallet fikk mange av leilendingen i Cochabamba muligheten til å bli lønnsarbeidere i gruvene i Nord-Potosi og Oruro. Dermed kunne de vende tilbake til Cochabamba med oppsparte midler og kjøpe seg jordlapper. Slik gikk de fra å være *leilendinger* til å bli *selveiende bønder* (*campesinos*). Campesino er nært knyttet til kategorien *mestizo*, og blir i mange bøker brukt nærmest som synonymmer. Gordillo omtaler både *campesino* og *mestizo* som ”identiteter” som var resultat av prosessen i Cochabamba hvor indianere fikk adgang til å erverve seg privat jord.⁸⁴ Jeg mener imidlertid det er behov for et begrepsapparat hvor man skiller mellom ”økonomiske” og ”sosiale/kulturelle” kategorier. Disse varierte da også. På haciendaene i Cochabamba var indianerne leilendinger i et føydalt system, mens den store mengden som dro

---

79 Gotkowitz 2007: 15

80 Weber 1922: 54-67, Birkeland, Åsmund 1992 (red.). *Karl Marx. Arbeid. Kapital. Fremmedgjøring. Sentrale tekster av Karl Marx, utvalgt og introdusert av Åsmund Birkeland*. Falken forlag: 100-116

81 Weber 1922: 67

82 Fuglestad 1994: 97

83 Gordillo 2000: 249, Klein 2003: XII (se fotnote 12)

84 Gordillo 2000: 249

til gruvene fra andre halvdel av 1800-tallet ble lønnsarbeidere i et kapitalistisk system.⁸⁵ Arbeid i gruvene medførte at de kunne spare seg opp midler til å kjøpe seg private jordlapper da de kom tilbake til Cochabamba. Dette medførte en forandring i deres økonomiske situasjon, men betydde langt i fra at de ble en del av den tradisjonelle eliten i Cochabamba. Når det gjelder sosiale endringer var Chaco-krigen (1932-35) en skjellsettende hendelse. Samfunnsklasser som indianere og urban middelklasse hadde i stor grad levd adskilt inntil da, men på slagmarken ble de kjent med hverandre og knyttet kontakter. Men dette førte ikke automatisk til at de ble betraktet som ”likemenn” da de kom tilbake til godsene i Cochabamba. Hvordan sosiale og økonomiske endringer skjedde her skal jeg analysere i kapittel 7. Her er det bare verdt å understreke Wades poeng i at ”de fleste har flere identiteter avhengig av hvem de samhandler med og i hvilken kontekst.”⁸⁶

I denne oppgaven definerer jeg *campesino* som en ”indianer som har privat jord”, en term spesifikt knyttet til prosessen der denne gruppen fikk mulighet til å besitte individuelle jordlapper. Mestis definerer jeg som en kulturell kategori; som en indianer som ikke lenger er isolert på landsbygda, men har kontakt med det ”spanske” samfunnet.

En viktig del av denne oppgaven er å gjøre rede for MNRs løsning på det ”indianske” problem. Da er det viktig å ha et klart begrepsapparat. Definisjonene ovenfor kan oppsummeres i denne tabellen på neste side:

---

⁸⁵ Mer om føydalisme og kapitalisme lenger ned.

⁸⁶ Wade 1997: 18

	Den klassiske ”koloniale” indianeren	Den sosiale /kulturelle indianeren rundt 1900	Den økonomiske indianeren rundt 1900	Den politiske indianeren rundt 1900
Kategori	”Rase”, kaste, stand	Etnisitet ⁸⁷	Klasse	Bolivianer, men ikke ”borger”
Kjenn tegn	Formell- juridisk segregering, ekskludering og diskriminering (særskatter etc.)	Uformell segregering og ekskludering. Geografisk isolering.	Bosatt i en <i>ayllu</i> med kollektiv eiendomsrett eller leilending på et storgods	Uten stemmerett, representert gjennom tradisjonelle autoriteter eller en storgodseier
MNRs opphøyings- /siviliseringsstrategi		Integrering i nasjonen gjennom samhandling med ”hvite” og deltakelse i markeder	Privat eiendomsrett	Stemmerett, politisk organisering gjennom bondefagforeninger
Ny status		Mestis	Campesino	Borger

Disse kategoriene er en inngangsport for å forstå de forskjellige måtene indianerne er blitt forstått på i Bolivias historie, både av seg selv og av andre samfunnsgrupper. Som jeg skal vise i denne oppgaven så MNR hovedsakelig indianerne med ”økonomiske briller”: Gruppens fattigdom og eksklusjon var ifølge partiets ideologer et resultat av dens mangelen på utdanning og eiendomsrett. Gotkowitz skriver at ved folketellingen i 1900 ble ”indianer” definert som

⁸⁷ Etnisitet er et begrep forbundet med kultur (klær, språk, skikker etc.) og geografi (Wade 1997: 16 og 17).

”en som betalte skatt”. Det var da kun 23 % indianere i Bolivia. I 1950 derimot gikk kategoriseringen på språk. Indianerne i Bolivia “økte” dermed til 75, 2 % av befolkningen.⁸⁸

Føydalisme, kapitalisme, sosialisme og modernitet

For å finne nøkkelbegrep som kan bidra til å forklare samfunn, og endringsprosesser i disse, er det nødvendig å se til sosiologien. Denne fagretningen ”ble født som en følge av tre revolusjoner [i Vest-Europa]: den industrielle revolusjonen, den politiske revolusjonen forbundet med demokratiet, og den urbane revolusjonen som delvis er forbundet med nedgangen i landsbyfelleskapet.”⁸⁹ og noen av de klassiske tenkerne er Karl Marx, Emile Durkheim og Max Weber. Sosiologene analyserte i hovedsak konsekvensene av disse revolusjonene i Vest-Europa fra slutten av 1700-tallet. Det er derfor legitimt å spørre i hvilken grad deres begrepsapparat kan overføres til Latin-Amerika. Det vil bli for omfattende i denne sammenhengen å diskutere dette utførlig, men jeg mener ja. Ikke slik å forstå at overgangen fra føydalisme til kapitalisme gikk like raskt eller var like altomfattende i Bolivia som i England eller Frankrike, men i oppgaven vil jeg argumentere for at det foregikk en industriell (gruvesektoren), sosial og politisk revolusjon i Bolivia på første halvdel av 1900-tallet.⁹⁰ Veldig forskjellig og begrenset i forhold til hva som ble ”sluttresultatet” Europa, men jeg mener at føydalisme, kapitalisme, sosialisme samt begrepene tradisjonelle og moderne samfunn som begrepsmodeller kan benyttes for å sette navn på en del av endringene som førte fram til den bolivianske revolusjonen i 1952. Modernisering er et samlebegrep for slike endringer. Rent konkret kan det blant annet bety ”sosial forandring som følge av industrialisering” og ”fremtidsorientering og større bevissthet om tid.”⁹¹

Et hovedpoeng i denne oppgaven er å beskrive en *føydalistisk* jordbrukssektor og en *kapitalistisk* gruveindustri. På tysk betyr ordet føydalisme *lehnwesen* eller *godseiervelde*. Det er et desentralisert politisk system der forskjellige godseiere kontrollerer de lokale politiske institusjonene. På jordeierens gods er det *leilendinger* som arbeider gratis og ellers er underlagt lensherrens makt. Denne autoriteten er bygd på militære tvangsmidler, arv og/eller

---

⁸⁸ Gotkowitz 2007: 13. Jeg har oversatt “tribute payer” til ”en som betalte skatt”.

⁸⁹ Macionis, John L. og Plummer, Ken. Chr. 25: Futures: The challenges for sociology in the twenty-first century” i Sociology. A global introduction. Pearson Education 2002: 654. “sociology was born of the three revolutions: the Industrial revolution, the Political Revolutions associated with democracy, and the Urban Revolution linked in part to the decline in community.”

⁹⁰ Den urbane revolusjonen gikk tregere og faller utenfor oppgavens ramme.

⁹¹ Macionis, John L. og Plummer, Ken 2002: 657

tradisjoner.⁹² Vi skal i kapittel 7 se mer konkret hvordan samfunnsformasjon, produksjonsmåte og politiske strukturer så ut på landsbygda i Bolivia på begynnelsen av 1900-tallet.

Kapitalismen er ifølge Paul Bowles ”et system for organisering av produksjon som er basert på institusjonene privat eiendomsrett og markedet, og som er avhengig av privat profitt som drivkraft.” Markedet er her en arena for ”frivillig kjøp og salg av varer, tjenester og produksjonsfaktorer som jord, arbeid og kapital”.⁹³ For Bowles kan markedet være strukturert både i retning av konkurranse og monopol. Han omtaler ”monopolkapitalisme” som en form for kapitalisme.⁹⁴ Finn Fuglestad derimot mener at ”essensen i kapitalismen er konkurranse” i et ”fritt marked hvor loven om tilbud og etterspørsel gjelder.”⁹⁵ Eksisterer ikke disse betingelsene kan ikke lenger det økonomiske systemet kalles kapitalisme, skal vi tro Fuglestad. Statskapitalisme er dog mulig hvis staten opptrer innenfor markedslogikken, det vil si er en aktør innenfor en ”kapitalistisk kontekst.” Fuglestad legger til at det er en myte at kapitalisme betyr en svak stat: ”et fritt marked må bygges opp [...] av blant annet statsmakten.”⁹⁶ Sosiologiens modernitetsteori peker også på dette: Overgangen fra et tradisjonelt til et moderne samfunn (hvor sistnevnte i stor grad er synonymt med det kapitalistisk samfunn) er blant annet kjennetegnet av overgangen fra en svak til en sterk stat som intervensjonerer på nesten alle samfunnsområder.⁹⁷

Ifølge Bowles finnes det to hovedteorier om kapitalisme. Den ene fokuserer på handel og definerer dermed kapitalisme som et verdenssystem av handlende stater. Ifølge Immanuel Wallerstein ble kapitalismen ”født” i Europa, nærmere bestemt Venezia og Flandern, rundt 1450. Den spredte seg deretter til andre kontinenter gjennom handel, og rundt 1650 var et ”kapitalistisk verdensmarked” et faktum. I denne globale kapitalismen utgjorde det fattige landene (for eksempel statene i Latin-Amerika) en ”periferi” som overførte verdier til et ”sentrum” (Vest-Europa og USA).⁹⁸ Den andre teorien er mer nasjonalt basert og fokuserer på arbeidsforhold. Et marked av arbeidende mennesker som selger sin arbeidskraft for penger er

---

92 Birkeland, Åsmund 1992 (red.). *Karl Marx. Arbeid. Kapital. Fremmedgjøring. Sentrale tekster av Karl Marx, utvalgt og introdusert av Åsmund Birkeland*. Falken forlag:101

93 Bowles Paul 2007. *Capitalism*. Pearson Longman: 8 og 9

94 Bowles 2007: 9

95 Fuglestad 2004: 122 og 123

96 Fuglestad 2004: 124

97 Macdonis, John L. og Plummer, Ken 2002: 658

98 Bowles 2007: 11 og 12

det sentrale her. Ifølge denne retningen oppsto kapitalismen som følge av en endring i eiendomsstrukturen på landsbygda i England. ”The enclosure movement” betydde at småbøndene ble ”kastet ut” av jorda. Dette var en lang prosess som begynte en gang på 1500-tallet og kulminerte på 1700-tallet. Det viktigste resultatet var at det ”for første gang i historien hadde oppstått en gruppe mennesker som både kunne og måtte selge deres arbeidskraft i et arbeidsmarked; en ”arbeiderklasse” hadde blitt skapt.⁹⁹ Legger vi til at det må eksistere et slikt arbeidsplasser hvor disse lønnsarbeiderne kan selge sin arbeidskraft (noe som slettes ikke alltid fantes i Bolivia) har vi en brukbar definisjon. Denne oppgaven baserer seg i hovedsak på en slik teori om ”nasjonal kapitalisme”.

”[Karl Marx] risser [...] opp en allmenn teori om produksjonsmåter – den antikke, den føydale, kapitalistiske og sosialistiske produksjonsmåte -, og teorien om overgangen fra en produksjonsmåte til en annen er tenkt å være en teori om historiens gang.”¹⁰⁰ I oppgaven skal vi se at MNRs ideologer fra sterkt inspirert av denne teorien og, i alle fall når det gjaldt jordbruket, så det som en ønsket utvikling å gå fra føydalisme til et system med privat eiendomsrett for indianerne og lønnsarbeid. I høylandet rundt La Paz sto imidlertid de tradisjonelle kollektive indianersamfunnene (*ayllus*) sterkt. Disse var på 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet under sterkt press for å bli underlagt storgods der eiendomsretten skulle være forbeholdt den tradisjonelle ”hvite” overklassen. Jordreformen i 1953 betød en juridisk anerkjennelse og tilbakevending til tradisjonelle kollektive enheter.

Det er viktig å skille mellom sosialismen (marxismen) som produksjonsmåte og som ideologi. Som produksjonsmåte består den (litt forenklet) i kollektiv eiendomsrett og i den bolivianske landsbygd-konteksten av selvforsyningsjordbruk. På høylandet i La Paz skjedde det derfor en utvikling fra *føydalisme* til *sosialisme* (endringene var her sannsynligvis større juridisk sett enn i praksis) med jordreformen i 1953. Gruvene sto i en helt annen stilling enn landbruket. De hadde siden slutten av 1800-tallet vært Bolivias eneste kapitalistiske sektor der privat eiendomsrett til produksjonsmidlene, lønnsarbeid, investeringer og overskudd var sentrale kjennetegn. Disse gikk da med nasjonaliseringen av gruveindustrien i 1952 fra å være *kapitalistiske* til å bli *sosialistiske*. Dette kan vi i alle fall slå fast når det gjelder eiendomsforholdet, staten overtok eierskapet. Allikevel må det legges til at

---

99 Bowles 2007: 12

100 Østerberg, Dag. ”Innledning” i Østerberg, Dag (Red.) 1990. *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*. Pax: 20

mineralproduksjonen fortsatte å operer etter logikken tilbud/etterspørsel og med de tre karakteristikaene lønnsarbeid, investeringer og overskudd (eller underskudd for den del).

Når vi snakker om ideologi er det klart at kapitalismen ikke er en slik, den har ikke noe helhetlig syn på samfunnet. Den ideologien som går inn for kapitalisme i mest mulig rendyrket form er *liberalismen*, og dominerende i Bolivia fra 1800-tallet og fram til slutten av Chaco-krigen i 1935. Adam Smith (1723-1790), ”liberalismens far”, mente politikken og staten burde spille liten rolle i og utøve lite kontroll over økonomien. De tre oppgaven Smith så for seg at staten skulle ha var å forsvare landets territorium, å håndheve lov og rett (for å sikre den private eiendomsretten til varer og kapital, en forutsetning for markedet/kapitalismen) og å sørge for infrastruktur i form av veier, bruer, havner og kanaler.¹⁰¹ I denne oppgaven skal jeg blant annet drøfte liberalismen i forhold til nasjonsbygging og peke på noen tvetydigheter og paradokser ved denne tankeretningen i forhold til nasjonsbyggingen som MNR forsøkte på 1930- og 40-tallet. Jeg vil blant annet peke på paradokset mellom en svak stat (som liberalismen prekte) og kapitalistisk ekspansjon. Som vi skal se i kapittel 7 og utover ble det vanskelig å innføre privat eiendomsrett og salgsgjordbruk på landsbygda nettopp på grunn av den svake bolivianske staten.

Sosialismen (eller mer konkret marxismen som jeg bruker som synonym i denne sammenhengen) er derimot både en produksjonsform og en ideologi. Karl Marx gikk inn for sosialismen som er nødvendig avløser til kapitalismen. Under sosialismen skulle arbeiderne eie og styre produksjonsmidlene. Denne ideologien skulle få innflytelsen blant arbeiderne i gruvene på 1930- og 40-tallet.

Endringsprosessene i Bolivia fra slutten av 1800-tallet og fram til revolusjonen i 1952 var på mange begynnelsen på en overgang fra et standssamfunn (eller kastesamfunn, føydalsamfunnom en vil) til et klassesamfunn. Et standssamfunn preget av vertikale lojalitetsbånd mellom høy og lav, og det er en statisk og hierarkisk samfunnsstruktur. Det moderne klassesamfunnet derimot er noe kvalitativt annerledes. Det er en dynamisk struktur der tilknytningen mellom medlemmene i samfunnet skjer gjennom horisontale solidaritetsbånd basert på sammenfallende klasseinteresser. Individets posisjon i samfunnet avgjøres ut fra vedkommendes sosio-økonomiske stilling, og ikke arv, stand og eksklusive privilegier. Ifølge historikeren Tore Pryser kan ikke en slik utvikling forklares kun ut fra

---

¹⁰¹ Ingham, Geoffrey 2008. *Capitalism*. Polity press: 10 og 11

økonomiske faktorer, like viktig er endringer i mentalitet og holdninger.¹⁰² Mentaliteter og holdninger uttrykt i eksplisitt form og formulert som et samfunnsyn med politiske mål er en ideologi.

Historisk kontekst

Bolivias tidlige historie passer i stor grad inn i standardmodellen for Latin-Amerika. *La patria* (fedrelandet) ble født i 1825 etter en ødeleggende uavhengighetskrig. Dette førte til kaos i de første tiårene som uavhengig stat med en agrar og fragmentert samfunnsstruktur der de såkalte *caudillos* (lokale stormennene/krigsherrene) dominerte. På slutten av 1800-tallet ble forholdene til en viss grad stabilisert under et oligarkisk styre der politisk makt og rettigheter var forbeholdt en liten hvit elite av spansk hærkomst. Ekskludert var indianerne, arbeiderklassen og middelklassen. Dette forandret seg imidlertid på 1930- og 40-tallet, og endte med en revolusjonen i april 1952 da det tradisjonelle politiske systemet brøt sammen.¹⁰³ Indianerne fikk jord, arbeiderne ble belønnet med nasjonalisering av gruvene og en ny radikal middelklasse overtok regjeringskontorene.

Fragmentering og "hvitt" mindretallsstyre

Det Bolivia som vokste fram etter at landet var blitt uavhengig i 1825 var et samfunn uten en sterk sentralmakt der den politiske fragmenteringen gikk så langt at "hvert eneste dalføre, for ikke å si hver eneste bygd, til tider ble selvstendig."¹⁰⁴ Mellom 1840 og 1849 skal det visstnok ha vært 65 statskupp, eller forsøk på statskupp, i landet. Rundt en tredjedel av territoriet var ikke oppdaget eller kolonisert, og forble utenfor statens rekkevidde.¹⁰⁵

Det bolivianske samfunnet var som de fleste andre i Latin-Amerika preget av en kaste-/standslignende to-delning mellom etterkommerne av de spanske erobrerne (*kreolene*) og urbefolkningen (*quechua*, *aymara* og andre grupper). "Under det spanske kolonistyre hadde urbefolkningen få rettigheter og en lite fremtrende plass i samfunnet bortsett fra som

---

102 Gjengivelse i Winther, Vegard 2007. *Egalitet i liberalismens århundre. En undersøkelse av egalitære holdninger slik de kom til uttrykk i stemmerettsdebattene fra 1851 til 1898*. Universitetet i Oslo fra Pryser, Tore 1999. Norsk historie 1814-1860. *Fra standssamfunn mot klassesamfunn*.

103 Klein 1969: Preface, s. XI

104 Fuglestad, Finn 1994. *Latin-Amerika og Karibiens historie*. Cappelen Akademiske forlag: 175

105 Fuglestad 1994: 177

arbeidskraft (og som kilde til skatteinntekter). Dette forandret seg i liten grad i den uavhengige republikken på 1800- og begynnelsen av 1900-tallet”, skriver Benjamin Kohl og Linda Farthing.¹⁰⁶ Fram til 1945 var det en distinksjon mellom en ”bolivianer” og en ”borger”. For å være bolivianer var det kun krav om å være født i landet eller gift med noen som var det. Grunnlovene på 1800-tallet definerte ”borger” som en som hadde stemmerett. Kravene for dette var igjen eiendom og inntekt. Hvis man ble tatt for alkoholisme, gambling eller tigging så mistet man statusen som borger. Indianerne ble altså ikke på denne tiden eksplisitt ekskludert på bakgrunn av sin ”rase”.¹⁰⁷ Forholdet mellom lovgivningen og den sosiale og politiske praksisen er imidlertid som Wade påpeker ”alltid vanskelig å fastslå”.¹⁰⁸ Jeg vil ta for meg temaer som ekskludering og inkludering av nye sosiale grupper (sosialt, økonomisk og politisk) i perioden 1935 til 1952 i denne oppgaven. Ifølge den amerikanske historikeren Herbert Klein kjenntegnes Bolivias historie fram til 1952 av den spansk ættede elitens kamp for å beholde sitt maktmonopol.¹⁰⁹ Revolusjonen var blant annet en konsekvens av dette makthierarkiet ikke lot seg forene med et kapitalistisk produksjonssystem og nye ideologier som liberalisme, marxisme og nasjonalisme.

Økonomisk vekst i gruvesektoren

I perioden 1860-70 til ca. 1930 opplevde Latin-Amerika en voldsom økonomisk ekspansjon som følge av overgangen fra seil til damp på havene. Avstandene til Europa og USA ble kortere og råvarer strømmet fra kontinentet til Europa. Europeisk kapital og immigranter tok den andre veien.¹¹⁰ Kontinentet ble ”gjenoppdaget” og integrert på nytt i den globale verdenhandelen. I Bolivia var de demografiske virkningene mindre dramatiske enn i andre land. Landet mottok få europeiske immigranter og La Paz sin befolkningsvekst kunne ikke måle seg med den voldsomme urbaniseringen som fant sted i byer som Buenos Aires, Rio de Janeiro, Montevideo eller Santiago.¹¹¹ I 1900 bodde det ikke mer enn to millioner mennesker i hele Bolivia, av dem bodde 80 % fortsatt på landsbygda (uten tilgang til utdanning), og kun 20 % av befolkningen kunne lese og skrive. De viktigste byene var La Paz (med 60 000

---

¹⁰⁶ “Under Spanish colonial rule, indigenous people had few rights and little place in society other than as a source of labour (and tax revenues), a status that hardly improved under nineteenth- and early twentieth- century republicans”. Kohl og Farthing 2006: 35

¹⁰⁷ Gotkowitz 2007: 28

¹⁰⁸ Wade 1997: 30

¹⁰⁹ Klein 2003: Preface Xiii

¹¹⁰ Fuglestad 1994: 211

¹¹¹ Fuglestad 1994: 216

innbyggere), Cochabamba med 36 000, Sucre og Potosí (21 000) og Santa Cruz (18 000), som var mer eller mindre isolert i øst.¹¹²

I Bolivia så man virkningene av ”globaliseringen” først og fremst i gruvesektoren. Eksporten av metallet tinn økte kraftig, og fikk en lignende rolle som sølvet hadde hatt i kolonitiden.¹¹³ En ny elite av rike gruvekapitalister så dagens lys. De tre mest kjente var bolivianske Simón Iturri Patiño og Carlos Victor Aramayo samt østerrisk-jødiske Mauricio Hochschild, også kalt de tre ”tinn-baronene”.

”Tinn-baronene” og den bolivianske staten klarte imidlertid i liten grad å spre rikdommen fra metall-eksporten til andre regioner og sektorer. Det ble bygd jernbaner for å frakte tinnen til kysten i Chile hvor det kunne sendes til eksportmarkedene i USA og Europa. Den nye infrastrukturen gjorde det også mulig å importere matvarer fra de Chile, som billigere enn de bolivianske produktene. Dette skyldtes den dårlige interne infrastrukturen. Regioner som Cochabamba og Santa Cruz ble skadelidende.¹¹⁴ På begynnelsen av 1900-tallet levde gruveindustrien som moderne, kapitalistiske og eksportrettede økonomiske enklaver i et Bolivia som ellers var preget av statiske og før-moderne sosiale og økonomiske strukturer.¹¹⁵

Etter Stillehavskrigen mot Chile i 1879 (da Bolivia mistet kyststripen sin til Chile) var *caudillo*-epoken over og de politiske forholdene ble mer stabile. Forholdet til nabolandet var skadet, mineraleksporten led og militæret var svekket på grunn av nederlaget. Elitene så derfor nødvendigheten av politisk sentralisering blant annet for å kunne satse mer på intern infrastruktur. Et styringssystem med ”sivile” politikere (stedenfor for de militære *caudilloene*) så dagens lys.¹¹⁶ Men den politiske eliten besto fortsatt av et ”hvitt”mindretall som utgjorde bare 13 % av den totale befolkningen.¹¹⁷ Marginalisert var middelklassen og industriarbeiderne. Finn Fuglestad skriver at ”en god del av Latin-Amerikas historie etter 1870 dreier seg om disse to klassers kamp for å oppnå medbestemmelsesrett og, mer generelt,

---

112 Gumucio, Mariano Baptista 1996. *Historia contemporánea de Bolivia*. Mexico.

113 Sølv fra gruvene i Potosi var den spanske kronens største rikdomskilde i perioden 1550-1650. I den nye gruveepoken fra slutten av 1800-tallet var det gruvene i fylkene Oruro og La Paz som ga mest avkastning.

114 Toranzo Roca, Carlos. ”Introduccion”. Jorge Patino S, Isabel Bastos og Amalia Anaya (red.) 2000. *Bolivia en el siglo XX*. La Paz, Bolivia. 1999: 6. Cochabamba og Santa Cruz er både navnet både regiones/fylker og de største byene i disse fylkene.

115 Intervju med Jose Miguel Gordillo 18. Mars 2008

116 Klein 2003: 143

117 Fuglestad 1994: 222 og 235

for å sikre seg ”en plass i solen””.¹¹⁸ Denne masteroppgaven dreier seg om denne kampen i Bolivia på 1930- og 1940-tallet. Men i Bolivia var også de jordløse bøndene (hvor det store flertallet var *quechua*- og *aymara*-indianere) sentrale. Jeg søker å finne svar på hvilket ideologisk fellesskap disse gruppene kunne enes om. Hvilke mål hadde de? Hvilket samfunn kjempet de for?

Gryende nasjonalisme

Et nytt tegn i tiden i Bolivia ved inngangen til det tjuende århundret var også en gryende nasjonalisme. Ifølge Irma Lorini ble ”det bolivianske” født da noen skribenter og forfattere ved inngangen til det tjuende århundret begynte å analysere innbyggernes egenskaper og mangler.¹¹⁹

Forfatteren Alcides Arguedas forkynte et pessimistisk syn ”bolivianeren”. I hans bok *Pueblo enfermo* (*Sykt folk*) fra 1909 skrev han at bolivianernes rasemessige sammensetning var det viktigste hinderet for modernisering.¹²⁰ I Bolivia oppfattet han at ”alt [var] primitivt og barbarisk”.¹²¹ Etter å ha gitt ut ”Pueblo enfermo” ble Arguedas invitert inn i den politiske varmen av regjeringen. Han beklede i de påfølgende årene forskjellige stillinger som diplomat, parlamentariker, minister og leder for det liberale partiet. I 1936 kom han ut med en ny versjon av ”Pueblo enfermo”. Han gikk i den til angrep på de såkalte *mestisene* (blanding av indianer og *kreol*). Denne blandingsprosessen var ifølge han ”det mest synlige fenomenet i Bolivia [...] og det som mest rasjonelt og best forklarte landets tilbakegang.”¹²² Han fortsatte med å påpeke at ”Ingen har bedre enn Hitler påpekt faren ved blandingen av folkeslagene” og om sitt eget folk kom han med den pessimistiske spådommen: ”Vi har blitt født syke og [...] vår endelige kollaps er sannsynlig.”¹²³ Ifølge Iniguez var denne tenkemåten influert av

---

118 Fuglestad 1994: 217

119 Lorini 2006: 63

120 Iniguez 2004: 119

121 Arguedas, Alcides 1936. *Pueblo enfermo*. La Paz: 12. ”Como se ve, todo es primitivo y salvaje.”

122 Arguedas, Alcides 1936: 121. ”es el mestizaje [...] el fenomeno mas visible en Bolivia [...] y el unico que explica racionalmente y de manera satisfactoria su actual retroceso.” Han nevner ikke konkret hva denne tilbakegangen består i, men en kan gjette at han sikter til følgene av nedgangen i tinn-eksporten som følge av børs-krisen i 1929. Det gir en viss logikk å nevnte mestizen i forbindelse med gruveindustrien fordi denne næringen førte til at mange indianere brøt ut av isolasjonen på landsbygda og kom i kontakt med ”hvite” som følge av at de ble arbeidere i gruvene (mer om dette i kapittelet om gruveindustrien).

123 ”Nada con mas vigor que Hitler en estos dias ha puesto en relieve el peligro de la mestizacion de los pueblos”, ”hemos nacido enfermos y [...] nuestro colapso final puede ser seguro”. Iniguez 2004: 119, 122 og 127.

sosialdarwinisme og ”vitenskapelig” rasisme om ”de underlegne rasene” vanlig blant elitene i Latin-Amerika på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet.¹²⁴

En forfatter som lanserte en mer positiv visjon for Bolivia var Frans Tamayo, hvis verk *Creacion de la pedagogia nacional (Å skape en nasjonal pedagogikk)* fra 1910, har blitt en klassiker. Her fokuserte han på undervisning som middel for å skape en bevissthet om ”den nasjonale karakter”. Han skilte seg ikke ut fra andre intellektuelle på denne tiden når han mente at Bolivia burde bli en moderne nasjon slik som de vest-europeiske, men han insisterte på at dette ikke kunne skje gjennom å kopiere dem blindt. Man måtte derimot lære av deres metoder slik at de bolivianske lærerne selv kunne undervise sine landsmenn og slik studere ”rasens sjel”.¹²⁵ Videre skrev han at utdanningen måtte ta hensyn til landets skikker og tradisjoner. En nasjonal bevissthet kunne altså skimtes hos Tamayo, men fenomenet var fortsatt marginalt og bare til stede i enkelte små intellektuelle miljøer.¹²⁶ Men Tamayos positive visjon skulle få stor innflytelse på det ideologiske klimaet som førte til revolusjonen i 1952. Forfatteren sympatiserte da også med MNR på 1940-tallet og han var aktuell til å bli partiets presidentkandidat i 1951.¹²⁷

Chaco-krigen (1932-35) mot Paraguay

På begynnelsen av 1920- og 1930-tallet opplevde Bolivia, som resten av verden, store konjunktursvingninger i kjølvannet av første verdenskrig (1924-28) og børskrakket i 1929. Det var en turbulent tid og den økonomiske krisen etter børsnedgangen i New York førte til sosial oppstand der nye nasjonalistiske og marxistiske tendenser gjorde seg gjeldende. President Daniel Salamancas (1931-34) medisin for å løse krisen og stikke kjepper i hjulene for de nye bevegelsene var å erklære krig mot Paraguay.¹²⁸ Unnstakstilstanden brukte regjeringen til å fengsle og sende en del av de nye arbeider- og venstrelederne i eksil. Og mange av de resterende aktivistene som det bestående styret følte seg truet av, ble sendt i krigen. I de største byene demonstrerte folk nå mot Paraguay istedenfor mot regjeringen og

---

124 Iniguez 2004: 119

125 Lorini 2006: 79 og 80

126 Lorini 2006: 64

127 Calvo 1998: 360

128 Klein 2003: 172 og 173, Intervju med Luis Antezana, 19.04.07, Antezana E, Luis 1972. Como se fundo el MNR. La Paz: 20, Antezana E. 1986: 25 og 26

den økonomiske krisen. Salamanca hadde tilsynelatende lyktes i å utradere venstresiden og konsolidere sitt eget styre.¹²⁹ Men gleden skulle bli kortvarig.....

Chacokrigen mot Paraguay (1932-35) ble en katastrofe for Bolivia. 65 000 bolivianske soldater ble drept, det av en befolkning på kun to millioner mennesker. Av de 77 000 mann som ble sendt for å kjempe i 1933 døde 14 000, 32 000 ble såret, 10 000 ble tatt til fange og 6 000 deserterte.¹³⁰ Krigen så ut til å true den bolivianske stats eksistens, men lykken snudde da president Salamanca ble tvunget til å gå av og visepresident og det liberale partiets leder Jose Tejada Sorzano (1934-36) overtok. Han viste seg å være en dyktig politiker og en samlende skikkelse. Han fikk med seg de rike eierne av tinngruvene, noe som betydde kjærkomne midler til en slunken statskasse. Etter dette klarte de bolivianske soldatene å gjenerobre det som i dag er den sør-østlige delen av fylket Tarija og det ble enighet om en fredsavtale 14. juni 1935.

Chaco-konflikten fikk enorme konsekvenser for det politiske klimaet i Bolivia. "No sector of Bolivian society escaped from the conflict unaffected by it", skriver Laura Gotkowitz.¹³¹ Landet hadde før krigen ingen veier som bandt sammen det andinske høylandet i vest med det tropiske lavlandet i øst. På slagmarken møtes for første gang folk fra disse to delene av landet¹³², der og etter krigen utviklet det seg en følelse av nasjonal solidaritet og identitet: "Bolivia besto av *indianere, mestiser og hvite* som hadde kjempet sammen i Chaco"¹³³ Det "forestilte fellesskapet", var ifølge den bolivianske historikeren Irma Lorini et faktum.¹³⁴ Det ble skapt et brorskap mellom folk som før krigen ikke kjente hverandre.¹³⁵ Krigen "nasjonaliserte" bevisstheten til bolivianerne.¹³⁶

---

129 Klein 2003: 178 og 179

130 Klein 2003: 181

131 Gotkowitz 2007: 106

132 De to delene av landet var på denne tiden nærmest helt isolert fra hverandre. De tok uker å reise med buss fra høylandet i vest til det tropiske øst.

133 "Bolivia estaba formada por indios, mestizos y blancos que habian combatido juntos en el Chaco". Lorini 2006: 95 og 97

134 Utrykket "forestilt fellesskap" er hentet fra historikeren Benedict Anderson som i sin bok med samme navn brukte dette begrepet for å definere nasjonen.

135 Lorini 2006. 157

136 Mesa, Jose de, Teresa Gisbert og Carlos D. Mesa Gisbert 2003. Historia de Bolivia. La Paz: 585

Dette hadde en klar politisk brodd: Soldatene var sjokkert over korrupsjonen og inkompetansen som de hadde vært vitne til i hæren og i staten.¹³⁷ Mestiser og indianere hadde kjempet for landet i krigen og mente derfor de hadde krav på å få status som ”borgere” med sosiale og politiske rettigheter. Datidens rasistiske og oligarkiske samfunnsstruktur ble angrepet og et ønske om sosial, økonomisk og politisk endring spredte seg. To hovedkrav vokste frem: Indianerne måtte få eiendomsrett over jorda de arbeidet på og overskuddet fra gruvene måtte fordeles til fordel for staten. Det var noe nytt at ”even the issue of the indians and their just claims was now accepted as legitimate”.¹³⁸

Hvis Salamancas mål med krigen hadde vært å styrke oppslutningen om det oligarkiske styret hadde altså ”medisinen vist seg å være verre enn sykdommen”.¹³⁹ Nasjonalistiske og sosialistiske grupper som hadde oppstått på slutten av 1920-tallet fikk nå virkelig vind i seilene.

Skiftende regjeringer og nye ideologier

Perioden etter Chaco ble en turbulent tid der de bestående politiske og økonomiske elitene og institusjonene kom under angrep. De tradisjonelle partiene og den dominerte ideologien (liberalismen) tapte terreng. Mange nye politiske retninger gjorde seg gjeldende: Marxisme, *indigenismo* (ideologi som søker en ”oppgradering av indianernes rolle og plass i samfunnet”¹⁴⁰) og nasjonalisme. Sistnevnte tok elementer fra alle de tre førstnevnte. Massepolitikk ble den nye uttrykksformen for den politiske kampen. Regjeringene satt ikke lenger like trygt som før. I de 16 årene mellom 1936 og 1952 hadde Bolivia hele 10 regjeringer. I de 60 årene før denne perioden hadde de bare hatt 14.

Mellom 1936 og 1939 opplevde venstresiden stor vekst. Tre nye venstrepartier ble dannet: MNR (Movimiento Nacional Revolucionario), et nasjonalistisk sentrum-venstre parti (hvis ideologi er tema for denne masteroppgaven), PIR (Partido Izquierda Revolucionaria) som var stalinistisk og POR (Partido Obrero Revolucionario) som var trotskistisk. En av

---

137 Klein, Herbert S. 2003. *A Concise history of Bolivia*. Cambridge University Press:183

138 Klein 2003: 185

139 Intervju med Luis Antezana E., 19.04.07

140 Fuglestad 1994: 226

grunnleggerne av POR, Tristan Marof, hadde allerede i 1920 argumentert for ”jord til indianerne og gruvene til staten”. Dette ble politikken til hele den nye venstresiden.¹⁴¹

I årene etter Chaco-krigen kom såkalte ”militær-sosialistiske”-regjeringer til makten gjennom statskupp. Disse hadde makten fra 1936 til 1939 og ble ledet av David Toro (1936-37) og German Busch (1937-39). De var militære ledere fra Chaco-krigen som delte venstresidens agenda. Under Toro ble det amerikanske oljeselskapet Standard Oil (som utvant olje i Chaco-regionen) nasjonalisert og det nasjonale oljeselskapet YPFB etablert. Det ble også opprettet et sosial- og arbeidsdepartement. Under Busch sitt styre ble det vedtatt et dekret (7. juni 1939) som sa at staten skulle kontrollere den utenlandske valuten fra tinn-eksporten. I 1938 ble det utarbeidet en ny grunnlov som skulle bli det første steget for å legge den liberalistiske epoken bak seg. Den nye ideologien besto i å legge juridisk til rette for en aktiv stat som skulle sørge for blant annet utdanning og helsetjenester for befolkningen. Den private eiendomsretten som tidligere var regnet som nesten ”hellig”, var ikke lenger absolutt. Eiendom var i den nye konstitusjonen regnet som en sosial rettighet hvis forvaltning skulle bestemmes etter nytten for fellesskapet.¹⁴² Det ble også vedtatt å oppheve eiendom som forutsetning for å få stemmerett, men kravet om å kunne lese og skrive ble beholdt, noe som betydde at de fleste indianere fortsatt sto uten denne politiske rettigheten.

Konflikter i gruvene og på landsbygda

Men særlig endringene i gruvesektoren skulle bli vanskelige å gjennomføre. Da president Busch begikk selvmord 23. august 1939, ble dekretet om eksportinntektene satt ut av virkning. Det ”militær-sosialistiske”-prosjektet gikk i oppløsning og ved valget i 1940 vant Enrique Peñaranda (1940-43), representant for de tradisjonelle partiene. Men nå ble de gamle elitene utfordret av marxismen, indigenismen og nasjonalismen i parlamentet.¹⁴³ 40-tallet skulle bli et av de mest konfliktfylte ti-årene i Bolivias nyere historie. MNR, PIR og POR kjempet mot hverandre og mot den tradisjonelle eliten om politisk makt i La Paz. På landsbygda var det hard kamp om jord mellom den tradisjonelle jordeierklassen og indianerne. I Europa og Asia foregikk andre verdenskrig (1939-45) og Bolivia ble et strategisk land på grunn av sin stilling som tinnprodusent. De allierte var avhengig at dette

---

141 Mesa, Gisbert og Mesa Gisbert 2003: 591

142 Mesa, Gisbert og Mesa Gisbert 2003: 595

143 Mesa, Gisbert og Mesa Gisbert 2003: 599

metallet til sine våpen. De gode tidene for gruveeksporten førte til konflikter mellom arbeiderne og gruveselskapene om fordelingen av inntektene.

Situasjonen i gruvene skulle etterhvert bli helt avgjørende for de politiske begivenhetene i Bolivia. 21. desember 1942 ble militæret satt inn mot streikende gruvearbeidere i Catavi-komplekset. 200 soldater skjøt mot 7 000 demonstranter. Ca. 20 mistet livet og 50 ble skadet. ”Catavi-massakren” ble et vendepunkt. MNR klarte å utnytte misnøyen og fikk økt oppslutning. Venstresiden krevde at de ansvarlige skulle straffes og ”disse kravene førte den mest intense debatten i den bolivianske kongressens historie”.¹⁴⁴ Ricardo Anaya, lederen for PIR, kalte Catavi-massakren ”en av de grusomste forbrytelsene i det amerikanske kontinentets historie”.¹⁴⁵ Men regjeringens sterke kort var den internasjonale støtten den hadde. 7. april 1943 kom USAs visepresident Henry A. Wallace på besøk til Bolivia for å støtte Peñaranda. Under besøket erklærte Penaranda formelt aksemaktene krig.¹⁴⁶ Sommeren 1943 møtte Penaranda USAs president Roosevelt i det hvite hus og ble lovet økt militærhjelp.¹⁴⁷

USAs støtte var imidlertid ikke nok for president Peñaranda. ”Catavi-massakren” hadde svekket regjeringen. Desember 1943 var det duket for et nytt statskupp. Den da ukjente offiseren Gualberto Villarroel (1943-46) tok makten som en del av en allianse mellom MNR og en paramilitær gruppe som het RADEPA, som den nye presidenten tilhørte. RADEPA var ”a powerful secret military society [...] organized among the junior officers who had been prisoners of war in Paraguayan camps in 1934.”¹⁴⁸ Villarroel og MNRs senere leder Victor Paz Estenssoro hadde møttes under Chaco-krigen, men sistnevnte var aldri med i RADEPA. Han holdt imidlertid kontakten med Villarroel og de utviklet et nært vennskap og konspirerte sammen i et år før de kuppet makten på slutten av 1943, en prosess som tok et år.¹⁴⁹

Regimet til Villarroel (1943-46) forsøkte å spille på lag med gruvearbeiderne og bøndene (som jeg skal gå nærmere inn på senere i denne oppgaven). Presidenten var til stede da gruvearbeidernes fagforening ble stiftet i 1943 og støttet de indianske bøndenes kamp mot gratisarbeidet de ble pålagt av jordeierne (de var leilendinger som måtte jobbe gratis i bytte

---

144 Klein 1969: 360

145 Klein 1969: 363

146 Klein 1969: 359

147 Klein 1969: 360

148 Klein 1969: 367

149 Intervju med Victor Paz Estenssoro (”Reportaje a la revolucion del 52. El doctor Paz se confiesa”) i avisen Hoy 10. april 1994: 9

mot å få bo på godset). I 1945 ble den første urfolkskongressen holdt. Den ble arrangert etter initiativ fra bondeledere som Francisco Chipana Ramos med støtte fra Villarroel- og MNR-regjeringen. Ubetalt arbeid i landbruket ble erklært ulovlig, men temaet jordfordeling som sådan ble ikke rørt. I 1947 gjorde indianerne opprør mot sine patroner og begynte å okkupere godsene deres og i noen tilfeller drepte dem. Svaret fra myndighetene var brutalt: Selv luftforsvaret ble tatt i bruk for å slå ned på oppstanden, og enkelte opprørsledere ble deportert til øde steder i Amazonas.

Selv om styret til Villarroel var populært i gruvesentrene og på landsbygda, fikk regjeringen også mange fiender. Opposisjonen fikk meget hardhendt behandling av RADEPA: Jose Antonio Arze, leder i PIR, ble skadd i et attentatforsøk på gaten i La Paz. Tinn-baronen Hochschild ble kidnappet i 16 dager og presset for penger. Da et opprør i en militæravdeling i Oruro ble slått ned i november 1944, ble ni fanger henrettet uten rettssak. Regjeringen kunngjorde at de hadde en liste over 60 navn som kunne vente seg samme skjebne. Ifølge Calvo brydde ikke regjeringen seg om skyldsspørsmålet fordi likvideringene ikke var ment som en straff, men som et avskrekkende eksempel.¹⁵⁰ Villarroel satt halvannet år til, men motstanden vokste i grupper som gruveeierne, PIR og den delen av militæret som hadde blitt fratatt sine stillinger under Villarroel. Etterhvert begynte også en del av den indre kretsen å vende ryggen til presidenten. 21. juli 1946 brøt det ut fullt opprør i La Paz og presidentpalasset ble omringet og beleiret. Villarroel ble skutt og liket heist ned til en rasende menneskemengde på plassen utenfor som hengte det opp i en lyktestolpe og kastet egg på det.¹⁵¹

Attentatet mot Villarroel brakte Bolivia inn i et maktvakuum. En militærjunta overtok i et halvt år, og fra 1947 til 1949 styrte en valgt regjering (der PIR deltok) som ikke hadde noen klar politisk kurs.¹⁵² MNR og opposisjonen ble forfulgt og mange fengslet og store deler av MNR-ledelsen flyktet til Argentina. Partiet var likevel langt fra slått. Regjeringsmakten under Villarroel hadde de brukt til å samle støtte og vinne terreng ovenfor PIR hos gruvearbeiderne og middelklassen.¹⁵³ I gruvene var arbeiderklassen radikalisert og sammen med den politiske ustabiliteten skapte dette vanskelige driftsvilkår for bransjen. Etter Villarroels fall ble gruveeieren Simon Patiño spurt om å bidra med midler for å bygge opp landet igjen, men syk

---

150 Calvo 1998: 287-289

151 Calvo 1998: 291-301

152 Calvo 1998: 336

153 Calvo 1998: 286

som han var og i utlendighet som han befant seg (han bodde sine siste år i New York og Buenos Aires før han døde i 1947), hadde han hverken vilje eller evne til å bidra.

Gruvene ble nå et kampfelt mellom regjeringen og opposisjonen. 29. mai 1949 ble 40 drept og 80 skadet i gruen Siglo XX i kamper mellom fagorganiserte arbeidere og soldater lojale ovenfor regjeringen. 26. august gjorde MNR kuppforsøk. Opprørerne tok kontroll over Cochabamba, Potosi, Sucre og Santa Cruz, men mislyktes i å få utlevert våpen fra hæren i La Paz. De ble derfor nedkjempet etter 20 dager.

Valg, statskupp og revolusjon

I et klima av politisk vold og borgerkrig ble det avholdt valg i 1951. Før valget hadde leder i gruvearbeidernes fagforening, Juan Lechin Oquendo, møtt MNR-leder Victor Paz Estenssoro i Buenos Aires. De ble enige om gruvearbeidernes fagforening skulle støtte MNR i bytte mot et løfte om at gruvene skulle bli nasjonalisert hvis partiet kom til makten. Estenssoro gikk seirende ut av valget med 39 940 av en total på 54 190, men president Mamerto Urriolagoitia (1949-51) annullerte valget og overlot regjeringen til en militærjunta. Den erklærte unntakstilstand.¹⁵⁴

MNR var likevel styrket med støtte fra gruvearbeiderne, bøndene og store deler av middelklassen, og partiet fortsatte å konspirere for å komme til makten. De lyktes til slutt. Et tidsrom (1935-1952) preget av ”ideologiske og politiske forandringer”¹⁵⁵ endte med at MNR utførte statskupp og ”revolusjonen” 9. april 1952 var et faktum. Etter bare tre dager med kamper i La Paz måtte militærjuntaen gi tapt. Den bolivianske revolusjonen var et faktum, en hendelse som ”sammen med revolusjonene i Mexico og Cuba [var] en av de mest omfattende revolusjonene i Latin-Amerika.”¹⁵⁶ De konkrete resultatene var nasjonalisering av gruvene, jordreform og allmenn stemmerett.

---

154 Calvo 1998: 360 og 361

155 Mayorga 2000: 337

156 Mayorga 2000: 339. ”Una de las revoluciones de mayor envergadura en America Latina”.

Endringer i gruveindustrien og jordbruket

Jeg skal her analysere noen trekk ved det bolivianske samfunnet i perioden 1935-1952. Jeg skal konsentrere meg om gruveindustrien og jordbruket, motpoler som pekte mot to vidt forskjellige utviklinger for landet. Førstnevnte var en moderne, kapitalistisk og eksportrettet sektor som skaffet Bolivia nesten all sin utenlandske valuta. Men mineralutvinningen ble ifølge Ramiro aldri mer enn høyproduktive enklaver i et land der det store flertallet av befolkningen levde i indianersamfunn eller som gratis arbeidskraft på storgodsene.¹⁵⁷ Det er viktig å forstå disse to samfunns- og produksjonsformene for å forstå MNR, den nasjonalistiske ideologien og hvorfor denne fikk vind i seilene. Det fordi, som jeg skal argumentere for senere, ideologi påvirkes av historiske prosesser (og vice versa) i et komplisert samspill som er denne masteroppgavens tema.

Her er det en del spørsmål å stille: Hvordan var utviklingen i gruve- og jordbrukssektoren i Bolivia ut på 30- og 40-tallet? Hvorfor kom begge disse sektorene under MNRs kritiske blikk? Hvordan påvirket de hverandre? Hvordan kan man forklare at mange av MNRs viktigste ideologer kom fra jordeier-familier i Cochabamba? Hvilke interesser og ideologier ble utviklet her?

Gruveindustrien

Chacokrigen ble altså et vendepunkt for Bolivia, og en skjellsettende hendelse som fordypet legitimitetskrisen som den bolivianske staten og de politiske elitene allerede befant seg i. En annen endringsprosess som er viktig for å forstå revolusjonen som skulle komme og dens ideologi, er utviklingen i gruvesektoren. Kapitalisme, investeringer og lønnsarbeid hadde ikke vært noe utbredt fenomen i Bolivia, og dette dynamiske produksjonssystemet skapte en arbeiderklasse med nye mentaliteter og klasseideologier.¹⁵⁸

Boliviansk historie før 1952 er først og fremst fortellingen om den vestlige andinske delen.¹⁵⁹ Resten av landet var av flere grunner nesten helt isolert.¹⁶⁰ Økonomisk sett hadde tyngden helt

---

¹⁵⁷ Ramiro 1992: 45

¹⁵⁸ Antezana og Gordillo (red.) 2000: 12

¹⁵⁹ Det som i dag er fylkene La Paz, Oruro, Cochabamba, Chiquisaca og Potosi./Intervju med Jose Miguel Gordillo 18.03.08.

¹⁶⁰ Nord-, Øst- og Sør-Bolivia. Det som i dag er fylkene Pando, Beni, Santa Cruz og Tarija.

siden kolonitiden ligget i gruvedriften i det andinske høylandet, først sølvutvinningen i byen Potosí (med Sucre som hovedstad) fra midten av 1500-tallet og deretter tinnindustrien fylket Oruro og nord-Potosi (med La Paz som administrativt senter) fra andre halvdel av 1800-tallet.¹⁶¹ Infrastrukturen fulgte naturlig nok også dette mønstret. Mens det på begynnelsen av 1900-tallet ble bygd jernbaner i vest til kysten av Chile, tok det nesten ei uke å reise mellom Cochabamba og Santa Cruz i midt- og øst-Bolivia.¹⁶² Først under Chacokrigen ble det bygd vei mellom disse to byene. Det var ifølge Claudia Pena Claros et helt avgjørende første steg for å integrere Santa Cruz-regionen i resten av landet.¹⁶³

Fra ”ekskluderende” vekst til krise og proteksjonisme

Gruvesektoren hadde altså helt siden kolonitiden vært Bolivias inngangsport til resten av verden. Fra slutten av 1800-tallet opplevde den en vekst med metallet tinn (som ble brukt til å lage våpen under de to verdenskrigene). I perioden 1900-1929 økte tinnprisene jevnt og trutt (15 % i snitt per år) og det var gode tider for gruveeierne.¹⁶⁴ En liberalistisk økonomisk politikk med fri flyt av kapital, lave skatter samt økonomisk stabilitet bidro til et gunstig investeringsklima. ”Tinnalderen” førte til en rask utvikling og modernisering i gruveindustrien. Utvinningsmetodene ble fornyet blant annet ved innføringen av elektrisitet i gruvene i 1924, og luftkabler til transport av mineralene. Det ble også bygd jernbaner og finansiell infrastruktur (banker, finansinstitusjoner) for å knytte sammen Andes-regionen og Stillehavet (noe som også førte til en høy utenlandsgjeld).¹⁶⁵

Det som likevel manglet i denne rivende utviklingen var ifølge Roland Jordan Pozo ”en politikk som knyttet gruvesektoren til jordbruket og til den nye håndverkssektoren.”¹⁶⁶ Iniguez skriver at forsømmelsen av det interne markedet en av de tre store feilene som det ”oligarkiske” regimet begikk.¹⁶⁷ Inntektene fra tinn-eksporten gjorde seg gjeldende nesten

---

161 Klein 2004: 33. La Paz, Oruro, Potosi og Cochabamba er både navn på fylker og de største byene i disse fylkene. Sucre er den største byen i fylket Chuquisaca.

162 I dag tar det 9 timer med buss og en time med fly.

163 Peña, Claudia Claros 2007. *Poder y elites en Santa Cruz*. Santa Cruz de la Sierra. 101

164 Jordan Pozo, Roland. ”Mineria. Siglo XX: La era del estano” i Jorge Patino S, Isabel Bastos og Amalia Anaya (red.) 2000. *Bolivia en el siglo XX*. La Paz, Bolivia: 220

165 Jordan Pozo 2000: 221, 222 og 226.

166 ”Una política que relacionara la minería con la agricultura y el incipiente sector manufacturero”. Jordan Pozo 2000: 227.

167 Iniguez 2004: 43. De to andre hovedfeilene var landområdene som ble mistet til Chile (kysten) og Brasil (i nord) samt den manglende evnen til å gi landsbybefolkningen utdanning (se mer i kapittelet om landbruket).

bare i form av luksusforbruk av importerte varer.¹⁶⁸ Pozo beskriver en skrikende motsetning mellom en ”ekskluderende” vekst i eksport av mineraler der en liten gruppe kapitalister tjente seg rike, og resten av landet hvor kastelignende sosiale strukturer og fraværet av pengeøkonomi var regelen, noe som forhindret videre kapitalistisk ekspansjon.¹⁶⁹

Som vi skal se i kapittelet om jordbruket, ble denne sektoren en taper i utviklingen. Det er avgjørende å danne seg et bilde av de sosiale strukturene og produksjonsmåtene som preget landsbygda for å kunne forstå hvorfor eksportinntektene i hovedsak gikk til import. I jordbruket var det store flertallet av bøndene gratisarbeidende leilendinger, og sektoren var derfor ute av stand til å øke produksjonen.¹⁷⁰ Det gikk igjen hardt utover regioner som Cochabamba og Santa Cruz. Forholdet mellom gruveindustrien og jordbruket er sentralt for å forstå MNRs ideologi og revolusjonen i 1952. Vi skal senere se at mange av lønnsarbeiderne i gruvene kjøpte seg jord på landsbygda med sine oppsparte midler. Gjennom disse anskaffelsene sikret de seg økonomisk makt, og klassebevisstheten og organisasjonserfaringen fra gruvene ble et redskap for å bli inkludert i den nasjonale politikken.

Med krisen på New York-børsen i 1929 var festen over for gruveeierne. Sammen med Chacokrigen bidro dette til at det ideologiske klimaet skiftet fra liberalisme til proteksjonisme. Denne politikken (1930-1951) besto i eksportkvoter, valutakontroll og økte skatter.¹⁷¹ De manglende ringvirkningene gruve drift hadde overfor resten av samfunnet (beskrevet i de forrige avsnittene) legitimerte også kursendringen. Pozo mener at gruvekapitalistene alltid hadde vært lite villig til å dele overskuddet sitt, enten det var med staten, middelklassen eller arbeiderne (det var ingen skatt på overskudd, kun på forbruk)¹⁷². Men sannheten er nok mer komplisert. Det er ikke lett å se hva som er årsak og konsekvens her. Var staten svak fordi bedriftene ikke betalte skatt, eller betalte ikke bedriftene skatt fordi staten var svak, og dermed ute av stand til å kreve den inn? Eller var den private rikdommen og den offentlige fattigdommen et ønsket resultat (eller en uungåelig konsekvens) av en liberalistisk ideologisk

---

Dette var de underliggende årsakene til at dette regimet kom i miskreditt. Chaco-krigen var den utløsende årsaken.

168 Jordan Pozo 2000: 227 og 228.

169 Jordan Pozo 2000: 231

170 Ifølge Klein 2004: 177 var to tredjedeler av befolkningen utenfor markedsøkonomien i 1940.

171 Jordan Pozo 2000: 228

172 Velarde 1981: 15 og 16.

overbevisning?¹⁷³ Det faller utenfor denne masteroppgavens ramme å analysere dette nærmere. Hovedpoenget her er å påpeke gruveindustriens rolle i endringsprosessene på 30- og 40-tallet for å igjen forklare den ”revolusjonære nasjonalismen” og hvorfor denne ideologien fikk større oppslutning.

Ifølge Herbert Klein var det nesten ingen streiker eller agitasjon fra fagforeninger i gruvesektoren før 1920.¹⁷⁴ Dette understreker mitt poeng om viktigheten av ideologi. Det var nemlig på 1920-tallet marxistiske ideer begynte å gjøre seg gjeldende i Bolivia.

Gruvearbeidernes lønnskamper skulle bli svært viktige hendelser de neste tiårene. Staten hadde ikke styrket seg i takt med overskuddene fra mineraleksporten, og den hadde ingen politikk eller institusjoner for å løse slike uoverenstemmelser.¹⁷⁵ Under 2. verdenskrig fikk gruvebedriftene igjen store inntekter som skulle fordeles. På 40-tallet var den bolivianske stat enda svakere enn i ti-årene forut (og arbeiderne mye sterkere), og det oppsto maktvakum i gruvene og et politisk tomrom som MNR og resten av venstresiden kunne fylle med radikale løsninger for denne sektoren. Og som vi skal se i ideologi-kapittelet ga MNRs ideologer ”tinn-baronene” Simon Patiño, Mauricio Hirschfeld og José Aramayo skylden for problemer som svake statsfinanser og fattigdom.

”Tinn-baronene”

Men hvilken rolle hadde ”tinn-baronene” i Bolivia på denne tiden? Var gruve driftens mangelfulle synergieffekter og de svake statsfinansene deres skyld? Å komme med bastante konklusjoner ligger utenfor denne oppgavens ramme, jeg kan kun lansere noen antydninger. Dette kan være nyttig for å nærme seg svar på hvorfor gruvekapitalistene ”tapte terreng” ovenfor gruvearbeiderne fagforeninger og MNR. Disse fant (som vi skal se senere) sammen i en politisk kamp som i 1952 endte med at gruvene til Patiño, Hirschfeld og Aramayo ble nasjonalisert.

Som vi skal se i kapitlene om MNRs ideologi ble den østerrisk-jødiske gruvekapitalisten Mauricio Hirschfeld kritisert på et nasjonalistisk og anti-semitisk grunnlag. Av historiker (og regjeringsfunksjonær på 40-tallet) Roberto Querejazu Calvo blir han omtalt som en forretningsmann uten skrupler i sin virksomhet som ikke gikk av veien for å bestikke

---

173 Ifølge Klein 2006 gikk 37 % av det bolivianske statsbudsjettet i 1929 til betjening av utenlandsgjeld. 20 % gikk til militæret ”leaving little for bare government necessities, let alone for public works or national welfare.”

174 Klein 2003: 164

175 Jordan Pozo 2000: 227 og 228.

offentlige tjenestemenn.¹⁷⁶ Merkeligere er det at den bolivianske mestisen Simon Patiño fikk like hard verbal behandling av MNRs ideologer. Patiño gjorde jo mange patriotiske fremstøt: Selskapene hans sto for 78 prosent av de 2,5 millioner pund som den bolivianske stat fikk låne av private til å kjøpe krigsutstyr under Chaco-krigen.¹⁷⁷ Han ville også bygge jernbane fra Cochabamba til Amazonas (men ble nektet av Kongressen, de var redde for hans innflytelse). I 1924 sikret han 100 % boliviansk eierskap over gruvene i Llallagua-fjellet ved å kjøpe opp den chilenske konkurrenten. Han fremstilte seg selv som opptatt av arbeidernes kår og når det gjaldt industriutvikling var gruvene hans de mest moderne i verden. Han ønsket også å modernisere og spre den kapitalistiske logikk til landbruket, men fikk ikke gehør for dette hos jordeierklassen. Han måtte nøye seg med kveget han fikk kjøpt fra Europa og USA til sin farm i Pairumani, Cochabamba.¹⁷⁸ Det ironiske her er at Patiños ”jordbrukspolitikk” ligner på MNRs målsetninger. Også gruveeier Aramayo gikk inn for et landbruk med småbønder som eide jordlapper.¹⁷⁹

I 1926 ble Patino utnevnt til ambassadør for Bolivia i Frankrike og Spania. Han flyttet til Paris (og senere New York) og ble boende i utlandet. Han hadde et helt verdensimperium å bestyre med blant annet gruver i Malaysia og videreforedling (støping) av mineralene i England. Styringen av gruvene i Bolivia overlot han til sine underordnede og han hadde dermed ingen mulighet til å øve avgjørende innflytelse på begivenhetenes gang i industrien i sitt hjemland. Patiño ble født i 1860 og var allerede en aldrende mann da han forlot Bolivia for godt. Et interessant kontrafaktisk spørsmål er hva som kunne ha skjedd hvis han hadde vært tilstede og hadde hatt energi og helse til å engasjere seg politisk på 30- og 40-tallet. Kunne det oppstått en allianse mellom Patino, bøndene og middelklassen med mål om å spre logikken fra gruvesektoren til jordbruket?

Romero peker på flere paradokser i utviklingen av staten og gruvedriften og samspillet mellom disse fra slutten av 1800-tallet. Staten ble modernisert og det vokste fram et spesialisert byråkrati; for første gang var ikke de økonomiske og politiske elitene de samme. Men de nye statsfunksjonærene var ”representanter for eliten på landbygda” og ”hadde en

---

176 Calvo 1998: 214

177 Hylton og Thomson 2007: 67. Det krigsutstyret som ble kjøpt var ”5 000 lorries, tanks, aircraft, mortars, machine guns, and flame-throwers.”

178 Calvo 1998: 39 og 53. Intervju med Jose Miguel Gordillo 18.03.08.

179 Gotkowitz 2007: 21-24

sterk tro på kaste-systemet og det hvite oligarkiets herredømme.”¹⁸⁰ Tinn-baronene styrte sine forretninger og involverte seg ikke direkte i det politiske liv, de prøvde å øve innflytelse gjennom interessegrupper. Ifølge Romero ”trengte [gruvedriften] jernbaner og intern integrasjon. Gruvekapitalistene forsto dette bedre enn politikerne”.¹⁸¹ Vi så et eksempel på dette i avsnittet ovenfor. Ramiro skriver at et typisk trekk ved gruveeier-klassen var at den ikke klarte å omforme den forretningsmessige suksessen i nasjonal suksess.¹⁸²

En gruvearbeiders virkelighet

Men hvordan artet endringene i gruvedriften seg mer konkret på ”bakken”? Hvordan så virkeligheten ut fra arbeidernes synsvinkel? Hva kjempet de for? Selvbiografien til gruvearbeideren og bonden Sinforo Rivas Antezana gir oss et interessant innblikk.¹⁸³ I forordet til denne boken slår historikeren Jose M. Gordillo fast at Rivas’ historie forteller at gruvene ikke bare produserte materiell rikdom, men også en ny kultur og nye politiske ideer.¹⁸⁴ Men hvordan artet dette seg?

Rivas Antezana ble født i 1920 i gruvekomplekset Catavi i fylket Potosi der faren hans arbeidet i Patiños gruve Siglo XX. Faren hadde allerede lang erfaring som gruvearbeider, blant annet fra et 4 års opphold i Chile der han jobbet i salpetergruvene i Antofagasta. Med oppsparte midler derfra hadde familien kjøpt seg en jordlapp i Suticollo, på landsbygda i Cochabamba.¹⁸⁵ Ifølge Gordillo var dette et vanlig tilfelle. Vi skal se mer i neste kapittel om hvilken betydning dette hadde for eiendomsstrukturen på landsbygda i Cochabamba.¹⁸⁶ Sønnen fulgte farens levevei allerede som 13-åring og i 1941 tjente han 2 800 bolivianos i en gruve eid av Mauricio Hoschild.¹⁸⁷ Han skriver selv om gode arbeidsforhold med gratis møblert rom i tillegg til den gode lønnen.¹⁸⁸ På slutten av 1942 skiftet han arbeid og dro til gruen Siglo XX, den samme som faren hans jobbet i. Der ankom han 21. desember midt i en bitter arbeidskonflikt: Arbeiderne streiket for høyere lønn. Militæret ble satt inn og åpnet ild

---

180 Klein 2004: 157-159

181 Romero 1992: 24. ”[la minería] necesitaba ferrocarriles e integración interior. Los empresarios mineros lo entendieron más lucidamente que los gobernantes”

182 Romero 1992: 30

183 Antezana, Sinforo Rivas 2000. Los hombres de la revolución. (Edición e introducción de Jose M. Gordillo) La Paz.

184 Antezana og Gordillo (red.) 2000: 12

185 Antezana og Gordillo (red.) 2000: 23

186 Gordillo 2000: 241

187 Dette var ifølge Gordillo en meget høy lønn, mye høyere enn noen annen sektor i Bolivia på denne tiden. (Mail 15.11.08)

188 Antezana og Gordillo (red.) 2000: 30

mot gruvearbeiderne. 20 døde og 50 ble skaddet. ”Catavi-massakren” var et faktum. Situasjonen roet seg imidlertid de første dagene da eierne tilbydde arbeiderne lønnspålegg hvis de returnerte til arbeidet sitt. De var ifølge Rivas Antezana uten penger, så det var et tilbud de ikke kunne avslå.¹⁸⁹

I Catavi utførte Rivas ulike oppgaver i tilknytning til gruvedriften og steg etterhvert i hierarkiet til posten som regnskapsfører i Siglo XX. Om sin lønn der skriver han: ”Jeg tjente godt, jeg hadde råd til alt jeg trengte”.¹⁹⁰ Han skriver ingenting negativt om selve arbeidsforholdene i jobben sin. Også da han ble syk i 1947 og måtte ligge på sykehus i fem måneder hadde han lite å si på de materielle forholdene. Rivas skriver ikke at han måtte ut med noe for behandlingen, jeg tolker det slik at den var helt gratis. Disse skildringene står i sterk kontrast til MNR-ideologenes marxist-inspirerte retorikk om ”utbyttingen” av arbeiderne i gruvene.

Catavi-massakren ble allikvel et vendepunkt. Rivas ble radikalisert og mer politisk aktiv. Han ble som han selv skriver en ”revolusjonær agitator” som snakket foran store forsamlinger og deltok på hemmelige møter med andre arbeideraktivister og ”revolusjonære” som ankom fra andre steder av landet (og også fra nabolandene Chile og Argentina i noen tilfeller). Disse spredte sitt politiske budskap til gruvearbeiderne, både skriftlig og muntlig.¹⁹¹ Han var først aktiv i trotskistiske POR, men meldte seg i 1947 inn i MNR. Det var et resultat av å ha observert Victor Paz Estenssoro og lest MNR-sjefens brosjyrer, som ifølge Antezana var vanlig lektyre i gruvene. Den eneste personlige bakgrunnen for skiftet av parti omtaler han som noe intetsigende at han i MNR ”kunne [...] bedre forsvare [...] land”.¹⁹² Ellers skriver han lite om sin ideologiske overbevisning i boka. Et av de få uttrykte målene var å ”forsvare arbeidernes rettigheter”.¹⁹³

Catavi-massakren radikalisererte altså Rivas og mange av hans kolleger. Andre verdenskrig er et viktig bakteppe her. Bolivia var helt avgjørende for tinn-forsyningene til de alliertes krigsmaskiner og prisene på Bolivias eksportvare steg derfor. Regjeringen erklærte unntakstilstand og utplasserte militæret for å vokte produksjonen.. Som vi ser av Rivas

---

189 Antezana og Gordillo (red.) 2000: 30 og 31

190 Antezana og Gordillo (red.) 2000: 32. ”ganaba un sueldo considerable, me abastecia suficientemente.”

191 Antezana 2000: 32.

192 Antezana 2000: 36. ”Pense que en ese partido podria defender con mas certeza a mi pais”.

193 Antezana 2000: 36. ”Defender los derechos de los trabajadores”.

historie er det nok en overdrivelse når Romero skriver at denne økningen i inntekter nesten utelukkende tjente Patiño, Hoschild og Aramayo,¹⁹⁴ men gruvene skulle allikevel bli arena for voldsomme konflikter på 40-tallet. Jeg skal se nærmere på bakgrunnen for dette nedenfor.

Da Gualberto Villarroel tok over som president i slutten av 1943 hilste Rivas og hans kolleger kuppet velkommen og Rivas var aktiv i arbeidet med å danne gruvearbeiderfagforeiningen FSTMB (Federacion Sindical de Trabajadores de Mineros de Bolivia). I 1947 ble imidlertid Rivas sagt opp fra jobben sin i gruven og fikk en ”sluttpakke” på 18 000 bolivianos (mye mer enn han hadde ventet skriver han). Etterpå fikk han vite at grunnen til at han hadde mistet jobben var at han var svartelistet som ”et uønsket element” på grunn av sitt politiske virke. Rivas Antezana ble utestengt fra å jobbe i ethvert Patiño-selskap.¹⁹⁵

Fagforeningskamp

Skal vi tro Calvos framstilling av MNRs deltakelse i regjeringen til Gualberto Villarroel (desember 1943 – juli 1946) gikk Victor Paz Estenssoro og hans partifeller meget målbevisst til verks for å skaffe seg innpass hos nye samfunnsgrupper: Egne folk i statsadministrasjonen var hendig for å vinne terreng ovenfor PIR. Spesielt ble det gjort en stor innsats for å vinne innpass hos gruvearbeiderne. Villarroel besøkte både Llallagua-fjellet og gruvearbeidernes første fagforeningskongress i Huanuni 10. – 13. juli 1943. De 30 som var til stede der dannet Federacion Sindical de Trabajadores Mineros de Bolivia (FSTMB) og utropte 30 år gamle Juan Lechin Oquendo til deres ”lider maximo” (øverste leder).¹⁹⁶ Ifølge biografien om Lechin var MNR godt representert i gruvearbeidernes fagforening. Hernan Siles, en av partiets grunnleggere, skaffet FSTMB juridisk status som organisasjon. Men andre politiske grupperinger som trotskister og anarkister fikk gjennomslag for at fagforeningen skulle være partipolitisk uavhengig.¹⁹⁷ Ifølge Lechin hadde FSTMB ingen ideologi på dette tidspunktet. Gruvearbeidernes krav var ”bedre lønn, bedre arbeidsforhold i verkstedene og i gruvene, og ikke minst skoler.” Utdanning var ble høyt verdsatt av arbeiderne og det var også viktig for dem å kjempe for at arbeidslovgivningen ble fulgt samt ”lage nye lover til fordel for arbeiderne”.¹⁹⁸

---

194 Romero 1992: 82 og 83

195 Antezana 2000: 37 og 38. ”Un elemento indeseable”.

196 Calvo 1998: 286 og 287

197 Cajias, Lupe 1994. *Juan Lechin. Historia de una leyenda*. La Paz/Cochabamba: 59

198 Cajias 1994: 60

Gruvearbeiderne var derfor opprørte når Villarroel led sin tragiske skjebne i 1946. De fulgte de dramatiske begivenhetene fra La Paz på radioen og 2 000 var klare til å dra til hovedstaden med våpen som de hadde stjelt fra diverse politi- og militærinnstallasjoner i gruvesentre som Catavi og Uncia (hæren var ute av stand til å gjøre motstand). Lechin ble presset av myndighetene til å stoppe dette og arbeiderne ga etter for hans argument om at tiden ikke var den rette for hevn.¹⁹⁹ Men attentatet mot Villarroel hadde samme effekt som Catavi-massakren: den radikalisererte gruvearbeiderne. De holdt nå på å ”utvikle en klassebevissthet”, og ”diskuterte å bevæpne seg samt å lage bomber og granater”.²⁰⁰ Ifølge Lechin hadde arbeiderne før dette bare kommet med krav som lønnsøkning, men ”regjeringen sendte hæren og det ble utført massakrer for å forsvare selskapene”.²⁰¹ FSTMB fikk derfor en fiende i tillegg til gruveeierne; nemlig staten.

Med MNRs aktivister i skjul innenfor og utenfor landets grenser og PIR i regjering i La Paz, utnyttet POR muligheten til å vinne innflytelse i gruvene. Som vi har sett hadde partiets grunnlegger Tristan Marof, den første venstrelederen i Bolivia, allerede i 1920 gått inn for å nasjonalisere gruvene.²⁰² POR hadde ligget nede i mange år, men våknet på 40-tallet til liv igjen under den nye lederen Guillermo Lora. Lora var som Marof ortodoks trotskist og fikk vedtatt *Tesis de Pulacayo* på gruvearbeiderkongressen samme sted i 1946. Dokumentet propaganderte gruvearbeiderne som den revolusjonære klassen som med våpen i hånd måtte kjempe en klassekamp mot de store gruveeierne. FSTMB ville ikke sitte passiv og vente på at målene om ”proletariatets diktatur med en arbeider- og bonderegjering” skulle nås kun ved hjelp av staten, ”kampen mot patronene [var] en kamp på liv og død”.²⁰³

Kaos og krig i gruvene

Llallagua-fjellet der Patiño Mines opererte ble på grunn av sin økonomiske betydning et strategisk sted som både opposisjonen og regjeringen forsøkte å kontrollere. Den ustabile politiske situasjonen på 40-tallet bidro til å skape større og større usikkerhet for bransjen.²⁰⁴ Som om ikke det var nok begynte også kvaliteten på metallene å bli dårligere. Man måtte lete stadig lengre inn i fjellet for å finne gode forekomster og derfor økte produksjonskostnadene

---

199 Calvo 1998: 303

200 Lupe 1994: 78

201 Lupe 1994:

202 Mesa, Gisbert og Mesa Gisbert 2003: 591. Calvo 1998: 308

203 Calvo 1998: 308 og 309. ”la dictadura del proletariado con un gobierno obrero-campesino”. “Nuestra lucha contra los patrones es una lucha a muerte”.

204 Calvo 1998: 321 og 314

dramatisk.²⁰⁵ Calvo beskriver en virkelighet i gruvene med ”tekniske og sosiale problemer som hver dag ble alvorligere og mer kompliserte”.²⁰⁶ Internt i Patiño Mines var det også konflikter og mangel på styring. Direktørene i La Paz var lite involverte i den direkte driften av gruvene, og den 85 år gamle Patiño var hjertesyk og i utlendighet.²⁰⁷

På slutten av 40-tallet utviklet det seg de reneste krigstilstander i den da avdøde Patiños gruver. I tillegg til de tekniske og økonomiske problemene (tinn-prisene sank etter 2. verdenskrig) ble de politiske konfliktene intensivert. Det var både ”konflikter mellom arbeiderne og selskapet, mellom regjeringen og arbeiderne, og mellom bedriften og regjeringen”.²⁰⁸ Antenor Patiño tok over ledelsen av bedriften etter sin far og skildret en situasjon på arbeidsplassene med ”væpnede arbeidere med geværer fra staten som utøv[de] makt for å tvinge igjennom sine ønsker uten å følge lover eller regler”.²⁰⁹ I 1947 så de fleste utenlandske ansatte seg nødt til å rømme til byene La Paz, Oruro og Cochabamba av frykt for sin egen sikkerhet.

Oppsummering

Kapitalismen førte paradoksalt nok med seg både indianere som fikk mulighet til å tjene seg opp penger og kjøpe seg private jordeiendommer på landsbyga, og den marxistiske ideologiens inntreden i Bolivia. Men sistnevnte kan ikke betraktes som noe lovmessighet. Gruvesektoren hadde vært inne i en vekstperiode siden andre halvdel av 1800-tallet, men klassebevisstheten og marxismen kom først på 1920-tallet. Men det er nærliggende å fastslå at kapitalismen i gruvene var en forutsetning for at marxismen kunne slå rot i Bolivia.

Jeg ser det ikke som en historikers oppgave å forstå paroler ”proletariatets diktatur med en arbeider- og bonderegjering” som en naturlig (eller nærmest lovmessig) del av eksistensen av et kapitalistisk system og en arbeiderklasse. Ei heller som noe som må ses i sammenheng med kommunismen i Russland eller andre hendelser i Europa. At marxismen nådde Bolivia var

---

205 Calvo 1998: 351

206 Calvo 1998: 310. ”Los problemas tecnicos y sociales de las minas de Bolivia eran ciertamente cada dia mas complejos y graves”.

207 Calvo 1998: 311 og 312. I 1945 dro Patiño fra New York til Buenos Aires. Han ønsket å dra tilbake til Bolivia og tilbringe sine siste år på farmen sin i Pairumani (Cochabamba), men ble frarådet å bosette seg 2 500 meter over havet på grunn av hjerteproblemene han slet med. I 1947 døde han i Buenos Aires, 86 år gammel.

208 Calvo 1998: 351. ”conflictos entre los obreros y la empresa, entre el gobierno y los obreros, entre la empresa y el gobierno”.

209 Calvo 1998: 322. ”obreros armados que usan fusiles del estado ejerciendo una autoridad al margen de la ley, con fines de coercion y sin sujetarse a ninguna norma legal”

selvfølgelig en viktig forutsetning for den politiske kampen i gruvene, men jeg søker i denne oppgaven å se denne ideologien i sammenheng med de historiske prosessene i Bolivia samt å peke på nyanser og tvetydigheter i tankesettet slik det kom til uttrykk her i denne perioden. Kanskje mer en den russiske revolusjonen er 2. verdenskrig viktig her. Ifølge Lechin så arbeiderne i 1942 tinnets øke i pris sammen med selskapenes fortjeneste uten at det samme skjedde med deres lønninger.²¹⁰ Slik de så det var Patiño Mines ikke lydørene for deres krav som kun var høyere lønn og anerkjennelse av FSTMB. Da de streiket, erklærte regjeringen unntakstilstand og forbød politiske møter.²¹¹ Catavi-massakren var resultatet av den eskalerte konflikten. Men først fire år senere ble trotskistiske slagord som ”proletariatets diktatur” vedtatt. Da gikk også fagforeningsleder Lechin inn for at arbeiderne skulle ”overta kontrollen over gruvene”.²¹² Men tross dette brukte FSTMB aktivt politiske kanaler for å kjempe for sine interesser. Lechin møtte president Monje Gutierrez (1946-1947) på begynnelsen av 1947, og gruvearbeiderne inviterte parlamentarikere, journalister, advokater og selv folk fra regjeringsapparatet for å vise dem virkeligheten i gruvene.²¹³ FSTMB proklamerte altså staten som en fiende som måtte knuses, samtidig som representanter for den samme makten ble invitert og forsøkt påvirket.

Landbruket

Selv om gruvene var alfa og omega for Bolivias økonomi, levde fortsatt det store flertallet av befolkningen på landsbygda på 1930-tallet. Landsbybefolkningen var i all hovedsak analfabeter og snakket kun *aymara* og *quechua* (og andre urfolksspråk). Dette hadde kanskje ikke vært et så viktig tema i Bolivias historie hadde det ikke vært for at de utgjorde 80 % av landets befolkning.²¹⁴ Landbruket, jordfordelingen og urbefolkningens situasjon har vært eksplosive temaer i Bolivias historie helt fram til i dag. Disse er da også helt sentrale i MNRs ideologi.

---

210 Cajias 1994: 45

211 Cajias 1994: 47

212 Cajias 1994: 84 og 85

213 Cajias 1994: 91 og 94

214 Gumucio 1996: 76 (tall fra 1932)

Et viktig poeng i Bolivias historie fram til 1900-tallet som jeg leser ut av litteraturen er en ekstrem fragmentering og dertil mangelen på et nasjonalt fellesskap. Dette er blant annet understreket av den amerikanske statsviteren James Malloy som legger til at ”de forskjellige samfunnsgruppene levde i radikalt forskjellige verdener uten noen forståelse av hverandres virkelighet”.²¹⁵ Statsmakten besto av et ”hvitt” mindretall som i hovedsak var etterkommere etter spanjolene. Det var i stor grad kun denne eliten som var ”borgere” og dermed kunne nyte godt av politiske rettigheter som stemmerett og muligheten til å inneha verv (for eksempel sitte i parlamentet), og økonomiske rettigheter som privat eiendomsrett til jord. Da jeg i denne oppgaven søker å forklare oppblomstringen av nasjonalismen i Bolivia og hvordan MNR ville integrere indianerne i nasjonen, blir et sentralt poeng separasjonen mellom de forskjellige samfunnsgruppene.

I dette kapittelet skal jeg ta for meg situasjonen på landsbygda og ekskluderingen av indianerne. ”Ekskludering” er selvfølgelig et ladet begrep. Noen forfattere hevder at indianerne ”[ikke] hadde [...]noe annet fedreland enn den jorda de arbeidet på”²¹⁶ og det kan jo tenkes at de ikke hadde noe ønske om å ha det heller. Denne tesen om fedrelandsløse indianere er imidlertid meget problematisk. Brooke Larson skriver for eksempel at ”indianerne på høylandet hadde levde under sentraliserte highland peasants had lived under centralized states since before the Spanish conquest”.²¹⁷ Det er uansett liten tvil om at urbefolkningsgrupper og individer har kjempet for mål og rettigheter helt siden erobringens dager.²¹⁸ Vi skal i dette kapittelet se at mellom 1935 og 1952 kjempet quechuaene og aymaraene mot den tradisjonelle store jordeiendommen *latifundio* (også kalt *hacienda*) og for individuell og kollektiv jord, utdanning og retten til å ta lønnsarbeid. Spørsmålet blir da: Hvorfor ble den revolusjonære nasjonalismen et redskap (eller en forutsetning om en vil) for å oppnå disse målene? Og hvilken ideologi ble mer konkret utviklet blant bøndene i denne kampen?

Men først må vi se litt på hvordan den nevnte ekskluderingen foregikk i praksis. Indianerne i Bolivia på begynnelsen av 1900-tallet var ekskludert på flere måter: De var *geografisk isolert*

---

215 Malloy 1970: 339. ”Its constituent parts lived in radically different worlds closed off from any understanding of each other’s reality”.

216 Gumucio 1996: 76 og Rivera Cusicanqui 1984: 77

217 Larson 2004: 2. Det kan stilles spørsmål om disse sentralenhetene (eller den spanske koloniadministrasjonen for den saks skyld) kan kalles ”stater” i ordets moderne forstand. Det er en interessant problemstilling som vi dessverre må la ligge her.

218 Larson 2004: 7. Brooke Larsons bok omhandler perioden 1810-1910 og ifølge den var ”communal lands, local self-rule, and state protection” kampsaker blant urfolksgrupper i dette tidsrommet.

i spredte bosetninger (det Dandler i tilfellet Cochabamba kaller *Rancherías*) på landbygda. Dette var rekker av hus, ofte langs en vei, som var isolert både fra landsbyene (som ble grunnlagt i kolonitiden og fulgte mønsteret med et torg med en kirke) og byene.²¹⁹ Indianerne var også *sosialt isolert* fra bylivet på grunn av språk og kultur. Og de var *politisk marginalisert* fordi de ikke hadde stemmerett. I landbruket foregikk det en *økonomisk eksklusjon*: Urbefolkningen måtte arbeide gratis (mer om det nedenfor). Her fantes det dog mange variasjoner og ikke alle indianere levde slik. Som vi skal se fikk mange indianere muligheten til å kjøpe seg jordstykker i Cochabamba på grunn av den tradisjonelle jordeierklassens svekkelse og som følge av at de hadde oppsparte midler fra arbeid i gravene. Chaco-krigen bidro også til å minske de sosiale og kulturelle forskjellene mellom mange av samfunnsklassene i Bolivia.²²⁰ Felles erfaring og knytting av vennskapsbånd ble etterfulgt av dannelsen av en rekke organisasjoner av tidligere stridende da krigen var over. Det er nok dette Romero sikter til når han peker på at "Chaco betydde begynnelsen på utviklingen av den nasjonale bevisstheten."²²¹ Hvordan denne prosessen tok sin politiske form med bondekamp i Cochabamba, og hvilken ideologi som gjorde seg gjeldende skal vi se på nå. Men først trenger vi litt bakgrunnskunnskap om situasjonen i landbruket i Bolivia. Som vi skal se var jordbruket på mange måter gravenes rake motsetning, men sektoren skulle allikevel gjennomgå en utvikling som skapte aktører som spilte en avgjørende rolle for at revolusjonen i 1952 kunne finne sted.

Det "liberalistiske" prosjektet

På slutten av 1800-tallet begynte en offensiv fra forskjellige regjeringer mot de tradisjonelle indianersamfunnene (*ayllus*). Allerede på 1860-tallet blåste det en liberalistisk vind i Bolivia og status-quo med indianerne som en underkaste som bodde på kollektiv jord lot seg ikke forene med den rådende ideologien. En økonomisk bakgrunn var at jorda økte i verdi på grunn av veksten i gruvesektoren og industriens etterspørsel etter mat som i dette tidsrommet skjøt fart. Styresmaktene håpet å få i gang kommersielt jordbruk på privatisert land.²²² Men de bolivianske regjeringene hadde ikke et sterkt statsapparat for å gjennomføre disse reformene. Ifølge Brooke Larson manglet de både et profesjonelt militærvesen, et moderne rettsvesen og

---

219 Dandler 1983: 50

220 Dandler 1983: 60 og 61

221 Romero 1992: 43. El Chaco significo el principio del desarrollo de la conciencia nacional".

222 Gordillo, Jose M. Claire 2008. "La cuestion indigena en el proyecto de constitucion politica del estado" i Opinion y Analisis nr. 1, marzo 2008. La Paz: 145 og Larson 2004: 214.

statlig tilstedeværelse på landsbygda for å kommunisere med indianersamfunnene.²²³ På tross av dette ble de tradisjonelle kollektive indianersamfunnene redusert fra å besitte halvparten av Bolivias jordbruksland i 1880, til mindre enn en tredjedel i 1930.²²⁴ Men disse tallene forteller ikke hele sannheten. I for eksempel fylket La Paz hadde jorda til *aylluene* blitt privatisert, men de nye eierne fikk indianerne “med på kjøpet”. Selv om aymaraene nå ble leilendinger på et storgods, beholdt de ofte mange av sine interne maktstrukturer, og deres identitet som medlem av kollektive indianersamfunn styrket seg i kampen mot disse privatiseringene.²²⁵

På slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet pågikk altså en ekspansjon av den tradisjonelle enorme private landeiendommen, *hacienda* eller *latifundio*, på bekostning av de tradisjonelle indianersamfunnene. De påfølgende ti-årene skulle derfor bli preget av konflikter om jord og konsentrasjon av landsbyeiendommene i hendene på få personer. Ved inngangen til 1900-tallet var 70 % av den dyrkbare jorda i hendene på 25 000 individuelle eiendommer, hvorav 3/4 var store *latifundios* (mer enn 3 000 hektar). De resterende 30 % var fordelt på 2 500 *ayllus*.²²⁶ I Argentina, Brasil og Chile ble ”latifundien” utgangspunktet for en moderne kapitalistisk produksjon; i Bolivia klarte den imidlertid aldri å skape økonomisk vekst.²²⁷ Årsaken ligger, som vi skal se nedenfor, i måten de store eiendommene ble drevet på.

”Absentee ownership” og ”pongos” på landsbygda

De fleste historikerne bruker merkelappen ”føydalisme” eller ”pre-kapitalistisk” for å beskrive landbruket i Bolivia.²²⁸ Nesten all litteratur peker på situasjonen i denne sektoren som hovedårsaken til Bolivias fattigdom. I 1950 var 72 % av bolivianerne ”ansatt” i landbruket og tilknyttede næringer, men produksjonen tilsvarte kun 33 % av BNP (Brutto nasjonalprodukt).²²⁹ Selv om landbruket dominerte klarte ikke Bolivia å brødfø sin egen befolkning. Ifølge Herbert Klein skyldtes dette jordfordelingen (som på grunn av ekspansjonen til haciendaene fra slutten av 1880-tallet var blitt en av de mest skjeve på kontinentet), og den lave utnyttelsen av jorda. 6 % av jordeierne eide 92 % av all dyrkbar

---

223 Larson 2004: 215

224 Gotkowitz 2007: 31

225 Gotkowitz 2007: 152, Larson 2004: 226 og 227

226 Velarde, Jose Fellmann 1981. *Historia de Bolivia. Tomo 3. La bolivianidad semicolonial*. La Paz/Cochabamba: 13

227 Romero 1992: 32. Egen bemerkning: Ikke før 1952 i alle fall. I ti-årene etter vokste det fram mange produktive latifundier i fylkene Santa Cruz og Beni.

228 Klein 2003: 210, Romero 1992: 8, Gordillo 2000

229 Klein 2003: 209. De 72 % er andelen av det Klein kaller ”economically active persons” (som han ikke definerer nærmere).

mark. I snitt ble 1,5 % av arealet på hver latifundio brukt til å produsere matvarer.²³⁰ Resten av jorda lå brakk. Gordillo forklarer dette systemets eksistens med et ønske fra jordeierne om å unngå konkurranse. Monopol på eiendomsretten til jorda var basisen for denne klassens makt og privilegier, og slik ble andre aktører hindret fra å komme inn på markedet.²³¹ Klein peker på at et slikt system også var helt nødvendig for å få tilgang på gratis arbeidskraft. Jordeierne kunne tilby husløse indianere en bosetning å oppholde seg i. Ellers hadde arbeiderne nesten alle arbeidsoppgavene og utgiftene: De måtte skaffe frø, redskaper og i noen tilfeller også dyrene. Transport av produktene til markedene var også arbeidernes jobb og utgiftspost. Dette skjedde som regel på bondens eget mulddyr eller lama. Den mest forhatte arbeidsoppgaven blant indianerne var likevel den såkalte *pongeaje*. Dette var en ubetalt plikttjeneste som hadde eksistert siden kolonitiden og som gikk ut på at arbeiderne måtte utøve ”personlig service” til *el hacendado* og hans familie. Det kunne være alt fra vedlikehold av veier til snekkertjenester, hagearbeid og andre forefallende gjøremål i jordeierens hus. Med lange avstander på landsbygda tok dette mye tid og krefter, alt på *el pongos* egen regning.²³² Det kan altså se ut som om det var det såkalte ”hidalgo-idealet” som dominerte hos de bolivianske storgodseierne. Det besto ifølge Finn Fuglestad i ”en grandios livsholdning koblet sammen med en heller ekstrem grad av arbeidsforakt ” og var ”anti-kapitalistisk i sin essens i den forstand at det la mer vekt på ”ære”, sosial prestisje og rang, enn på en såkalt ”rasjonell” utnyttelse av eksisterende ressurser”.²³³

Jordeierne var allikevel få steder i stand til å fysisk tvinge bøndene til å jobbe på eiendommene sine: De kunne stort sett bevege seg inn og ut som de ville. Siden alle oppgaver og utgifter skulle besørges av arbeiderne, hadde da også *los hacendados* få grunner til å tilbringe mye av tiden på godsene sine. Mange bodde og jobbet i byene og Klein kaller fenomenet ”absentee ownership”. Men resultatet av hacienda-offensiven på slutten av 1800-tallet var fortsatt små byer ute av stand til å ta imot store masser. Det som skjedde var jo slett ikke noen utviding av pengeøkonomi eller lønnsarbeid. Dermed forble det få forbrukere, et begrenset marked og lite grunnlag for økt kommersiell virksomhet i de urbane sentrene. Mange hadde derfor ikke noe annet valg enn å forbli på *haciendaene* (for i det hele tatt i

---

230 Klein 2003: 209 og 210.

231 Gordillo, Pizarro og Sulcata 2007: 3 og Intervju med Jose M. Gordillo 24.04.07.

232 Klein 2003: 210, Gotkowitz 2007: 135-138, Dandler 1983: 161, Dandler, Jorge og Juan Torrico A. ”From the national indigenous congress to the Ayopaya rebellion: Bolivia, 1945-47” i Stern, Steve (red.) 1987 *Resistance, rebellion, and consciousness in the Andean peasant world, 18th to 20th centuries*. The University of Wisconsin press 1987: 338

233 Fuglestad 1994: 100

kunne brødfø seg selv)²³⁴ Men her var det store regionale forskjeller: På steder med mangel på arbeidskraft, som fjellregionen Ayopaya i Cochabamba, så jordeierne seg nødt til å bruke tvang for å i det hele tatt ha mulighet til å beholde leilendingene på gårdene sine. Lenger ned i Cochabamba-dalen der tilgangen på arbeidskraft var bedre, var bøndene friere.²³⁵ Her ble, som vi skal se nedenfor, gruveindustrien et alternativ for mange.

Det bolivianske *hacienda*-systemet var ikke bare skjørt på grunn av den utbredte misnøyen blant de jordløse bøndene. Det vaklet også som følge av de svake resultatene det hadde å vise til: Sektoren var ute av stand til å møte den økte etterspørselen som følge av de gode tidene i gruveindustrien og vekst i folketallet: Bolivias matimport økte fra 10 % på 1920-tallet til 19 % i 1950-52. Produktiviteten var lav fordi driften var basert på gratis arbeidskraft, og ikke traktorer eller mekanisk landsbruksutstyr.²³⁶ Og det faktum at en stor andel av befolkningen var *leilendinger* uten inntekter gjorde at det interne markedet hadde få vekstmuligheter. Uten forbrukere blomstrer jo som kjent aldri markedsøkonomi eller kapitalisme.²³⁷

Cochabamba

Jeg skal nå se litt nærmere på jordsituasjonen i Cochabamba. Nesten alle de viktigste ideologene til MNR (Carlos Montenegro, Augusto Cespedes, Jose Cuadros Quiroga, Walter Guevara Arze etc.) kom fra elitefamilier i dette jordbruksfylket.²³⁸ Regionen er også interessant fordi den første bondefagforeningen ble stiftet her, og fordi skillet mellom urbefolkningen og de spanskættede jordeierne var mindre i dette fylket. Det er også verdt å merke seg at dette var den eneste regionen der privatiseringene på slutten av 1800-tallet lyktes. Mens jordkonfliktene var voldsomme i La Paz og steder som Chayanta i Potosi, var situasjonen en helt annen i Cochabamba. Her ble privatiseringspolitikken tatt godt imot og mange indianere ble private jordeiere.²³⁹

Mesteparten av Cochabamba-fylket ligger i en stor dal og har helt siden inkaenes tid vært en sentral landbruksregion. Byen med samme navn ble grunnlagt av spanjolene i 1574 for å sikre fylkets produksjon av matvarer til gruvene i Potosi. Den fungerte også som et bindeledd

---

234 Klein 2003: 210 og 211

235 Dandler og Torrico: 338

236 Gordillo, Pizarro og Sulcata 2007: 10 og 15

237 Klein 2003: 211, Antezana og Gordillo (red.) 2000: 12.

238 Rodriguez, Gustavo 1993. *Poder central y proyecto regional. Cochabamba y Santa Cruz en los siglos XIX y XX*. ILDIS Cochabamba: 123

239 Gotkowitz 2007: 33

mellom Øst- og Vest-Bolivia. Cochabamba hadde på begynnelsen av 1900-tallet allerede i flere hundre år vært en møteplass for inkaer, spanjoler, quechuaer, aymaraer og andre grupper. Dette hadde ført til en kulturell blandingsprosess (*mestizaje*) som kjennetegn for regionen.²⁴⁰ Vi skal i dette kapitlet se hvordan dette muliggjorde at mange av *indianerne* (som var *leilendinger*) kunne bli *campesinos* (*selveiende bønder*) og hvilken ideologi som oppsto blant disse ”nye” samfunnsaktørene i kjølvannet av denne ”landbruksrevolusjonen”.

Den tradisjonelle jordeierklassen svekkes

Fra og med det nye oppsvinget i gruvedriften rundt 1880 skjedde det dype endringer i den økonomiske strukturen i Cochabamba-regionen. Virkningene av ”globaliseringen” her var at det med jernbanene som ble bygd ikke bare ble sendt tinn ut av landet, men at det også kom billige landbruksprodukter den andre veien. Disse varene utkonkurrerte den lokale produksjonen. Jordeierne hverken ville eller maktet å modernisere og effektivisere produksjonen. Et fåtall av dem hadde traktorer eller annet mekanisk landsbruksutstyr; alt var basert på tvangsarbeid (der det var mulig, ellers flyktet bøndene til gravene eller kjøpte seg egne jordlapper).²⁴¹ Cochabamba ble nå i enda sterkere grad et marginalisert område sammelignet med Sucre og La Paz. ”Dalen” var ifølge Gordillo, Pizarro og Sulcata utestengt fra ”moderniteten”.²⁴² Ifølge historikeren Gustavo Rodriguez er handels- og markedsspørsmålet helt sentralt for å forstå de regionale konfliktene før revolusjonen. Det interne markedets svekkelse var et uttrykk for en maktforskyvning i favør av elitene i La Paz på bekostning av blant annet den tradisjonelle landsbyeliten i Cochabamba.²⁴³ Monopol på eiendomsretten til jorda var, som vi har sett, basisen for denne klassens makt og privilegier. Men et slikt hierarki lot seg ikke forene med gruvekapitalisme, markedsøkonomi og en sterkere stat. ”Markedet”, som en arena for makt, er et interessant tema som det dessverre ikke er anledning til å undersøke nærmere her. Mitt fokus i denne oppgaven er hvordan endringene i gruvesektoren og jordbruket gjensidig påvirket hverandre og hvilke(n) ideologi(er) som fikk gjennomslag i denne konteksten.

En konkret konsekvens av svekkelsen av den tradisjonelle jordeierklassen i Cochabamba, var at den begynte å distansere seg fra produksjonen og handelen gjennom å leie ut jorda til andre.

---

240 Gordillo, Jose Miguel, Alberto Rivera Pizarro og Ana Evi Sulcata. *Las estructuras de poder en Cochabamba 1940-2006*. La Paz 2007: 167

241 Gordillo, Pizarro og Sulcata 2007: 10 og 15

242 Gordillo, Pizarro og Sulcata 2007: 167 og 168

243 Rodriguez 1993: 21.

Underklassene av jordløse bønder kom slik inn i handelsnettverkene, og tjente seg sakte, men sikkert opp midler til selv å skaffe seg små jordlapper. Viktig her var nok også det faktum ”veksten i gruvesektoren tiltrakk seg enorme mengder med landsbruksarbeidere fra Cochabamba, som etter år med arbeid i gruvene kom tilbake til dalen med oppsparte midler.”²⁴⁴ Slik ble jordeierklassens monopol gradvis svekket, og rundt 1940 hadde den mistet kontrollen over den regionale økonomien.²⁴⁵ Den var også uten noe politisk prosjekt eller ideologi. *Los hacendados* delte kun aristokratiske verdier, som ønsket om å ha tjenere i huset og på jorda, og en livsstil der man spiste godt og dro på ferie til Paris eller Buenos Aires.²⁴⁶

De gamle elitene i Cochabamba ble, som følge av disse endringene, splittet mellom de som ville kjempe for status-quo og de nye ”revolusjonære”. Mange av barna til de konservative jordeierne drømte nemlig om et samfunn med ”kapitalisme”, ”lønnsarbeid” og ”likhet”.²⁴⁷ ”Chaco-generasjonens” viktigste ideologer kom fra Cochabamba og mange av dem fra elitefamilier som Montenegro, Cespedes, Anaya, Urquidi og Arze. Men hvorfor akkurat Cochabamba? Det er ikke studert mye på årsakene til venstresidens og nasjonalismens blomstring akkurat her, men Rodriguez peker på at mens de intellektuelle i La Paz var fokuserte på rasespørsmålet og aktivistene i Santa Cruz kjempet for større autonomi fra staten, stod Cochabamba utenfor disse konfliktene. Den allerede nevnte kulturelle integrasjonen her (”mestizaje”) muliggjorde nye tanker som ikke ekskluderte samfunnsgrupper eller regioner.²⁴⁸

Middelklassen og *los campesinos* - nye aktører på den politiske arenaen

Men formelt var fortsatt en stor del av jorda i Cochabamba i hendene på en sosial klasse som slettes ikke ga fra seg sine privilegier frivillig. Indianernes organiserte kamp mot disse startet i 1936 med dannelsen av den første bondefagforeningen i Ucureña (Cochabamba). Denne interesseorganisasjonen skulle fylle mange behov: Den ble et politisk kampanjeskap og fungerte som et instrument til å skaffe seg utdanning og til å styre seg selv på lokalt nivå.²⁴⁹

---

244 Gordillo 2000: 241. ”el auge de la minería atrajo enormes contingentes de trabajadores campesinos de Cochabamba, los que despues de años de labor minera volvian al valle con sus ahorros acumulados.”

245 Gordillo, Pizarro og Sulcata 2007: 4, 29, 34

246 Gordillo, Pizarro og Sulcata 2007: 34 og 72

247 Gordillo, Pizarro og Sulcata 2007: 13 og 14. Lopez 1997: 45. Mer om innholdet i disse begrepene når jeg gjør rede for MNRs ideologi.

248 Intervju med Gustavo Rodriguez, 19.mai 2008. Rodriguez 1993: 123

249 Dandler 1983: IX

Det umiddelbare målet til den nye interesseorganisasjonen var å skaffe bøndene bruksrett til jordlapper på *haciendaen* Santa Clara (slik at de slapp å være underlagt gratisarbeid og plikttjeneste).²⁵⁰ Dette var en eiendom tilhørende et kloster. Kirken leide jorda ut for fem år av gangen, og retten til å benytte seg av arbeidskraften til hundrevis av *pongos* (også kalt *colonos*) var inkludert i leieprisen.²⁵¹ Under Chaco-krigen ble jorda på Santa Clara disponert av presten Juan de Dios Gamboa. Etter krigen vendte soldatene tilbake til Ucuereña og håpet på en bedre behandling som takk for at de hadde kjempet for landet. Den gang ei. Mange oppdaget til og med at de var blitt kastet ut av eiendommen. Gamboa hadde erstattet dem med mer samarbeidsvillig arbeidskraft. De ekskluderte bøndenes reaksjon var protestaksjoner som å nekte å betale skatt. Da *haciendaen* i 1935 på ny ble lagt ut til leie forsøkte Gamboa å fornye sin kontrakt. Bøndene truet med å ødelegge gårdens hus. Styrker fra fylkeshovedstaden ble satt inn for å holde dem i sjakk.²⁵² Ifølge Gotkowitz var *hacienda*-eierklassen i Cochabamba ofte identisk med den lokale politiske eliten. De beklede ofte vervene som fylkesmenn, ordførere, kommunestyrerepresentanter og fylkets kongressmedlemmer.²⁵³

Indianerne i Ucuereña og mange andre deler av Bolivia var likevel styrket i forhold til ti-årene før på grunn av bekjentskapene og bevisstheten de hadde tilegnet seg under Chaco-krigen. Det var imidlertid ikke bare quechuaene og aymaraene som hadde fått nye tanker i møte med arbeidere og middelklasse. Ifølge den amerikanske antropologen Jorge Dandler ble den unge "Chaco-generasjonen" imponert over indianernes innsats i kampene mot Paraguay. Det ble utviklet en ny ideologi om "større sosial og økonomisk rettferdighet" for urbefolkningen. Debatten om indianernes plass i samfunnet og nasjonen skjød fart. Første steg var å gi landsbybefolkningen utdanning.²⁵⁴ En sped begynnelse på en slik tankegang kan man skimte allerede på 1920-tallet. Da dro en gruppe lærere til noen "uavhengige indianersamfunn" på høylandet i La Paz for å gi indianerne undervisning. Disse samfunnene ble valgt fordi de ikke var underlagt *haciendaer* og faren for motstand fra storgodseiere var derfor mindre. Disse "rurale lærerne" var misfornøyde med skolene i byene ("de løste ikke det kulturelle og sosiale

---

250 Antezana og Gordillo (red.) 2000: 13

251 Dandler 1983: 63. Jeg beskrev svekkelsen av den tradisjonelle jordeierklassen ovenfor. Et av de konkrete utslagene av denne prosessen var at mange av dem ikke lenger var jordeiere, men jordleiere.

252 Dandler 1983: 64 og 65

253 Gotkowitz 2007: 135

254 Dandler 1983: 14, 29

problemet som skilte de to verdenene”) og ville gi indianerne praktiske kunnskaper tilpasset deres egen livssituasjon.²⁵⁵

En av Dandlers informanter forteller at indianerne i Chaco-krigen lærte dem at hvis de organiserte seg kunne de bli ”respektert”. Soldater fra Ucureña hadde sammen med andre bolivianere bli tatt til fange under kampene. I fangenskapet hadde de oppnådd å bli behandlet bedre av paraguayane da de sammen med høyre bolivianske offiserer hadde nektet å samarbeide som protest mot en rekke overgrep fra fiendens side.²⁵⁶ Denne erfaringen inspirerte dem til å tenke nytt da haciendaen Santa Clara ble lagt ut for leie i 1935: De ville selv i fellesskap forsøke å leie eiendommen.²⁵⁷ Slik kunne de slippe å være avhengig av en overformynder som Gamboa. I og med at jorda tilhørte en religiøs institusjon, og ikke en privat person, ville de da også unngå pliktjenesten. Flertallet av familiene som bodde på Santa Clara hadde holdt til der i flere generasjoner og rundt dem på andre haciendaer så de bønder som hadde greid å skaffe seg egne små jordlapper (selv om de fleste også var underlagt en jordeier). Andre igjen hadde både tilegnet seg egen jord og gjort seg uavhengige av *el hacendado*. Ideen var dem derfor ikke fremmed.²⁵⁸

Dandlers bok om bondebevegelsen i Ucureña, er en antropologisk studie av ”forandringer i relasjoner og holdninger mellom bønder og ”ikke-bønder”. ”Ikke-bøndene” som slo seg sammen med bøndene i deres kamp kaller han ”de nye kulturelle mellomleddene” som hjalp indianerne å kommunisere med samfunnet utenfor *las rancherías*.²⁵⁹ Et eksempel er de ”rurale lærerne”. Også advokater skulle spille en nøkkelrolle i bondekampen i Ucureña. Da spørsmålet om å leie jord kom opp i 1935 tok de jordløse bøndene på Santa Clara kontakt med sitt nettverk av ”kulturelle mellomledd” fra Chaco-krigen for å diskutere muligheten for å starte en fagforening og å leie jord.²⁶⁰ Blant disse var Cochabamba-mannen Eduardo Arze Loureiro, sønn av en tidligere jordeier i Cliza (like ved Ucureña) og sosiolog utdannet fra Michigan State College i USA. Han hadde nettopp blitt ansatt som sekretær for bonde-spørsmål i det nye arbeids- og sosialdepartementet, som ble opprettet under David Toros

---

255 Dandler 1983: 30

256 Dandler 1983: 65. Dandler konkretiserer ikke hva slags ”overgrep” dette var, han skriver kun at ”los paraguayos cometieron muchas atrocidades”.

257 Dandler 1983: 65

258 Dandler 1983: 66

259 Dandler 1983: 7 og 9. ”cambios de relaciones y actitudes entre campesinos y no-campesinos”, ”los nuevos intermediarios-representantes culturales”.

260 Dandler 1983: 68

administrasjon.²⁶¹ Da regjeringen 19. august 1936 vedtok en fagforeningslov dannet de jordløse bøndene fagforeningen Ana Rancho. De samlet også inn 80 000 bolivianos, en sum de dokumenterte i et personlig møte med president Toro. De argumenterte for sin rett til å leie jorda med henvisning til at summen var høyere enn de 50 000 som Gamboa hadde betalt klosteret for et mye større areal enn de selv tok sikte på å leie. Toro lot seg imponere og erklærte i en uttalelse 31. desember 1936 at dannelsen av fagforeningen betydde at ”man høynet urfolket til å inneha juridisk status, i stand til med egne midler å oppnå sin moralske og åndelige forbedring og økonomisk velstand.”²⁶² Etterpå ble det også vedtatt en lov som sa at:

”De kommunale institusjoner og religiøse ordener som besitter latifundier, jordlapper eller haciendaer, hvis administrasjon er under ansvar av en eller flere leietakere, burde i alle tilfeller y på like vilkår, tilby førsteretten til å leie jorda til leilendingene som er på eiendommen og som er organisert i en fagforening for jordbruksmessige formål”²⁶³

Ved hjelp av disse lovene, og sin politiske posisjon, forhandlet Arze Loureiro fram en leieavtale med nonnene i klosteret og biskopen av Cochabamba. Et område på 40 hektar (40 000 kvadratmeter) ble leid av 50 bønder. Jorda ble delt ut individuelt til hver familie.²⁶⁴

Neste mål for fagforeningen var å bygge en skole til barna sine. De fikk hjelp av læreren Leonidas Calvimontes til å organisere en hovedskole i landsbyen Ucuereña som igjen skulle ha avdelinger i de forskjellige spredte bosetningene. Skolen ble åpnet i mai 1937 og på slutten av året hadde den 152 elever. Mesteparten av budsjettet på 11 900 bolivianos gikk til lønn til to bygningsarbeidere, en snekker og til bygningsmateriale. I løpet av de første månedene av 1938 ble fire lokale skoler bygd i forskjellige bosetninger, blant annet i Ana Rancho.²⁶⁵

---

261 Loureiro ble etter revolusjonen president i Det nasjonale rådet for jordreform.

262 Dandler 1983: 70 og 71. ”se eleva al indigena a la condicion de persona juridica, capaz de conseguir por sus propios medios su elevacion moral y espiritual, y su bienestar economico.”

263 Dandler 1983: 71. Dekret-lov av 22. januar 1937: ”Las entidades municipales y ordenes religiosas que poseen latifundios, fincas o haciendas, y cuya administracion esta encargada a un arrendatario o a mas de uno, deben en todos los casos y en condiciones iguales, ofrecer el derecho preferencial de arriendo a los colonos de la propiedad que estan organizados en un sindicato para fines agricolas”.

264 Dandler 1983: 78 og 79

265 Dandler 1983: 78, 82-84

Men mange i den gamle jordeierklassen følte seg truet av utviklingen. *Hacendados* skrev innlegg i avisene i La Paz og Cochabamba der hevdet at ”det faktum at *los colonos* kunne leie jord ville bety økonomisk ruin for klosteret, fordi *indianerne* var late, løgnaktige og smålige, og ingen kunne derfor stole på dem.”²⁶⁶ En av de store jordleierne truet leilendingene med at de ville bli kastet ut av eiendommen hvis de sendte barna sine på skolen.²⁶⁷ Og da bondeorganisasjonen bestemte seg for å forsøke å kjøpe jorda de leide, ble flere av bøndene og fagforeningslederne fengslset. Direktøren for skolen i Ucureña ble i et brev truet av politikommandanten i fylket at hvis han fortsatte ”å skape en situasjon av ulydighet ovenfor administrasjonen [på Santa Clara]”, ”ville [han] bli nødt til å reagere mot hans person av hensyn til den ro og orden som burde eksistere på landsbrukseiendommen”.²⁶⁸ Det ble likevel aldri gjort noe forsøk på å stenge skolen. Ifølge Dandler ville et slikt tiltak bety et angrep på selve utdanningeideen. Et slikt tiltak ville sette jordeierne, og spesielt kirken, i et svært dårlig lys.²⁶⁹ Disse representantene for den tradisjonelle eliten var altså ikke uttalte motstandere av at indianerne skulle gå på skole, men de motsatte seg en utvikling som ville bety at urbefolkningen fikk mer makt på bekostning av dem selv.

Bøndene og deres middelklasseallierte innledet en politisk og juridisk kampanje for å få kjøpt eiendommen Santa Clara. Eduardo Arze Loureiro klarte i juni 1939 å få støtte fra president German Busch (1937-39) som utstedte et dekret som erklærte at eiendommen burde selges til de som dyrket jorda.²⁷⁰ Imens vokste fagforeningen til 200 medlemmer og skiftet navn til *Sindicato Campesino de Cliza* (regionen hvor Ucureña ligger). Men den nye regjeringen til Carlos Quintanilla (1939-40) kompliserte leilendingenes kjøpsaspirasjoner. Deres motstandere (Angel Jordan og andre jordeiere samt biskopen i Cochabamba), lyktes i å sikre seg støtte fra landbruksministeren, og i august 1940 var nye *hacendados* på plass på eiendommene, som indianerne ville kjøpe, og der de bodde og hadde sine hus. *Los colonos* fikk beskjed om å fjerne seg fra jorda innen tre dager.²⁷¹ En juridisk strategi visste seg til slutt å bli en suksess for fagforeningen. Ved hjelp av allierte advokater, fikk de saken opp i høyesterett i Sucre. Dommen av 9. april 1942 erklærte salget som ulovlig på grunn av forhold

---

266 Dandler 1983: 85. ”el arriendo a los colonos arruinaria economicamente al convento, ya que los ”indios” eran flojos, mentirosos, mezquinos y nadie podia confiar en ellos.”

267 Dandler 1983: 87

268 Dandler 1983: 88. ”crear un estado de desobediencia hacia los administradores”, ”Si usted insiste en esa su manera de proceder, me vere obligado a tomar medidas en contra su persona, en bien de la tranquilidad que debe existir en ese fundo agricola”.

269 Dandler 1983: 122

270 Dandler 1983: 90 og 91. Dekret av 9. september 1939, signert av president Carlos Quintanilla etter Busch død, men regjeringen anulerte senere dekretet etter press fra de store jordleierne/-eierne.

271 Dandler 1983: 93

som bestikkelser og svindel. Biskopen i Cochabamba, som hadde støttet transaksjonen, gikk av og rømte til Argentina.

Senere kom klosteret i alvorlige økonomiske problemer: Eiendommen ble mindre og mindre lønnsom blant annet fordi advokater, leietakere (ikke indianerne) og den nevnte biskopen hadde lurt dem for penger.²⁷² En annen grunn var nok måten eiendommen ble drevet på. Allerede på 30-tallet var den store og uproduktive jordeiendommen til klosteret Santa Clara en anakronisme i Cochabamba; de fleste eiendommene oppdelt med fri kjøpsrett. Klostre og andre religiøse institusjoner var grunnlovsmessig forpliktet til å få regjeringens godkjenning før ethvert kjøp eller salg. Dette skjedde ofte ikke, men som vi har sett fikk dette konsekvenser da bøndene og deres allierte advokater hadde makt til å få loven til å fungere i praksis.²⁷³ Det var derfor verdt å merke seg at det var indianerne som opererte innenfor en moderne juridisk (håndheving av loven i praksis) og økonomisk (kjøp og salg i et marked) logikk. De tradisjonelle jordeierne (i dette tilfelle jordleiere) og kirken handlet som om de fortsatte hadde monopol på eierskap og drift av jorda.

2. august 1942 kunne de tidligere leilendingene offisielt erklære seg som jordeiere. De hadde faktisk betalt mer enn Angel Jordan gjorde da han kjøpte jord på haciendaen. De kunne nå reise fritt og søke midlertidig arbeid hvor som helst (med trygghet om at de hadde hjem og jord å vende tilbake til). De kunne også fritt ta utdanning. Ifølge Dandler var ”konsekvensene av disse forandringene veldig viktige fordi disse personene nå ikke lenger var ”indianere””: De hadde blitt ”*campesinos* [selveiende bønder] som var uavhengige av en *patron*”.²⁷⁴ De videre målene til bondeorganisasjonen var nå at resten av haciendaen på samme måte skulle tilfalle *los colonos*. På slutten av 1952 kastet bøndene fra Ucucreña ut de resterende *hacendados* og deres administratorer og fordelte jorda mellom indianerne i distriktet. Jordreformen i 1953 legaliserte denne ”spontane” omfordelingen.²⁷⁵

---

272 Dandler 1983: 120 og 120.

273 Dandler 1983: 120

274 Dandler 1983: 101. ”Las implicaciones de estos cambios eran muy significativos, porque estas personas ya no conformaban como ”indios” en el tradicional sistema socio-cultural”. ”*campesinos independiente del patron*”.

275 Dandler 1983: 100

Kampen om jorda tilspisser seg

Det var ikke bare i Ucureña at det var jordkonflikter. På slutten av 30- og gjennom hele 40-tallet var det en rekke opprør og streiker på landsbygda i Cochabamba og Oruro. Dette var ifølge Gotkowitz de fylkene der bondefagforeningene var best organisert, og hvor kontakten mellom leilendinger og arbeiderledere i byene var mest utstrakt.²⁷⁶ I tillegg betydde tilbakevendingen av gruvearbeidere ikke bare en ny sosial gruppe som ble jordeiere, men også nye politiske ideer om felles interesser som klasse og dertil etablering solidaritetsbånd med leilendingene.²⁷⁷ I tillegg har vi sett at den spansk-ættede middelklassen engasjerte seg i *quechua*-indianernes kamp. Ifølge Gotkowitz viser ”the appearance of written agreements in the post-Chaco era [...] that colonos, even in isolated areas, maintained contact with lawyers who could oblige landlords to consent to certain legal norms.”²⁷⁸

Oppsummering

Men hvorfor var dannelsen av bondefagforeningen i Ucureña viktig? Indianere i Cochabamba hadde jo klart å skaffe seg jordlapper uten å være organisert. Fagforeningen betydning var (slik Dandler bok viser) at den skapte en identitet, bevissthet og ideologi. Måten indianerne i Ucureña skaffet seg jord på, skulle bli et viktig eksempel for jordreformen i 1953.²⁷⁹ Men hvilken ideologi det her er snakk om er ikke så lett å få tak på.

De fleste forfatterne ser ut til å mene at en venstre-ideologi var dominerende blant bøndene. Gordillo skriver at “Fra [1900-tallet] utviklet bøndene i Ucureña en sterk solidaritetsfølelse seg imellom som styrket deres etniske identitet og deres klasseidentitet, begge knyttet til en marxistisk politisk skolering.”²⁸⁰ Hans referanse her er Dandler. Jeg fant imidlertid ikke ordet ”marxisme” nevnt en eneste gang i Dandlers bok. Det som derimot står er at i perioden 1940-43 var direktøren for skolen i Ucureña medlem av PIR og at ”PIR [...] hadde et program bestående av jordreform, urfolksutdanning, nasjonalisering av gruvene og andre sosialistiske tiltak.”²⁸¹ Det er nok riktig at PIR kalte dette sosialistisk politikk, men jeg mener at det er

---

276 Gotkowitz 2007: 131 og 132

277 Antezana og Gordillo (red.) 2000: 13.

278 Gotkowitz 2007: 150

279 Gotkowitz 2007: 114

280 Gordillo 2000: 42. Desde entonces [los 1930s] los campesinos de Ucureña desarrollaron un alto sentido de solidaridad que afirmó su identidad étnica y de clase, ambas vinculadas a una formación política marxista”

281 Dandler 1983: 96. ”PIR [...] tenía un elaborado programa de reforma agraria, educación indígenal, nacionalización de las minas y otras medidas socialistas”

nødvendig for en historiker å undersøke om slike termer er adekvate.²⁸² Jordreform og utdanning for landsbybefolkningen er ikke nødvendigvis tiltak som går på tvers av den liberalistiske ideologien om privat eiendomsrett og markedsøkonomi. Som vi har sett var det heller tvert om. Jordreformen bøndene i Ucureña kjempet for skulle skaffe dem privat eiendomsrett og dermed mulighet til å omsette varene de produserte fritt i et marked. ”Nasjonalisering av gruvene” smaker derimot mer av marxisme, her var målet (som vi skal se senere) arbeiderkontroll og statlig eierskap.²⁸³

Ideologien til bøndene i Ucureña er mer tvetydig enn det en får inntrykk av når en leser enkeltsitater som de ovenfor. Da de fleste på landsbygda var analfabeter er det sparsomt med primærkilder på dette området. Men det faktum at de i liten grad kunne lese og skrive utelukker jo også at de kunne satt seg inn i omfattende verk om marxistisk eller liberalistisk ideologi. Det inntrykket jeg sitter igjen med etter å ha lest Dandlers framstilling er at de kjempet for konkrete krav som privat eiendomsrett til jorda til seg og sine. Utdanning så de også som en nøkkel. Ifølge Dandler ”[verdsatte] bøndene sterkt alfabetiseringen og evnen til å snakke spansk fordi det åpnet nye muligheter for dem”.²⁸⁴ Og fordi barna deres nå lærte spansk på skolene, var deres muligheter til å ta videre utdanning i byene mye større. Disse universalistiske kravene tyder på at det er riktig (slik Gordillo skriver) at klasseperspektivet var det dominerende på denne tiden, også blant bøndene.²⁸⁵

Vi stopper her foreløpig. Vi må nemlig undersøke hvilken ideologi som på slutten av 1930- og begynnelsen av 1940-tallet vokste fram i kjølvannet av disse endringsprosessene i gruvene og jordbruket. En utvikling som vi har sett besto i frammarsjen til to sosiale grupper (gruvearbeiderne og de jordløse bøndene) som kjempet en politisk kamp for det de oppfattet som sine legitime rettigheter. Disse to klassene allierte seg med intellektuelle fra middelklassen som var i stand til å formulere en ideologisk overbygning for rettighetskampen. Temaet for denne oppgaven er ideologien til partiet MNR og det er den vi skal se på nå.

---

282 Dandler er her forteller, han referere ikke til et sitat fra et partiprogram. ”Sosialitisk” må derfor regnes som å være hans betegnelse på PIRs politikk.

283 Dette virkemidlets marxistiske karakter blir drøftet på slutten av oppgaven

284 Dandler 1983: 125. ”los campesinos valoraban altamente la alfabetizacion y la habilidad de hablar castello porque les abria nuevas posibilidades”

285 Gordillo 2000: 243

MNRs ideologer

Som vi har sett skapte gruveindustrien også forandringer på landsbygda. Det gjaldt både politiske, økonomiske og sosiale (endringer av mentalitetene, mer dynamisme, horisontale klassebånd). Slik sett er det problematiske å kalle gruvene ”enklaver” i en ellers statisk sosial struktur.²⁸⁶ Med et slikt perspektiv blir det vanskelig å forstå de store endringene som gruveindustrien skapte, illustrert så godt av Sinforo Rivas Antezana og de andre gruvearbeiderne som kjøpte seg jordlapper på landsbygda i Cochabamba. Ifølge Gordillo er ”dialektikken gruvene-jordbruket sentral for å forstå prosessene som ledet fram til revolusjonen i 1952”.²⁸⁷ Det var i denne nye konteksten at partiet MNR opererte og propaganderte for sin politikk og ideologi.

Med bakgrunn i de historiske utviklingstrekkene som det har blitt gjort rede for i de foregående kapitlene skal jeg nå analysere MNRs ideologi fra 1935 til revolusjonen i april 1952. Partiets tankesett og praktiske politikk henger nøye sammen med konfliktene og transformasjonsprosessene i det bolivianske samfunnet. Ved å gå igjennom noen av deres ideologers verker, kongressinnlegg, partiets stiftelsesprogram fra 1942 samt den uoffisielle partiavisen La Calle skal jeg forsøke å finne svar på hva som var partiets ideologi og hvordan den kan forstås i forhold til den historiske konteksten.

MNR var, i alle fall ikke i begynnelsen, noe strømlinjeformet parti med en klar, enhetlig og konkret ideologi og politikk. Partiaktivistene var ikke dogmatiske marxister (slik som de andre venstrepartiene PIR og POR) og fulgte heller ikke blindt den liberalistiske retningen som hadde vært på moten i verden under store deler av 1800-tallet helt til begynnelsen av det tjuende århundret. Denne ideologiske vagheten²⁸⁸ som kom til uttrykk i begynnelsen, blant annet i deres prinsipp- og aksjonsprogram fra 1942, skyldes også at de politiske forandringene som Chaco-krigen hadde ført med seg ennå ikke hadde fått skikkelig rotfeste i det bolivianske samfunnet.²⁸⁹ Konfliktene i gruvesektoren og rundt jordfordelingen hadde ikke tilspisset seg

---

286 Slik som Romero 1992: 45 gjør. Han skriver også at ”alt utenfor gruvesektor forble som det alltid hadde vært” (s. 36).

287 Mail 22. oktober 2008

288 Påpekt av blant andre Calvo 1998: 272, Lopez 1997: 191 og Klein 1968: 338

289 ”Den militære sosialismen” representert ved Toro og Busch (som hadde makten fra 1936 til 1939) sloknet jo ved sistnevntes selvmord og igjen kom et mer konservativt regime til makten og beholdt den helt til Villarroel og MNR gjorde kupp i 1944. Mer om dette i kapittel

ennå, og den nasjonale bevisstheten var fortsatt diffus. Som vi skal se i dette kapitlet, bidro MNR-tenkere som Carlos Montenegro, Augusto Cespedes og Victor Paz Estenssor med ideologi til den politiske kampen i gruvene og på landsbygda. Da konfliktene og det ideologiske klimaet skjerpet seg på slutten av 1940-tallet radikalisererte også MNR sin politikk og falt ned på enkelte virkemidler av tilsynelatende marxistisk karakter, som for eksempel nasjonalisering av gruvene.²⁹⁰

Nasjonalistisk er det adjektivet som først brukes om MNR i all litteratur og kilder. Dette kommer jo også fram i navnet: Den revolusjonære nasjonalistiske bevegelsen. Selv om det ofte påpekes at denne merkelappen var lite konkret og partiet opportunistisk²⁹¹, må det allikevel være noe spesielt med et parti som på 30- og 40-tallet lyktes i å mobilisere nesten alle samfunnsgruppene i Bolivia, som sto bak revolusjonen i 1952 og som vant presidentvalget så sent som i 2002. Luis Antezana Ergueta har nok et poeng i at uten teori ville det vært umulig å skape grunnleggende samfunnsendringer.²⁹² Å skape et nasjonalt fellesskap²⁹³ ut av det fragmenterte Bolivia som eksisterte var ingen liten bragd og en levetid på nesten 70 år er ikke lite i det omskiftelige politiske landskapet i Latin-Amerika.²⁹⁴ Alt dette vitner om et politisk prosjekt med substans som er et studieobjekt verdig. Som vi skal se hadde MNR ideologer i sine rekker som er regnet som noen av de viktigste tenkerne i Bolivias historie. Disse politikerne hadde meget klare meninger om temaer som den nasjonale identiteten, urbefolkningens situasjon og gruverdriften. Det er viktig å få en forståelse av deres måte å tenke på for å forstå revolusjonen og hvilket samfunn som var i støpeskjeen med reformene den introduserte. Hvilke mål hadde MNR og hvilken samfunnsutvikling ønsket de for Bolivia?

Ifølge den bolivianske historikeren Mariano Baptista Gumucio var bøkene *Metal del diablo* (*Djevelens metall*) av Augusto Cespedes og *Nacionalismo y coloniaje* (*Nasjonalisme og kolonitid*) av Carlos Montenegro de to bøkene som hadde størst innflytelse på MNR og revolusjonen i 1952.²⁹⁵ Montenegro og Cespedes var partiets viktigste ideologer. Den argentinske historikeren Carlos Piñeiro Iñiguez presenterer seks viktige bolivianske tenkere i sin bok *El pensamiento boliviano en el siglo XX* (*Den bolivianske tenkningen i de tjuende*

---

290 Dette virkemidlets marxistiske karakter blir drøftet på slutten av oppgaven.

291 Lopez 1997: 191 og Calvo 1998: 272

292 Ergueta 2001: 17

293 Ifølge Mayorga 1993: 23 var ”revolusjonen i 1952, uten tvil, da dagens bolivianske nasjon ble skapt.”

294 Partiet eksisterer fortsatt med representanter i Kongressen.

295 Gumucio 1996: 126

århundret) og begge disse to er inkludert her. Disse skriftene gir et meget interessant innblikk i tenkningen rundt Bolivias historie (Montenegro) og hvordan virkeligheten i gruvesektoren ble oppfattet og tolket (Cespedes). Jeg vil derfor studere disse personene og verkene som en innngangsport for å forstå ideologien MNR. I vil jeg se nærmere på Victor Paz Estenssoro, mannen som senere skulle bli revolusjonens leder og president gjentatte ganger etter 1952 (1952-56, 1960-64 og 1985-89). Estenssoro var en meget framtrædende politiker og ideolog. I hans tenkning finner vi noen viktige spor for å forstå MNRs økonomiske politikk, og hvilken sammenheng den hadde med samfunnssyn og inkludering av gruvearbeiderne og bøndene i nasjonen.

Carlos Montenegro (1903-1953)

“Bolivia blir holdt oppe av gruvedriften [...] på samme måte som galgen holder oppe sitt offer: ved å kvele det.”²⁹⁶

Carlos Montenegros bok *Nacionalismo y coloniaje* (*Nasjonalisme og kolonitid*) fra 1944 er regnet som “det viktigste verket for å forstå opprinnelsen til den revolusjonære nasjonalismen”²⁹⁷ og forfatteren ansees som ”MNRs fremste inspirator og ideolog”.²⁹⁸ Ifølge Gotkowitz var verket ”a crucial tool for the formation of party leaders and militants”²⁹⁹

I 1943 utlyste det bolivianske journalistforbundet en essaykonkurranse der temaet var ”Den nasjonale journalistikkens påvirkning og funksjon i den historiske prosessen i Bolivia”.³⁰⁰

Montenegro vant med *Nacionalismo y coloniaje*, et essay på 243 sider der han kom med krass kritikk av den offisielle historien og de herskende klasser. Han kom med harde retoriske

---

296 “Bolivia vive sostenida por la minería [...] como la horca sostiene a la victima: estrangulándola” Montenegro 1944: 225

297 “El trabajo conceptual mas importante para comprender la genesis del nacionalismo revolucionario”. Iniguez 2004: 163 og 164. Fernando Mayorga uttrykker seg på lignende vis: “el mejor ejemplo de la ideología nacionalista de la época y sus tesis centrales aparecen como sentido común de una posición progresista y patriótica” (s.27) og “la obra mas elaborada de los planteamientos de los intelectuales del MNR” (s.81). Romero 1992: 43 sier det samme.

298 Iniguez 2004: 160

299 Gotkowitz 2007: 172

300 ”Influencia y funcion del periodismo nacional en el proceso historico en Bolivia. Montenegro, Carlos 1944. Nacionalismo y coloniaje. La Paz: Prologo s. 2

angrep alt og alle som i hans bilde smakte av overklasse, politikere, kapitalister og imperialister.

Nasjonen mot kolonien

Montenegros hovedtese i boken er kampen mellom to tendenser: *nasjonen og kolonien*. Førstnevnte står for ”frigjøring, sosial rettferdighet og den autonome staten” og sistnevnte er fienden representert ved de styrende eliter.³⁰¹ En to-delning mellom de gode og de onde kreftene i historien går som en rød tråd gjennom hele boken: Revolusjonen og reaksjonen, frigjørelsen og underleggelsen, fedrelandet og anti-fedrelandet, det innfødte og det utenlandske, nasjonalisme og kolonitid.³⁰² Ifølge Malloy var denne to-delingen en del av retorikken i de fleste av de folkelige nasjonalistiske bevegelsene i Latin-Amerika.³⁰³

Ifølge MNR-ideologen rådet det en anti-boliviansk følelse i landet, som ga seg konkret uttrykk i en ”systematisk fornektelse av det innfødte”, det var ifølge Montenegro alltid det som kom fra utlandet som ble verdsatt.³⁰⁴ Iñiguez tolker Montenegros essay som en lang polemikk mot forfatter og leder for det liberale partiet, Alcides Arguedas, som mente at bolivianernes rasemessige sammensetning var det viktigste hinderet for modernisering. Montenegro og de andre ideologene i MNR trengte å fronte et diametralt motsatt syn på det ”bolivianske” for å skape en folkelig patriotisk bevissthet. Det er derfor lett å si seg enig med Iñiguez i at debatten om den nasjonale identiteten i Bolivia var en konstruksjonsprosess skapt av Montenegro og de andre nasjonalistene, ikke kun en bekreftelse på en bevissthet som allerede eksisterte.³⁰⁵ Politisk retorikk reflekterer som kjent ikke bare fakta, den er også aktivt med på å skape virkelighet og bevissthet i folket.³⁰⁶ Denne tosidige dynamikken er som nevnt en sentral del av oppgavens analyse.

Nacionalismo y coloniaje var som nevnt et av de viktigste verkene i bevisstgjøringsprosessen MNR tok sikte på for å skape ”det bolivianske” og alle som etter forfatterens syn var eller hadde vært en trussel for dette nasjonsprosjektet fikk gjennomgå av hans skarpe penn.

---

301 Iniguez 2004: 164 og 172

302 Mayorga 1993: 93.

303 Malloy 1970: 339

304 ”Una negacion sistematica de lo nativo”. Montenegro 1944: 14

305 Iniguez, Carlos Pineiro 2004. Desde el corazón de America. El pensamiento boliviano en el siglo XX. La Paz: 43

306 Gordillo, Jose M. 2000: 149 (med referanser til Benedict Anderson, Joan W. Scott og William Rosberry). Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem og Johan L. Tønnesson. Tekst og historie. Å lese tekster historisk. Universitetsforlaget 2008: 18.

President mellom 1876 og 1879, general Hilarion Daza, ble refset: ”Det innfødte folk” (*el pueblo nativo*) fikk ikke den samme oppmerksomheten som president Daza viet for å legge til rette for den utenlandske kapitalen. I hans regjering mistet Bolivia kyststripen sin til Chile og presidenten uttalte ifølge Montenegro at bolivianerne burde kalle seg franko-amerikanere istedenfor spansk-amerikanere.³⁰⁷ Elitene insisterte på å gjøre Bolivia mer lik Frankrike og USA, noe som ifølge boken umuliggjorde en egen boliviansk utvikling for Bolivia. Montenegro fortsatte med å beskyldte den politiske eliten for manglende nasjonalfølelse: Grunnloven og de andre lovene kopiert fra Europa beskyttet kun deres egen rikdom, arvet fra kolonitiden. Fedrelandet derimot sto helt ubeskyttet mot den chilenske invasjonen.³⁰⁸

Sagaen, dramaet, komedien og romanen

Essayet delte Bolivias historie i fire deler: Sagaen, dramaet, komedien og romanen.³⁰⁹ ”Sagaepoken” utgjorde den heroiske frigjøringskampen og uavhengigheten. Gotkowitz skriver om Montenegros bok at ”Selv om denne innflytelsesrike teksten nevner at indianere deltok i heroiske anti-kolonialistiske kamper, kobler den alltid indianere sammen med mestiser: Montenegro overser fullstendig de hendelser der indianere og urfolksprosjekt hadde hovedrollene.³¹⁰ Dette er både rett og galt. Den nye republikken Bolivia besto ifølge Montenegro av tre sosiale grupper: ”den sivile militære gruppen som hadde nasjonale røtter og revolusjonære tradisjoner, den sivile gruppen av spansk opprinnelse og kolonialistisk tradisjon (gruppen som satt på rikdommene); de indiansk-mestise massene i de urbane sentrene”.³¹¹ Men indianerne nevnes også spesifikt av Montenegro. Han skriver at: ”Den indianske befolkningen ikke var en aktiv del av republikkens sosiale struktur” fordi den befant seg i ”total isolasjon” og for denne sosiale gruppen var derfor ingenting forandret.³¹² Den nye republikken var for indianerne identisk med kolonistaten, mente Montenegro.

---

307 Montenegro 1944: 180. Frankrike var nemlig den store makten den bolivianske overklassen så opp til på denne tiden.

308 Montenegro 1944: 205 og 206

309 På spansk epopeya, drama, comedia y novela.

310 Gotkowitz 2007: 172. ”Although this influential text notes that Indians participated in heroic anticolonial struggles, it always couples Indians with mestizos: Montenegro completely overlooks the events in which Indians and indigenous projects figured first”.

311 Montenegro 1944: 69. ”el grupo civil-militar de raiz nacional y tradicion revolucionaria; el grupo civil de origen espanol y tradicion colonial, vale decir el grupo de poseedores de la riqueza; y la masa indio-mestiza avecinada en los centros urbanos.”

312 Montenegro 1944: 69. ”La poblacion india no hacia parte activa del cuadro social disenado por la Reupublica”, ”Hosco aislamiento”.

Det er derfor feil at teksten ” alltid kobler indianere sammen med mestiser”, men det er derimot riktig at “Montenegro overser fullstendig de hendelser der indianere og urfolksprosjekt spilte hovedrollene. Slike hendelser mener Gotkowitz er Tupac Amaru og Tupac Katari-opprører på 1780-tallet, Zarate Willkas opprør i 1899, et opprør i 1921 i Jesús de Machaca og i 1927 i Chayanta.³¹³ Det faller selvfølgelig utenfor denne oppgavens ramme å drøfte om disse opprørene var “indianske” eller kan sies å ha vært en del av et eget “ufolksprosjekt”. Det som jeg imidlertid skal drøfte senere er denne delingen mellom genuint “indianske prosjekt” og politiske prosjekt der indianerne er med som en del av en allianse med andre samfunnsgrupper i årene før revolusjonen. Det er liten tvil om at det siste i hovedsak var MNRs ideologi. Men før jeg utdyper den konklusjonen må vi tilbake til Montenegros bok.

Etter ”sagaepoken” fulgte ”Dramaet”, den vanskelige, men håpefulle barndommen til den nye staten. ”Komedien” ble født på slutten av 1800-tallet da *liberalismen* kom til landet. Montenegro omtaler overgangen fra *føydalisme* til en *kapitalistisk økonomi* som lite annet enn en forandring i måten å utbytte på, utøvet av den samme rike overklassen.³¹⁴ Dens akilleshæl var imidlertid forsøket på å bevare en føydal økonomi i et liberalt politisk system. ”Den moderne gruvedriften, uansett hvor utviklet, industriell og kapitalistisk den fremstår, baserer seg på føydal arbeidskraft, om ikke slavearbeid.”³¹⁵ Han legger imidlertid til at ”kolonialiteten” ikke var uttrykt i liberalismen i seg selv, men den blinde omfavnelsen av denne samt hatet mot urbefolkningen.³¹⁶

”Komedien” omtaler Montenegro som kun ”en løgnaktig versjon av virkeligheten”.³¹⁷ Det kunne virke som karakteren var fri, men han var kun ”en leke i hendene på noen som morer seg”.³¹⁸ Det var det nyfødte borgerskapet som eide avisene og styrte informasjonsflyten og i bakgrunnen lurte de store økonomiske interessene som Montenegro stempler som ”anti-

---

313 Gotkowitz 2007: 172.

314 Montenegro 1944: 180. Begrepene føydalisme, liberalisme og kapitalisme referer her til hvordan Montenegro broker dem. Deres definisjonsmessige innhold vil bli drøftet senere i oppgaven. Likeledes verdiladete ord som utbytte.

315 ”La explotación minera moderna con todos los visos del mas desarrollado industrialismo capitalista, se nutre interiormente con un trabajo de tipo a todas luces feudal, cuando no esclavista” Montenegro 1944: 194

316 Montenegro 1944: 209

317 ”Una version falaz de la realidad”. Montenegro 1944: 197

318 ”un simple juguete en manos de alguien que se divierte”. Montenegro 1944: 199

nasjonale”.³¹⁹ ”For Montenegro er ikke denne eliten kapitalister, de er kun et instrument for imperiet for å plyndre landets rikdommer”.³²⁰

Chaco-krigen innledet en ny etappe i nasjonens historie, ”romanen”. Heltefiguren var bolivianeren og hans nasjonalfølelse. ”Opprørskhet og utilfredshet med det bestående [...] er de omskiftelige idealene i romanen”, ifølge Montenegro.³²¹ Ensomme og forlatte på slagmarken i Chaco ble soldatenes illusjoner om Bolivia knust: Staten maktet ikke engang å fø de som forsvarte landets integritet. Fattigdommen og elendigheten i jungel- og ørkenområdene var virkeligheten som talte for seg selv: En genuin fedrelandsfølelse ble utviklet.

Montenegro kjempet i Chaco-krigen og etterpå støttet han og utøvde press ovenfor regjeringen til David Toro (1936-37), gjennom sin skarpe penn i diverse aviser, blant annet *La Calle*. De to viktigste prosjekter hans var: Nasjonalisering av oljen og opprettelsen av et arbeidsdepartement. Begge målene ble oppfylt, men Montenegro forlot landet like etterpå.³²² Kretsen rundt president Toro fryktet Montenegros ”nasjonalistiske radikalisme” og så han som en farlig konkurrent og han ble overtalt til å dra til Buenos Aires i 1937 som en del av delegasjonen som skulle slutte fred med Paraguay etter Chaco-krigen.³²³ Der ble han i fire år før han kom tilbake til Bolivia og ble landbruksminister i regjeringen til Villarroel (1943-46). Målet var da å sette igang jord-reform, men nazi-beskyldningene mot MNR ble uutholdelig i det politiske klimaet som var under 2. verdenskrig³²⁴ og igjen, etter bare en og en halv måned som minister, ble han igjen sendt ut av landet, denne gangen til Mexico som ambassadør.

I Mexico City fortsatte han å spre sine politiske ideer i avisen *El tiempo* og gjennom utstrakt sosial omgang med journalister, diplomater, fagforeningsledere og intellektuelle.³²⁵ Her bodde han i to år til Villarroel led sin triste skjebne og han endte da opp sammen med resten av eksilmiljøet av MNR-politikere i Buenos Aires. Her oppholdt han seg under revolusjonen, han var for syk til å dra tilbake til Bolivia sammen med Paz Estenssoro. Han døde til slutt i 1953 i

---

319 Montenegro 1944: 202

320 ”Para Monenegro, la rosca, no constituye una clase capitalista, es simplemente un instrumento del imperio que actua como “clase entregadora” de la riqueza del país”. Mayorga 1993: 73. Mer om termen “la rosca” i delen om Augusto Céspedes.

321 Montenegro 1944: 241. “rebeldia, inconformismo con lo vigente [...] son [...] los moviles ideales de la novela.”

322 Lopez 1997: 87 og 117, Iniguez 2004: 154 og 155

323 Lopez 1997: 88 , 89 og 117

324 Mer om Villarroel-regjeringen i kapittel

325 Iniguez 2004: 183

USA (like ved Wall Street, i sentrum av den finanskapitalismen han hadde kritisert så sterkt), etter en mislykket behandling betalt av den bolivianske regjeringen.

Augusto Céspedes (1903-1997)

Céspedes var Montenegros svoger og nære venn helt siden barndommen deres i Cochabamba. Han ble i 1924 uteksaminert fra jusstudiet ved San Andres-universitetet i La Paz. I hovedstaden utøvde han aldri sin profesjon, men dedikerte seg derimot til journalistikk og politikk. I 1933 reiste han til slagmarken i Chaco som korrespondent for avisen *El Universal*. Céspedes var også minister i regjeringen til Villarroel (1943-46) før han ble sendt til Paraguay som ambassadør. Etter 1952 beklede han en rekke ”offisielle” poster, blant annet ambassadør i Italia.³²⁶

Noe av nøkkelen til MNRs suksess var kanskje at alle deres viktigste ideologer og politikere hadde kjempet som soldater i Chaco-krigen, og dermed lettere kunne utnytte denne skjellsettende begivenheten til å forme den politiske diskursen og de begivenhetene som preget etterkrigstiden og de for-revolusjonære 30- og 40-årene. ”Fra Chaco oppsto det ingen bevissthet, men en forvirring” som muliggjorde den nødvendige bevisstgjøringen av folket, uttalte Céspedes.³²⁷ Han skrev flere viktige ideologiske verk og mente at forfatteren burde ”la seg lede av et prinsipp som er nasjonalitetsprosessen”.³²⁸ Ifølge Iniguez var Céspedes en mester i å ”konstruere myter som pekte mot nasjonen, og å avlive myter som vedlikeholdt de forskjellige måtene å være koloni på”.³²⁹ Som vi har sett gjaldt dette også i høyeste grad for Carlos Montenegro.

I motsetning til Montenegros *Nacionalismo y coloniaje* som er et faglig-polemisk essay, har Céspedes *Metal del diablo. La vida del rey del estano* (*Djevelens metal. Livet til tinn-kongen*) formen som roman. Hovedpersonen het Céspedes Zenon Omonte, en småkapitalist som ble styrtrik på metallutvinning. Det er imidlertid liten tvil om at handlingen er ment å ligge tett opp til virkeligheten og at beskrivelsen av livet til Omonte egentlig er nærmest en biografisk skildring av livet til Simon Patiño. Dette går direkte frem flere steder i fotnotene der handlingen belegges av empiriske data og der navnet til ”tinn-baronen” brukes flere ganger.

---

326 Gumucio, Mariano Baptista 2000. Evocacion de Augusto Céspedes. La Paz.

327 Iniguez 2004: 207. “del Chaco no surgió una conciencia, sino el desorden propicio para incubarla”.

328 Iniguez 2004: 195. “debe guiarse por un principio que es el proceso de la nacionalidad”.

329 ”construir mitos que apuntalen la nacion, destruir mitos que sostengan las distintas formas de ser colonia”. Iniguez 2004: 235

Ifølge Iniguez er *Metal del diablo* "en politisk biografi om Patiño skrevet i romanform" der navnet Zenon Omonte kun er brukt fordi forfatteren fryktet represalier fra regjeringen i La Paz og den mektige kapitalisten.³³⁰ Jeg vil derfor brukes Simon Patiños navn heretter når det er snakk om "tinn-kongen" i Cespedes bok.

Den harde virkeligheten i gruvene

Cespedes roman er en sosialrealistisk fortelling om gruvedriften på høylandet i Bolivia på slutten av 1800-tallet og hverdagslivet og politikken knyttet til utvinningen. Den er regnet som en av tidenes beste bolivianske romaner³³¹ og beskriver indianernes virkelighet med stor troverdighet og ved hjelp av ord og uttrykk fra *quechua* og *aymara*. Den skildrer en kolonitiden der spanjolene kom og overtok fjellet ovenfor ved Potosi som de innfødte allerede hadde oppdaget. Spanjolene plyndret deretter fjellets rike gull- og sølvforekomster ved hjelp av indianerne som slavearbeidskraft.³³² Augusto Cespedes sparte heller ikke på kruttet eller dramatikken da han beskrev virkeligheten i gruvesamfunnene på slutten av 1800-tallet:

*"Folket som bodde i dette døde og svovelfylte miljøet, følte ubevisst at ovnene i fabrikken kremerte lik. Landsbyen og anlegget tilhørte kirkegården. Det eneste som ga et inntrykk av liv i Pulacayo [gruvelandsby på høylandet 4 200 meter over havet] var kulden."*³³³

Han skildret også den vanskelige gruvedriften og de mange konfliktene innad i Patinos bedrift og mellom gruvene:

"Konfliktene mellom de to gruvene startet da arbeiderne begynte å svindle. Eierne hadde pleid å gi dem forskudd på varer fra gruvenes butikker for å beholde arbeidskraften. Men så fort det kom et tilbud fra den andre gruve dro de dit for å bli ansatt og svindle til seg

---

330 Iniguez 2004: 228. "una biografia politica novelada del rey del estano".

331 På 6. plass i en kåring fra 2005 gjengitt i boken "Las diez mejores novelas de la literatura boliviana" av Carlos Mesa.

332 Céspedes, Augusto 1946. *Metal del diablo. La vida del rey del estano*. La Paz 1996: 60 og 61.

333 Cespedes 1946: 66. "La gente vivia en ese ambiente sordido y sulfroso, percibiendo inconscientemente la sensacion de que los hornos del ingenio cremasen cadáveres. El pueblo y el campamento pertenecían a las tumbas. Unicamente el frio daba sensación de vida en Pulacayo".

forskudd. Motsatt vei kom arbeiderne fra den andre gruve for å få utbetalt matvarer urettmessig.”³³⁴

I dette miljøet hadde forretningsmannen Simon I. Patiño flaks og fant det verdifulle metallet tinn i gruve *La Salvadora* i Oruro. Han ble steinrik og ”konge og eieren av landet”.³³⁵

Romanen handler om hans liv, forretninger, politikken knyttet til gruvedriften og holdningene mennene øverst i gruehierarkiet hadde ovenfor arbeiderne, bøndene og urbefolkningen. Et eksempel er en samtale mellom Patiño og en av hans medarbeidere der de fremhever viktigheten av å ha en utlending som direktør i selskapet. Bolivianere duger ikke, ”yankier” og tyskere gjør underverker. De eneste som må være bolivianere er advokatene og landets president.³³⁶

Cespedes er heller ikke nådig i sin beskrivelse av overklassens forakt for indianerne. Dette blir sagt i en samtale i vennekretsen til ”tinn-kongen”:

”Man må tvinge indianeren til å reise med tog. [...] Men det er vanskelig. Indianerne liker å leve som dyr” [de pleide å reise til fots sammen med eslene sine]”

*”Disse indianerne kjenner ikke til hygiene. De liker å være skitne og dør derfor av forsømmelse”*³³⁷

Politikk, forretninger og luksus

I første del av boka skildres Patiños næringsvirksomhet ganske nøkternt og jeg fikk flere steder sympati for hans anstrengelser og synspunkter: Et sted kritiserer gruvekapitalisten ”demagoger som tror at staten burde leve på bekostning av gruvedriften”.³³⁸ Disse er visstnok kun interessert i pengene som hans virke generer, men de bryr seg ikke om å satse på andre næringsveier som skogbruk eller kokablader.

---

334 Cespedes 1946: 103. ”Empezaron los conflictos entre ambas minas al sonsacarse mutuamente los peones. A fin de retenerles se les daba adelantos de pulpería. Pero cuando se instalo la otra mina, los peones deudores se iban a ella, estafando a la empresa. Igualmente de aquella se venían a esta.”

335 Cespedes 1946: 13. ”un rey, un dueño de todo un país”.

336 Cespedes 1946: 147

337 ”Hay que obligar al indio a viajar con ferrocarril. [...] Pero es difícil. Los indios gustan vivir como animales” ”Estos indios no conocen la higiene. Les gusta la suciedad y mueren por eso descuidados”. Cespedes 1946: 196

338 ”demagogos que creen que el estado debe vivir a costa de la minería.” Cespedes 1946: 206

På slutten kommer imidlertid kritikken på løpenede bånd. Et nøkkelbegrep som Cespedes brukte i sin politiske propaganda var "*la rosca*",³³⁹ som betegnet oligarkiet, spesielt eliten knyttet til gruveindustrien. Det som ifølge Cespedes karakteriserte denne klassen var et totalt fravær av overførsel av økonomiske ressurser og etikk til staten.³⁴⁰ Han kommer med mange eksempler i *Metal del diablo*: Gruveselskapet er imot ulykkesforsikring for arbeiderne og opprørske elementer skal utvises fra selskapet og landsbyen. I fotnotene blir gruveeierne Mauricio Hochschild kritisert for å ha en "svarteliste" med navn på slike urokråker som han nekter jobb.³⁴¹ Patiño blir også kritisert for å involvere seg i politikk og opinionsdannelse i Bolivia gjennom pressen, overklassen, de store politiske partiene og enkelte forfattere som skyldte på indianerne for alt som var galt i samfunnet. Det blir hevdet at han lånte regjeringen penger i bytte mot fortsatt lave skatter, at han konspirerte mot president Busch, at han betalte 20 000 dollar til opprøret mot Villarroel og at han sponset boken *Pueblo enfermo (Sykt folk)* av Alcides Arguedas. (den meste kjente boken hvor indianerne får gjennomgå for sin tilbakeståenhet).³⁴²

Patinos luksus i Frankrike beskrives detaljert og i grell kontrast til den bolivianske virkeligheten: "*I Paris hadde han kjøpt et luksus-palass [...] med alle møblene og tilbehøret, bortsett fra håndkledene, dukene og serviettene som måtte ha hans initialer inngravert*".³⁴³ Han er ifølge Cespedes rikere enn den bolivianske staten og hans øverste betroende i selskapet har det ikke så ille de heller: Direktøren er en amerikansk gruveingeniør fra Harvard som får utbetalt 5 000 dollar i måneden + mat, bolig og rett til 3 måneders ferie hvert år i USA med flybillett på Patinos regning.

Etter disse utlegningene oppsummeres tinn-industrien og landets situasjon på marxistisk vis i slutten av boken: "*Den endeløse tråden forlater Bolivia fylt med tinn som blir til gull, men kommer tilbake til Bolivia tom for på nytt å bli fylt med tinn.*" Patino er øverst på tinnpyramiden, deretter følger de andre store gruveeierne, direktørene, ingeniørene og advokatene. Og nedenfor regjeringen, som er underordnet disse interessene. Nederst finner vi "*arbeiderne,*

---

339 Som direkte oversatt betyr "kringle", metafor for en vennekrets.

340 Iniguez 2004: 208

341 Cespedes 1946: 216

342 Cespedes 1946: 235, 236 og 237

343 En Paris Omonte habia comprado el suntuoso palacio [...] con todos sus muebles y utiles, menos las toallas, sabanas y servilletas que necesitaban bordadas sus iniciales". Cespedes 1946: 229 og 257

*feilernærte menn, kvinner og barn, som kjenner tyngden av denne perfekte pyramiden til den internasjonale kapitalismen”.*³⁴⁴

Victor Paz Estenssoro (1907 - 2001)

Victor Paz Estenssoro skulle bli den viktigste personen i MNR når det gjaldt praktisk politikk. Det var han som gjennom flere presidentperioder (1952-56, 60-64 og 85-89) forsøkte å sette de nasjonalistiske ideene ut i praksis. Han skrev aldri en politisk bok, men hans politiske tanker er tilgjengelig gjennom innlegg i kongressen og essays han skrev. Paz Estenssoro sa at han som politisk aktivist foretrakk å skape historie, ikke å skrive den.³⁴⁵

Estenssoro ble født i fylket Tarija i Sør-Bolivia. Da han var 14 år flyttet familien til Oruro, der den unge Estenssoro fikk se gruvedriften på nært hold for første gang. Etter fullført grunnskole dro han til La Paz for å studere jus og økonomi. Året var 1923 og i de påfølgende årene gjorde han lynkarriere i Bolivias nye hovedstad. I 1931 fikk han arbeid som sekretær i finansdepartementet, men sa opp da han ble pålagt å melde seg inn i president Salamancas republikanske parti. Året etter brøt Chaco-krigen ut, Estenssoro meldte seg frivillig som artilleri-soldat. Han ble værende i skuddlinjen alle de tre årene krigen varte.³⁴⁶ Der leste han blant annet ”Den marxistiske teoriens ABC” av den russiske sosialisten Nikolái Bujarin og ”Essay om den peruanske realiteten” av Jose Carlos Mariategui. En annen bok han ble inspirert av på denne tiden var en bok om Karl Marx skrevet av Leon Trotsky.³⁴⁷

Motstand mot grueveiernes makt

Tilbake i La Paz endte han igjen opp i finansdepartementet i regjeringene til Toro y Busch. Etter det arbeidet han en kort periode som advokat for tinn-baronen Simon Patiño. Han uttalte i et intervju fra 1994 at han da så fra innsiden ”den virkelige makten som de hadde, ikke bare over landet, men over den bolivianske staten. Presidenten, kongressmedlemmene, høyesterett. Hele statsapparatet var styrt av de tre store gruveselskapene”.³⁴⁸ Alle disse myndighetene fikk

---

344 La correa sin fin sale de Bolivia cargada de estano que se transforma en oro, pero regresa a Bolivia vacia, para salir nuevamente cubierta de estano”, “obreros, hombres y mujeres y niños desnutridos, sobre los que gravita el peso de esta perfecta pirámide del capitalismo internacional.” Cespdes 1946: 238

345 Leon, Ramiro Antelo 2003 (red.) Pensamiento político de Victor Paz Estenssoro. La Paz: 12

346 Intervju med Victor Paz Estenssoro i avisen Hoy, 10. april 1994.

347 Intervju med Victor Paz Estenssoro i avisen Hoy, 10. april 1994

³⁴⁸ Intervju med Victor Paz Estenssoro i avisen Hoy, 10. april 1994. ”el poder real que tenían el manejo [sic] no solo del país sino del estado boliviano, comenzando con el Presidente de la república, los Senadores, los

ifølge Estenssoro utbetalt lønn av gruveeierne. Han fortalte også i intervjuet om en spanjol som fant en rik gruve, men som ble fratatt oppholdstillatelsen etter anmodning fra Patiño slik at tinn-kongen selv kunne overta gruen. Disse inntrykkene fikk den senere MNR-lederen til å gå inn i politikken: ”Da jeg så disse lovbruddene mente jeg at det ikke fantes noe annen måte å forandre dem på enn en omfattende omveltning av de økonomiske, politiske og sosiale strukturene, og for å få det til var det helt nødvendig å ha makten over staten. Veien for å få det til var å gå inn i politikken.”³⁴⁹

Politisk karriere i parlamentet og som finansminister

Sjansen skulle han få da president Busch utlyste valg i 1938. Estenssoro ble valgt inn i parlamentet (som representant for en valgkrets i Tarija) og ledet ”de uavhengige sosialistene” som senere skulle bli grunnstammen i MNR.³⁵⁰ Estenssoro satte seg fort i respekt som kongressmedlem i sterk opposisjon til det ”oligarkiske” styret. 12. juni 1941 ble den 34 år gamle politikeren invitert inn som finansminister i regjeringen til president Peñaranda (1940-43). Det var ifølge Ramiro Antelo Leon et forsøk på å stilne den viktigste kritikeren av den økonomiske politikken.³⁵¹ Den posten skulle han imidlertid ikke slå seg til ro med i lang tid. 20. juni utstedte Peñaranda et dekret med en ny vekslingskurs (bolivianos – dollar). Dagen etter gikk Estenssoro av og vendte tilbake til å være i opposisjon i parlamentet. Han kritiserte nedskrivningen av den bolivianske valutaen, et virkemiddel som han mente vil gi den vanlige arbeider lavere kjøpekraft.³⁵²

Det neste prosjektet til MNR-lederen ble regjeringen til Gualberto Villarroel. De ble kjent med hverandre under Chaco-krigen og samarbeidet tett med konspirasjonsplaner i et år før det lyktes dem å kuppe til seg makta i desember 1943.³⁵³ Estenssoro ble på ny finansminister, men det politiske klimaet under 2. verdenskrig gjorde det vanskelig for MNR å få til de endringene de ønsket³⁵⁴ og da Villarroel ble drept (juli 1946) så Paz seg nødt til å søke tilflukt i fire måneder i Paraguays ambassade. Etter det ble han smuglet ut av landet og til en

---

Diputados, la Corte Suprema. Todos los mecanismos y los aparatos del Estado eran manejados por las tres grandes compañías mineras.”

349 Intervju med Victor Paz Estenssoro i avisen Hoy, 10. april 1994. ”cuando vi esas irregularidades pense que no habia otra forma de cambiarles que con una transformacion profunda de las estructuras economicas, politicas y sociales y para eso era indispensable tener en manos el poder del Estado. Y la via era entrar en la politica.”

350 Estenssoro 1955: 12.

351 Antelo (red.) 2003: 45. Boka inneholder en samling essays og innlegg i parlamentet med kommentarer fra ”redaktøren” Ramiro Antelo Leon, hvis profesjon eller annen info ikke er tilgjengelig.

352 Antelo (red.) 2003: 45

353 Intervju med Victor Paz Estenssoro i avisen Hoy, 10. april 1994

354 Mer om Villarroel-regjeringen senere.

eksiltilværelse i Buenos Aires. Ifølge Cuadros var årsaken den politiske forfølgelsen som MNR-politikerne ble utsatt for i denne perioden, som blant annet besto vilkårlige fengslinger.³⁵⁵ Men selv fra Buenos Aires fungerte Estenssoro som leder av MNR, og da revolusjonen seiret i april 1952 kunne han vende tilbake til sitt fedreland og bli innsatt som president.

En ”innfødt” kapitalisme

Men hva mente Paz Estenssoro om de politiske stridsspørsmålene på 30- og 40-tallet? I bøkene der en del av talene hans i parlamentet er gjengitt³⁵⁶ kan en observere at MNRs leder har en praktisk og akademisk tilnærming til spørsmål som fordeling av inntektene fra gruvene og jordreform. Han fokuserte mye på økonomi og refererte til ”den materialistiske dialektikken” som slik Estenssoro tolket den understreket at ”den økonomiske faktoren er fundamental for alle nasjoner [...], uansett tid eller omstendighet”. I Bolivia var denne kunnskapen tidligere forbeholdt noen få personer i enkelte ministerium, men ”etter Chaco-krigen opplevde man at det bolivianske folket ble mer interessert i økonomi. Man forsto at alle politiske og sosiale fenomener har sin basis i det økonomiske”.³⁵⁷ Paz Estenssoro forfekter dette synet i alle parlamentsinnleggene jeg har lest. Han underviste da også i økonomi ved San Andres-universitetet i La Paz.

Men hvilket samfunn ville han ha? Ifølge Ergueta så MNR-lederen en *capitalismo nativo* (”innfødt kapitalisme”) som en løsning, særlig for landbruket. Denne tankegangen var inspirert av utviklingen i denne sektoren i Europa og USA på 1800-tallet.³⁵⁸ I en debatt i kongressen 24. november 1944 sa han at hovedpoenget ikke var å ”gi tilbake jorda til dens legitime eiere”, men å se ”jorda som en sosial produksjonsfaktor”.³⁵⁹ Mer konkret ”å gi jorda til de som jobbet på den”.³⁶⁰ Han mente at jordreform (allerede gjennomført eller satt på agendaen) i Mexico, Peru, Bolivia og andre land i Latin-Amerika og verden forøvrig, hadde dette som premiss. Estenssoro avviste at hovedpoenget var at indianerne var ”legitime eiere

---

355 Cuadros 2000: 127

356 Estenssoro, Victor Paz 1955. Discursos parlamentarios. Quito og Leon, Ramiro Antelo (red.) 2003. Pensamiento politico de Victor Paz Estenssoro. La Paz

357 Antelo (red.) 2003: 22. ”el factor economico es fundamental para toda nacion [...] en todas las epocas y en cualquier circunstancia”, ”despues de la guerra del Chaco, se ha operado un cambio sustancial en la mentalidad de nuestro pueblo, y ha venido despertandose un cada vez mayor interes por ellos, pues, [...] se comprendio que en lo economico se basan todos los fenomenos politicos y sociales”.

358 Ergueta 2001: 28. ”Capitalismo nativo”. Jeg oversetter det til ”innfødt kapitalisme” selv om ”nasjonal kapitalisme” kanskje høres bedre ut. Min hensikt er å gjengi begrepene så nøyaktig som mulig.

359 Estenssoro 1955: 307. ”devolver las tierras a sus legitimos duenos.” ”la tierra como factor social de produccion”.

360 Estenssoro 1955: 309. ”poner la tierra en manos de quienes la trabajan”.

av jorda” fordi de besatt den før spanjolene kom: I inca-riket eksisterte ikke privat eiendomsrett, argumenterte han. Videre ville en slik tilnæringsmåte være absurd i tilfellet Argentina. Her mente Estenssoro at mange ivret for jordreform, selv om bøndene var immigranter og ingen dermed kunne hevde at de hadde rettigheter begrunnet i ”før-kolonial” status. Legitimiteten til dette politiske virkemidlet lå i sosiale og økonomiske behov, mente han.³⁶¹ Jordreform burde, ifølge Paz Estenssoro være en ”liberal” reform for å forlate den ”føydale” fasen slik man hadde gjort i mange andre land. Sosialisme innebar å nasjonalisere jorda, det Estenssoro gikk inn for var noe annet, å dele den opp i individuelle lapper.³⁶²

I denne debatten i parlamentet i 1944 var det et lovprosjekt for jordleie i Tarija som ble diskutert. I fylket eksisterte det et regimet likt det vi har sett var tilfellet i Ucureña i Cochabamba: Småbønder leide jord av jordeiere. Estenssoro argumenterte for at bøndene skulle ha rett til å leie jorda i fem år, ikke kun et år som var gjeldende norm.³⁶³ Han mente dette virkemidlet ikke ”angrep den private eiendomsretten”, men innrømte at det han gikk inn for betydde en ”begrensning i eiendomsretten”.³⁶⁴ Grunnen til at det allikevel lot seg rettferdiggjøre var at jordeieren utelukkende var interessert i inntektene han fikk i form av penger og/eller varer, og ikke jordas ”produktivitet”.³⁶⁵ Og for leietakeren var horisonten for kort til å investere. Hvis jordleieren investerte var sjansen stor for at det på kort sikt gikk ut over hans mulighet til å betale leien, mens fruktene av disse investeringene potensielt tok lang tid før man kunne høste. Risikoen var da at bonden i mellomtiden var blitt kastet ut av jorda.³⁶⁶ Slik jeg tolker Paz Estenssoros innlegg i kongressen var allikevel denne forandringen i rettigheten til jordleierne kun en vei mot det endelige målet som var at disse bøndene skulle få eierskap til ”jorda de arbeidet på”. Han refererte til jordreformer innført i det antikke Aten og Sparta som et eksempel til etterfølgelse for Bolivia. Der var det ifølge Paz Estenssoro gjennomført ”en re-fordeling av jorda til de som arbeidet på den og en begrensning i hvor mye jord hver enkelt jordeier kunne besitte.”³⁶⁷ De stedene i Bolivia som

---

361 Estenssoro 1955: 307 og 311

362 Estenssoro 1955: 310.

363 Estenssoro 1955: 312

364 Estenssoro 1955: 315

365 Estenssoro 1955: 314. Estenssoro definerer ikke her nærmere hva han mener med ”produktivitet”, men slik jeg tolker det i teksten refererer han sannsynligvis til mangelen på investeringer for å forbedre og øke produksjonen av matvarer.

366 Estenssoro 1955: 314

367 Estenssoro 1955: 309

ifølge Estenssoro lå nærmest dette idealet var fylket Cochabamba i provinsen Mendez (i Paz Estenssoros hjemfylke Tarija).³⁶⁸

Men hva mer la MNR-lederen i begrepet "capitalismo nativo"? I et innlegg til finansministeren i mai 1949 redegjorde han for dette begrepet: Kapitalismen var "kreativ" og "idealistisk" i Bolivia under Patinos startfase på slutten av 1800-tallet; den skapte industri og velstand.³⁶⁹ Men hva skjedde så? I jakten på profitt løsrev den seg deretter fra nasjonen og mistet all etikk. Bolivia sto ovenfor en finanskapitalisme (eller imperialisme) som ikke hadde noen interesse av å industrialisere og som var tjent med at "de som arbeide[t] i gruvene fort[satte] å være miserable indianere".³⁷⁰ Det fordi Bolivia ifølge Estenssoro var attraktiv for den internasjonale kapitalismen utelukkende på grunn av råvarene i gruvene og den billige indianske arbeidskraften. Han uttrykte deretter sin skuffelse over liberalismen i Bolivia. Han ønsket seg et borgerskap med en nasjonal kultur slik som i Europa. Alt han så i sitt eget land var en liten gruppe uten tradisjoner som var servil overfor de utenlandske kapitalinteressene.³⁷¹ I et essay fra 1945 rettet Paz Estenssoro skytset mot en politikk som han mente gjennom mangelen på reguleringer ga "alle fordelene til de store selskapene".³⁷² Hans oppskrift var at "staten intervensjon[er] for å sikre de kollektive rettighetene".³⁷³ Det kunne den også gjøre ved å satse på andre sektorer enn gruvedriften gjennom en "proteksjonistisk politikk og en industrialisering fremmet av staten".³⁷⁴ Ellers var oppskriften på hvordan Bolivia kunne nyte godt av eksporten av mineralene fra gruvene statlige reguleringer av valutainntektene og lønnen til gruvearbeiderne.³⁷⁵

I spørsmålet "kapitalisme eller sosialisme?" ser det ut som Paz Estenssoro sa "Ja takk!, begge deler!". I en tale i kongressen i 1943 kritiserte han liberalismens teori som sa at hvis hver enkelt følger sin personlige egeninteresse gagnar det fellesskapet eller nasjonen automatisk: Det som er bra for tinn-baronene var ikke det samme som det bolivianske folk er tjent med, argumenterte MNR-sjefen. Han trakk deretter frem sosialismen som ifølge han ikke trodde på

---

368 Estenssoro 1955: 315

369 Antelo (red.) 2003: 22 og 23. "energía puesta al servicio de un ideal" har jeg oversatt til "idealistisk".

370 Antelo (red.) 2003: 23. "A ellos les interesa que sigan siendo indios miserables los que trabajan en las minas".

371 Antelo (red.) 2003: 25.

372 Antelo (red.) 2003: 20. "todas las ventajas par alas grandes empresas".

373 Antelo (red.) 2003: 20. "la accion de intervencionismo estatal en defensa de los intereses colectivos".

374 Antelo (red.) 2003: 20. "una política proteccionista y de industrialización fomentado por el estado".

375 Antelo (red.) 2003: 20.

dette sammenfallet av interesser mellom individet og kollektivet.³⁷⁶ Han sa også i et debatt at ”Jeg tror marxismen er det beste instrumentet for å tolke den nasjonale virkeligheten”³⁷⁷ og i en rekke innlegg i 1940-årene lå hans virkelighetsbeskrivelse tett opp til marxismen. Han gjorde blant annet rede for dialektikken mellom arbeid og kapital.³⁷⁸ I et forsonlig øyeblikk argumenterte han imidlertid for at alle var tjent med økte lønninger til bolivianske arbeidere, også kapitalistene, ihvertfall alle ”patrioter” som ønsket at nasjonaløkonomien skulle styrke seg.³⁷⁹ Men han hadde lite til overs for gruveeierne: Patiño og resten av sektoren avviste enhver lønnsøkning, sa han.³⁸⁰ Det er nærliggende å tolke det slik (selv om han ikke sier det like direkte som Montenegro og Cespedes) at tinn-baronene og de store gruveselskapene i Estensoros bilde var fiendene til nasjonen, de som gikk under merkelappene *la rosca* og ”oligarkiet” (betegnelser som også Estensoro brukte flittig³⁸¹). Det var disse MNR-lederen ivret for at folket skulle gjøre revolusjon mot.³⁸²

På tross av det sterke skytset mot de eneste store kapitalistene Bolivia hadde, kom Paz Estensoro aldri med noen full omfavelse av den marxistiske ideologien. Og som vi så i avsnittene ovenfor gikk han inn for en ”innfødt kapitalisme”, noe som kanskje kan karakteriseres som en ideologisk mellomvei mellom liberalismen og marxismen.

Revolusjon

I den grunnlovgivende forsamlingen i 1944 gjorde MNR-lederen rede for hva slags revolusjon han så for seg. Han argumenterte for at den ”liberale” revolusjonen ved inngangen til 1900-tallet (den føderale krigen 1888-89, da hovedstaden ble flyttet til La Paz) var en kamp for demokratiske rettigheter til tidligere ekskluderte grupper, men at disse kun var en liten elite i La Paz. Også rettighetene arbeiderne fikk ved en lov i 1923 (historiens første arbeidslivslovgivning i Bolivia), kalte Estensoro ”revolusjonære handlinger”. Under den franske revolusjonen hadde de kongelige og aristokratiet måtte gi tapt for borgerskapets rettigheter og politiske deltakelse. I Russland, hadde det samme skjedd, men i en mer

---

376 Antelo (red.) 2003: 27. Tale i kongressen 8. november 1943.

377 Antelo (red.) 2003: 67. ”Yo creo que el marxismo es el mejor instrumento de interpretacion de las realidades nacionales...”

378 Antelo (red.) 2003: 67. Interpelasjon mot Penaranda-regjeringen. August 1943.

379 Antelo (red.) 2003: 64

380 Antelo (red.) 2003: 58. Interpelasjon mot Penaranda-regjeringen. August 1943.

381 Dog uten at det av den grunn allting gikk klart fram hvilke grupper eller individer han konkret siktet til.

382 Antelo (red.) 2003: 65. Estensoro sa i denne debatten (12. september 1944) at ”Una razon del exito de la revolucion contra el poder de la rosca y de la oligarquia es el esfuerzo de todo el pueblo, con excepcion de los sirvientes del imperialismo y de esa misma oligarquia. Nuestra lucha es la lucha por la revolucion nacional”

omfattende prosess der proletariatet kom til makten.³⁸³ Estenssoro avsluttet med å redegjøre for frigjøringen i Amerika som han mente også hadde skapt rettigheter og makt for nye grupper, men for han hadde denne prosessen i Bolivias tilfellet kun vært ”fra koloni til semi-koloni.” De store flertallet av befolkningen fortsatte å bli ekskludert, mente han.³⁸⁴

Dette illustrerte for ham at revolusjon ikke var diktatur og vold, men ”et konsept uavskillelig fra demokratiet”.³⁸⁵ Det var de undertryktes kamp mot elitene for sosiale og politiske rettigheter. Han mente også at vold ikke var uungåelig, revolusjonen kunne gjennomføres med fredelige midler. Det kom ifølge han an på om de styrende elitene aksepterte at nye sosiale grupper kom til makten. Paz Estenssoro innrømmet i 1944 at dette (i alle fall til en viss grad) hadde skjedd i kongressen: ”I dette parlamentet er det representanter for gruvedistriktene som ikke er valgt av selskapene selv slik som før. De er derimot folkevalgte som har vunnet over selskapenes kandidater takket være stemmene til de store massene av gruvearbeidere.”³⁸⁶

Estenssoro brukte ordene ”revolusjon” og ”revolusjonære handlinger” ofte i sin politiske reorikk, og meningsinnholdet fremstår som regel meget diffust. I 1949 uttalte han at ”Å si sannheten utgjør i seg selv en handling med revolusjonære røtter.”³⁸⁷ Men den mest konkrete og fruktbare definisjonen jeg fant er revolusjon som ”de undertryktes kamp mot elitene for sosiale og politiske rettigheter.” Dette sier noe om det bolivianske samfunnet og essensen i den politiske kampen til middelklassen, indianerne og bøndene på 30- og 40-tallet. Og dette henger nøye sammen med klasse- og nasjonskampen.

Klasse- og nasjonskamp

”Det er en fordel å ikke miste av syne det faktum at lønnsproblemet i land med en semi-kolonial økonomi (slik som Bolivia), er forskjellige fra høyt utviklede kapitalistiske land. Hos oss er ikke en lønnsøkning et spørsmål som kun berører gruvearbeideren. I et semi-kolonialt

---

383 Det viktig å understreke at dette er Estenssoros framstilling av disse historiske begivenhetene.

384 Antelo (red.) 2003: 74. ”de estadio colonial al semicolonialaje”

385 Antelo (red.) 2003: 73, 74 og 75.

386 Estenssoro 1955. Sesjon 24. November 1944. ”En este parlamento hay representantes de los distritos mineros elegidos ya no por las empresas como antes ocurría, sino, precisamente, derrotando a los candidatos de las empresas, por las grandes masas mineras.”

387 Antelo (red.) 2003: 22. Interpelasjon til finansministeren mai 1949. ”Senalar la realidad constituye una conducta invariable de raíz revolucionaria”

land, forsvinner alt det som ikke betales i lønn, skatter og kjøp i det interne markedet ut av landet. På den andre siden, alt som øker lønningene er rikdom som blir i landet og kommer ikke bare gruvearbeideren til gode, men nasjonen generelt. For oss nasjonalister er derfor å støtte ethvert krav om høyere lønn en patriotisk plikt.”³⁸⁸

Som sitatet ovenfor viser så Victor Paz Estenssoro arbeidernes situasjon i sammenheng med nasjonsspørsmålet: Klassekamp = Nasjonskamp, eller rettere sagt klassekampen burde underordne seg den nasjonale kampen. Dette var Estenssoros argument i en debatt med en representant for PIR i 1941.³⁸⁹ Han anerkjente klassekampens gyldighet fullt ut: Noen klasser kjempet mot imperialismen, andre kjempet mot føydalismen, observerte han. Men alle disse klassenes interesser var den samme: Nasjonens frigjøring.³⁹⁰

For Paz Estenssoro var ”de undertrykte klassene i Bolivia [...] middelklassen [...] bøndene og [...] arbeiderne.”³⁹¹ For MNR-sjefen var indianerne ”et udefinert og vagt element som [befant] seg i en moralsk og kulturell dannelsesprosess”.³⁹² ”En reform i den økonomiske og sosiale strukturen” var det som var nødvendig for å løse ”indianerproblemer”.³⁹³ Denne strukturforandringen var jordreformen omtalt ovenfor. Arbeiderklassen var også viktig for Paz Estenssoro. Å bedre proletarenes økonomiske situasjon var for ham å sikre ”Bolivias verdighet og verdigheten til landets menneskelige kapital”.³⁹⁴ Han mente at ”en nasjon er sterk når dens proletarer og landbruksarbeidere har en levestandard som gjør dem til menn i

---

388 Antelo (red.) 2003: 36. Innlegg 21. oktober 1941 i Camara de Diputados mot arbeidsminister Bernardo Navajas Trigo. ”Conviene no perder de vista, pues, que el planteamiento del problema del salario en paises de economia semicolonial (como Bolivia) difiere en paises altamente capitalizados. Entre nosotros, el aumento del salario no es una cuestion que interese exclusivamente al trabajador minero. En un pais semicolonial, todo aquello que no se paga en salarios, impuestos y pequenas adquisiciones en el Mercado interno fuga al exterior. En cambio, todo lo que tienda a aumentar los salarios sera riqueza que se quede en el pais y beneficie, no solamente a la clase obrera, sino a la nacion en general. He aqui por que para nosotros, los nacionalistas, apoyar toda la demanda de aumento de salarios constituye un deber patriotico.”

389 Antelo (red.) 2003: 55

390 Antelo (red.) 2003: 55

391 Estenssoro 1955: 304. ”las clases oprimidas de Bolivia [...] la clase media [...] los campesinos y [...] los obreros.”

392 Estenssoro 1955: 303. ”un elemento impreciso, un elemento que esta en proceso de formacion moral y cultural.”

393 Estenssoro 1955: 304. ”para solucionar el problema del indio [...] Es necesario, fundamentalmente, encauzar una reforma [en la estructura] economica-social”.

394 Antelo (red.) 2003: 37. ”la dignidad de Bolivia y la dignidad de su capital humano.”

den egentlige betydningen av ordet, ikke utbyttede stakkarer”.³⁹⁵ Han argumenterte for opprettelsen av ”statsfunksjonærer for å betjene og forsvare bøndene og arbeiderne.”³⁹⁶

Dette betydde ikke at Estenssoro romantiserte disse klassenes egenskaper. Heller tvert imot. For ham var gruvearbeiderne og indianerne på et ”kulturelt nivå” som han betegnet som ”uvitende”.³⁹⁷ Men grunnen til dette var ifølge Estenssoro at ”mennene i en undertrykt klasse ikke har økonomiske muligheter til å selv hverken å komme seg på et høyere kulturelt nivå eller utvikle sin personlighet”.³⁹⁸

MNR-lederen så nasjonalfølelsen blomstre i andre land og mente det samme måtte skje i Bolivia. Staten burde fremme ”patriotisme, en følelse av tilhørighet til det landet som vi er blitt født i”.³⁹⁹ I likhet med Montenegro og Cespedes var nasjonal identitet en rød tråd hos Paz Estenssoro i de kildene jeg har hatt tilgang til. Han var meget akademisk, pedagogisk og retorisk sterk når han argumenterte for en klar sammenheng mellom landets økonomi og nasjonens helsetilstand. Selv et i utgangspunktet tørt og teknisk tema som handelsbalansen klarte han å gjøre til et spørsmål om nasjonal styrke: En større beholdning av utenlandsk valuta ville styrke den bolivianske myntenheten. Og et lands valuta var for ham som nasjonens ansikt, det utrykte ”vitalitet”. Men for at Bolivia skulle bli ”vital” måtte eksporten fra gruvene favorisere staten. Liberalismens store feil var for ham å ha tillatt at så mye av profitten fra gruvene forlot landet. Dekretet til president Busch som forbød denne kapitalflukten, var for Estenssoro en konkretisering av folkets streben etter økonomisk frigjøring.⁴⁰⁰ Med mer utenlandsk valuta tenkte Paz at det ville bli lettere å komme seg vekk fra stadiet som monoprodusent av mineraler. Staten kunne for eksempel med disse midlene kjøpe traktorer og slik øke produktiviteten i landbruket. Bolivia kunne begynne å produsere varer som de nå importerte (import-substituerings).⁴⁰¹

---

395 Estenssoro 1955: 324. ”una Nacion es fuerte cuando sus obreros y los trabajadores del campo, tienen un nivel de vida mejor y cuando son hombres en el verdadero sentido de la palabra y no miserables explotados.” Sesjon i parlamentet 24. november 1944.

396 Estenssoro 1955: 321. ”funcionarios del estado para la atencion y la defensa de campesinos y obreros.”

397 Estenssoro 1955: 321. ”Los obreros mineros, son, en su nivel cultural, tan ignorantes como los campesinos”.

398 Estenssoro 1955: 317. ”los hombres de una clase oprimida no tienen posibilidades economicas ni siquiera para elevarse culturalmente y desarrollar su personalidad.

399 Antelo (red.) 2003: 37. ”un sentimiento patriótico, sentimiento de adhesión, de apego a la tierra en que hemos nacido.”

400 Antelo (red.) 2003: 40

401 Antelo (red.) 2003: 44

MNRs ideologi

“MNR [...]ble ikke inspirert av profeter og fulgte heller ingen Messias. Det var hovedsakelig handling og interesse. [...] Partiets filosofi var eklektisismen, strategien var pragmatismen og flagget var nasjonalismen.”⁴⁰²

“[Hundreårsgenerasjonen og Chaco-generasjonen] hadde uten tvil sin største tyngde i det kulturelle feltet. De avviste den grenseløse beundringen for Europa som karakteriserte vår historie så lenge og skapte, rundt nasjonalismen, en boliviansk følelse og mening.”⁴⁰³

“Grunnleggerne av MNR var ikke dogmatiske marxister, men nasjonalister. Ganske liberale.”⁴⁰⁴

Carlos Montenegro, Augusto Cespedes og Victor Paz Estenssoro kom som vi har sett med kraftfulle bidrag til partiets politikk og ideologi. Jeg skal nå oppsummere disse tankene og sette dem i sammenheng med de mange konfliktene og endringsprosessene i det bolivianske samfunnet. Jeg søker fortsatt å komme nærmere en avklaring på hva som var MNRs ideologi i og hvilke trekk ved det bolivianske samfunnet som kan forklare dette tankesettet.

Som vi sett i redegjørelsen så langt og som det går fram av sitatene ovenfor, var ikke *Den nasjonale revolusjonære bevegelsen* på denne tiden et parti det er lett å sette en klar merkelapp på. Som jeg skal argumentere mer for senere, er nok en viktig grunn til dette kompleksiteten i det bolivianske samfunnet. Gruvene var en kapitalistisk og dynamisk sektor der en marxistisk agitasjon fikk fotfeste, mens situasjonen på landsbygda var preget av en statisk sosial og økonomisk struktur der indianerne var *leilendinger*, ikke lønnsarbeidere. Mens kampen til gruvearbeiderne etterhvert ble en kamp for kollektiv eiendomsrett, ble retten

---

402 ”El MNR [...] no se inspiraba en profetas, ni seguia a ningun mesias. Era esencialmente, acción e interés. [...] Su filosofía era el eclecticismo, su estrategia el pragmatismo, su bandera el nacionalismo.” Calvo, Roberto Querejazu 1998. *Llallagua. Trono del “Rey del estaño Simon I. Patiño”*. Amigos de libros. Cochabamba/La Paz: 271

403 Lopez, Valentin Abecia 1997. Montenegro. La Paz: 16. ”Sin la menor duda [la generacion del Centenario y del Chaco] tuvo su mayor peso en el campo de la cultura, creando, alrededor del nacionalismo, un sentirboliviano, olvidándose de los europeísmos que marcaron nuestra historia por largos años”

404 Intervju med Luis Antezana Ergueta 23.03.07

til jord for bøndene en kamp for privat eiendomsrett (ihvertfall der det i liten grad eksisterte tradisjonelle indianersamfunn, som i Cochabamba). Et meget interessant poeng er at, slik Sinforo Rivas historie viser, var mange av dem som kjempet for både nasjonalisering av gruvene og privat jord var de samme personene. Et parti som tok mål av seg å bli statsbærende og å gjennomføre en helhetlig samfunnsendring kunne derfor, aldri dogmatisk knytte seg til en bestemt tankeretning. Til det var rett og slett den samfunnsmessige basisen for varierende.

Koloniale samfunnsstrukturer, nasjonalstat og integrasjon

Rent praktisk tok MNRs ideologi og politikk sikte på å finne en løsning på de enorme utfordringene Bolivia sto ovenfor når det gjaldt gruveindustrien, landbruket, den nasjonale identiteten, integrasjon av periferiene og urbefolkningens situasjon. Ifølge partiets ideologer var det bolivianske samfunnet fortsatt preget av *koloniale samfunnsstrukturer* og det gjaldt å konstruere en *genuin nasjonalstat*. Victor Paz Estenssoro sa i et intervju fra 1994 at målet alltid hadde vært å ”gjøre Bolivia til en genuin nasjon”. Det ville ifølge han si et land med en differensiert økonomi (bryte det ”koloniale” mønsteret med å være en monoproduent av mineraler) der de forskjellige regionene utvikler seg sammen.⁴⁰⁵ En helt fundamental oppgave slik partiet så det, var å knytte sammen det andinske høylandet i vest med det amazonske lavlandet i øst.⁴⁰⁶ Bolivias historie helt fram til 1952 handler som nevnt tidligere nesten utelukket om den andinske delen. Øst-Bolivia var kommunikasjonsmessig, politisk og økonomisk i stor grad isolert fra resten av landet.⁴⁰⁷

Ifølge den argentinske boliviaeksperten og økonomiske historikeren Carlos Piñeiro Iñiguez var det en hodepine for de intellektuelle på denne tiden å beskrive den sosioøkonomiske strukturen i Bolivia. Både *føydalt* (på grunn av virkeligheten på landsbygda) og *kapitalistisk* (landet hadde tross alt en eksportorientert gruveindustri som var knyttet til verdensmarkedene) ble brukt. Iñiguez mener det er en forenkling å kalle Bolivia på denne tiden en koloni, men propagandaverdien av å bruke denne termen var stor. Carlos Montenegros modell *kolonien*

---

405 Ascarrunz, Eduardo R. Reportaje a la revolucion del 52. El doctor Paz se confiesa. Domingo de Hoy. La Paz. 10. April 1994. (Avisintervju med Victor Paz Estenssoro): 7

406 Intervju med Guillermo Bedregal, historiker og aktivist i MNR fra 1951, utenriksminister 1985-89. 30.03.07.

407 Intervju med Jose Miguel Gordillo, doktorgrad i latin-amerikansk historie fra State University i New York, docente ved Universidad Mayor de San Simon i Cochabamba . 24.04.07 og 18.03.08

(som Bolivia var) vs *nasjonen* (som måtte bygges) ble altså den viktigste dikotomien for MNR.⁴⁰⁸

Den økonomiske nasjonalismen til MNR var inspirert av marxismen, men den bolivianske nasjonen viktigere enn klassespørsmålet. Det nasjonale samholdet var mye viktigere enn arbeiderklassesolidariteten på tvers av grensene som de andre venstrepartiene propaganderte for og som 2. verdenskrig ifølge Victor Paz Estenssoro viste var en illusjon.⁴⁰⁹ I MNRs første manifest, prinsipp- og aksjonsprogrammet fra 1942 kan vi se hva de mente med *koloniale samfunnsstrukturer* i det sosiale og juridiske. Partiet mente at bolivianerne ble diskriminert i eget land:

*”Mot det falske gi-bort demokratiet! Vi erklærer at de bolivianske menn og kvinners rettigheter bør være det grunnleggende prinsippet for organiseringen av staten, dets institusjoner og iverksettelsen eller reform av lovene. Og vi krever avskaffelse av privilegiene som tillater at ikke-bolivianere og utenlandske selskaper får rettigheter uten å være underlagt de samme pliktene som bolivianerne.”*⁴¹⁰

Partiets tese var at Bolivia ved frigjøringen i 1825 kun oppnådde politisk uavhengighet. I det sosiale (ekskluderingen av urbefolkningen, mestizene, arbeiderne, middelklassen etc.) og det økonomiske (monoproducent av mineraler) fortsatte de koloniale strukturene å gjøre seg gjeldende. I La Calle (MNRs uofisielle partiavis) 1. mai 1942, ble arbeidernes dag benyttet til å stadfest ”troen på Bolivias økonomiske frigjøring”. ”Det imperialistiske inntoget” og ”den internasjonale kapitalismens herredømme” var de mektige kreftene som sto i veien for dette målet og som ”underkue[t]” og ”nedverdige[t]” alle bolivianere i ”en elendighet stadig mer akutt”.⁴¹¹ På slutten av polemikken kommer noe som kan ligne en programerklæring:

---

408 Iniguez 2004: 50

409 Ascarrunz, Eduardo R. Reportaje a la revolucion del 52. El doctor Paz se confiesa. Domingo de Hoy. La Paz. 10. April 1994. (Avisintervju med Victor Paz Estenssoro): 7

410 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 640. ”Contra la falsa democracia: Entreguista. Proclamamos el derecho del boliviano, hombre o mujer, como principio inspirador y fundamento de la organización del Estado [...], las instituciones y la aplicación o reforma de las leyes. Y exigimos la cancelación de los privilegios que permiten a los no bolivianos o a las empresas extranjeras, ejercitar derechos sin estar sujetos a las mismas obligaciones que los bolivianos”

411 La Calle 1. mai 1942. Artikkelen har som overskrift: ”En el dia del trabajo reafirmemos nuestra fe en la liberacion economica de Bolivia”. Videre omtaler den ”el interes comun de robustecer el Estado boliviano”,

”Vi bør for enhver pris vinne vår økonomiske frigjøring gjennom å styrke staten. Fordi så lenge den bolivianske staten ikke har reell suverenitet, vil det ikke være noen makt som er i stand til å beskytte de undertrykte klassene, og disse ynkelige tidene vil fortsette der arbeideren skaper mer rikdom enn noengang, men allikevel lever i en ydmykende fattigdom, verre enn det som det bolivianske folk før noen gang har lidd”⁴¹².

MNRs ”bolivianske nasjon”

Som vi har sett var det i hovedsak to forskjellige historiske prosesser som muliggjorde et nytt ”forestilt fellesskap” i Bolivia⁴¹³: Den utløsende hendelsen til at nasjonalismen begynte å konkretisere seg var Chaco-krigen (1932-35). Der ble de sosiale barrierene mellom middelklassen, de indianske bøndene og arbeiderklassen brutt: På slagmarken var de ikke lenger adskilt i parallelle samfunn.⁴¹⁴ En utvikling av mye eldre dato, ikke like umiddelbar, men veldig viktig, var den kulturelle blandingsprosessen i Cochabamba-fylket. Som vi har sett tidligere hadde denne regionen vært en møteplass for inkaer, spanjoler, quechuaer, aymaraer og andre grupper i flere hundre år. Disse gruppene hadde her levd i sameksistens, en erfaring ingen annen region i landet hadde. Den kulturelle *mestizen* i Cochabamba-dalen bidro også i høyeste grad til å gjøre det mulig å skape nasjonal enhet på tvers av tidligere sosiale skiller.⁴¹⁵ Men det var MNR som gjorde *mestizaje* til et politisk forslag for hele Bolivia.⁴¹⁶ Representanter for partiet uttalte i kongressen i 1944 og 1945 at den sosiale formasjonen i Cochabamba var et bilde på hvordan de ønsket seg den bolivianske nasjonen.⁴¹⁷

De samfunnsklassene som i MNRs prinsipp- og aksjonsprogram fra 1942 skulle ”revitalisere den bolivianske bevisstheten og styrke den nasjonale karakteren” var ”middelklassen,

---

”penetracion imperialista” og ”la dominacion del capitalismo extranjero que nos envilece en la miseria siempre mas aguda.”

412 ”Debemos ganar a cualquier precio nuestra liberacion economica mediante el fortalecimiento del Estado. Por que mientras el Estado Boliviano no sea verdaderamente soberano, no habrá poder capaz de amparar a las clases oprimidas y contiunara la abyeccion de estos tiempos en que el trabajador crea mas riqueza que nunca y vive no obstante en la humillante pobreza que jamás sufrió el pueblo boliviano. La Calle 1. mai 1942.

413 Uttrykket er lånt fra Benedict Andersons bok med samme navn. Anderson sier om nasjonen: ”Det er et forestilt, politisk fellesskap – og det blir oppfattet som både begrenset og suverent.” Anderson, Benedict 1996. Forestilte fellesskap. Refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning. Spartacus forlag: 194

414 Mayorga 1993: 64, Cuadros 2002: 82

415 Rodriguez 1993: 127. Mer om Cochabamba og den kulturelle mestisen i neste kapittel.

416 Gotkowitz 2007: 170. Hun uttrykket seg litt dunkelt: “Only with the launching of the MNR party did embryonic praise of mestizaje become a full-scale affirmation.” Mer om mestizaje i neste kapittel.

417 Gotkowitz 2007: 174

arbeiderklassen, urfolk og bønder, studenter, kunstnere og intellektuelle”.⁴¹⁸ Det er derfor rimelig å anta at disse gruppene utgjorde MNRs ”bolivianske nasjon”; de ekskluderte gruppene som kjempet en ”revolusjonær” kamp for rettigheter, politisk deltakelse og makt.⁴¹⁹

Programmet forkynte også at ”sosial rettferdighet [var] uløselig knyttet til frigjøringen av indianerne” som igjen var nødvendig for å oppnå ”økonomisk frigjøring og suverenitet for det bolivianske folket.”⁴²⁰ Her ser vi igjen at et økonomisk perspektiv var dominerende i partiets tankegang. ”El problema agrario-indigena” (urfolks- og jordproblemet) skulle løses ved å ”innlemme de millioner av ekskluderte på landsbygda i det nasjonale livet og ved å skape en adekvat organisering av landsbruksøkonomien for å oppnå maks utbytte”.⁴²¹ Som vi så kongressinnleggene til Victor Paz Estenssoro ønsket MNR at indianerne skulle bli private jordeiere, det vil si gå fra å være *indianere* til å bli *campesinos*, slik mange allerede hadde lyktes med å fylket Cochabamba. Men dette forslaget fra Estenssoro kom i 1944.⁴²² I MNR-programmet fra 1942 var løsningsforslagene fortsatt var diffuse. Det som uansett i alle fall kan slås fast er at Kleins påstand om at MNR-programmet overså de indianske bøndene er feil.⁴²³

Men vi finner også et kulturprosjekt i MNR-manifestet. Det besto i en tro på ”makten til den indomestise rasen” og ”gjenfødselen av de innfødte tradisjonene for å skape en boliviansk kultur.”⁴²⁴ ”Den indomestise rasen” er et vagt begrep jeg ikke har funnet i andre kilder, men at partiet nevner ”innfødte tradisjoner” tyder på at det ses på som ønskelig å bevare i alle fall noe av den ”kulturelle indianer”. Også en artikkel i *La Calle* fra 3. januar 1939 tyder på det samme. Her kunne man lese at ”indianeren er grunnlaget for vår kultur og demografi”. Og

---

418 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 642. ”Revitalizar la conciencia boliviana y robustecer el caracter nacional”, ”las clases media [sic], obrera y campesina, estudiantes, artistas e intelectuales”.

419 Jfr. Victor Paz Estenssoros revolusjons-begrep. Se side 85-86.

420 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 642. Mer om sammenhengen mellom frigjøringen av indianerne” og ”økonomisk frigjøring i nedenfor”.

”la justicia social es inseparable de la redencion del indio”, ”la liberacion economica y soberana del pueblo de Bolivia”

421 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 641. ”incorporar a la vida nacional a los millones de campesinos marginados de ellas, y a lograr una organizacion adecuada de la economia agraria para obtener el maximo rendimiento”.

422 Se side 81 og 82.

423 Klein 2003: 198. Han skriver: ”In this concern for the Indian peasantry the MNR program was silent if not essentially hostile, reflecting its white middle class origins.”

424 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 641. ”Afirmamos nuestra fe en el poder de la raza indomestiza”, ”en el renacimiento de las tradiciones autoctonas para moldear la cultura Boliviana”

forvise han til å være slave isolert i en ”ghetto” karakteriseres som ”en stor feil” og ”absurd”. Ifølge artikkelen var løsningen på ”Bolivias alvorligste problem” å ”modernisere indianeren [...] opphøye han og gi han universell status som borger”.⁴²⁵ Men slik jeg tolker disse kildene hadde ikke de ”de innfødte tradisjonene” verdi i seg selv, men derimot som en bestanddel av ”den bolivianske kultur”. Det var som regel ”universalistiske” begrep som ”boliviansk” og ”borger” som MNR brukte for å uttrykke sine målsetninger i de primærkildene som er studert i forbindelse med denne oppgaven. Vi skal se på hvordan denne ideologien fungerte i praksis i neste kapittel. Her vil vi også se mer på balansegangen mellom en økonomisk og en partikularistisk innfallsvinkel, og mellom det å verdsette de indianske kulturene isolert eller som en del av en større ”boliviansk kultur”.

Men hva med gruvearbeiderne? Situasjonen i denne sektoren er merkelig nok ikke nevnt i 1942-programmet. Faktisk inneholder manifestet hverken nasjonalisering av gruvene, jordreform eller allmenn stemmerett. Dette var krav som for første gang ble lansert i Bolivia i forbindelse med den radikale studentbevegelsen på 1920-tallet, og som venstrepartiet PIR hadde programfestet i 1940. Ifølge Cuadros skyldtes fraværet av disse forslagene den politiske situasjonen under andre verdenskrig samt MNRs allianse med RADEPA og Villarroel (som var imot disse forslagene). MNR var som kjent med på å styrte et USA-vennlig regime i 1943, og partiet var under hardt press med beskyldninger om at det sympatiserte med aksemaktene. PIR, derimot, var lojal ovenfor Sovjet, og derfor trygt plassert på de alliertes side. Andre verdenskrig og attentatet mot Villarroel i 1946 førte derfor til fiendskap mellom disse to partiene som tilsynelatende hadde mye til felles politisk.⁴²⁶

Klassekamp og nasjonskamp

Jeg tolker som sagt MNR-programmet slik at partiets ideologer ville skape en nasjon som besto av middelklassen, arbeiderklassen og de indianske bøndene.⁴²⁷ Jeg mener denne teorien kan underbygges med å se på hvem som var anti-tesen til denne nasjonen. Carlos Montenegros dikotomi mellom nasjonen og anti-nasjonen var i høyeste grad tilstede både i 1942-manifestet og artiklene i *La Calle*. ”De store økonomiske interessene” var en av fiendene. MNR oppfordret til innsats fra alle for å ”utrydde de store monopolene og for at

---

425 La Calle 3. januar 1939. “El indio es la base de nuestra cultura, como es la base de nuestra demografía”, tenemos que modernizarlo [...] exaltarlo y darle carta de ciudadanía universal”.

426 Cuadros 2002: 86 og 87

427 Studenter, kunstnere og intellektuelle må vel hovedsakelig sies å ha vært en del av middelklassen.

små-skala næringsvirksomhet sk[ulle] utøves kun av bolivianere”.⁴²⁸ En artikkel i *La Calle* fra 1941 har som overskrift at ”*Los entreguistas* er de ansvarlige for at Bolivia er et fattig land”.⁴²⁹ Det vises til at amerikanske bankfolk anser Bolivia som et fattig land på linje med Fransk Guyana, Nicaragua og Honduras. *Los entreguistas* er i artikkelen ”de store bolivianske og utenlandske industrieierne som [...] har forsynt seg av landets rikdommer gjennom flere ti-år”.⁴³⁰ Deres allierte er ifølge avisen ”politikere og advokater som står til tjeneste for kapitalen og som ikke har latt noen muligheter til å bryte loven eller svindle staten gå fra seg”.⁴³¹ De store industrieierne og deres medsamsvorne, uansett hvor bolivianske de måtte være (som Simon Patiño), var altså ifølge MNR de skyldige i den sosiale nøden i Bolivia.

Men her var ikke parti-programmet uten tvetydigheter. Det som partiet kalte det ”semi-koloniale borgerskapet” levde ifølge MNR av ”lønn og bestikkelser”. Men mer oppsiktsvekkende er det at det slås fast at denne klassen, i likhet med arbeiderne, også er undertrykt: ”Men mens [arbeiderklassen] forsvarer seg gjennom sin fagforeningskamp, gjennom streiker, er [det semi-koloniale borgerskapets reaksjon] servilitet ovenfor [...] de utenlandske selskapene samt undertrykking av middelklassen og arbeiderne”, slår MNR fast.⁴³² Programmet viser dermed også en mer forsonende side ved Den revolusjonære nasjonalistiske bevegelsen, ”alle bolivianere blir holdt nede, uten utsikter til velstand”, heter det. Det indre markedet er nesten fraværende, noe partiet ser i sammenheng med eksklusjonen av indianerne fra ”det nasjonale liv”. Dette fører ifølge MNR igjen til at middelklassens ambisjoner om industribygging ikke lar seg realisere. For landet er resultatet økonomisk stagnasjon, noe som fører til at den bolivianske eliten aldri blir et virkelig borgerskap.⁴³³ Det

---

428 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 641. ”Exigimos el concurso de todos para extirpar los grandes monopolios privados y que las actividades comerciales minoristas sean desempeñados exclusivamente por bolivianos”.

429 MNRs uoffisielle partiavis, *La Calle*, 23. Januar 1941. *Entreguistas* kommer fra verbet *entregar* som betyr å overlevere, gi bort. Det MNR anklager disse gruppene for er å gå bort lunders rikdommer til utenlandske interesser.

430 ”los grandes industriales bolivianos y extranjeros que con la ayuda de las roscas por ellos formadas, han succionado por decadas y decadas todas las fuentes de riqueza nacional”

431 ”los politicos y abogados al servicio del capital que no han desperdiciado ninguna oportunidad para burlar las leyes y estafar al Fisco” *Entreguistas* stammer fra verbet *entregar* som betyr ”å gi bort”.

432 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 636 og 637. ”La burguesia semicolonial – curiosa burguesia que subsiste a sueldo, salario y coima – se halla tan esclavizada como el proletariado. Pero mientras este se defiende con la accion sindical, con el paro y la huelga, aquella lo hace con su servilismo a [...] las empresas extranjeras, oprimiendo a las clases medias y obreras.” Ordet ”esclavizada” har jeg her oversatt som ”undertrykt”. Bokstavelig betyr det jo ”bundet i slaveri”, men ordets bokstavelig betydning gir ikke mening her. Slaver kan jo ikke organisere seg i fagforeninger.

433 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 637

er derfor grunn til at dette utrykte et ønske om et nasjonalt borgerskap, slik vi har sett at Victor Paz Estenssoro formulerte seg.⁴³⁴

I dette perspektivet er fienden kun ekstern; ”den internasjonale finanskapitalismen” er ikke interessert i boliviansk industriutvikling fordi den ikke vil at landet skal være i stand til å produsere selv de varene som den ”den store utenlandske industrien” selger.⁴³⁵ Her finner vi en blanding mellom klassekamp og nasjonskamp. Gruvearbeiderne blir ”utbyttet” av de internasjonale selskapene og den bolivianske eliten, indianerne på landsbygda blir holdt nede av jordeierne, eliten og middelklassen er ute av stand til å utvikle næringsliv på grunn av mangelen på et internt marked. For MNR betyr summen av disse klassenes kamp nasjonskamp: ”Alle i Bolivia er vi underlagt det imperialistiske herredømme. Hvis det imperialistiske demokratiet utbytter oss som nasjon, må vi forsvare oss som nasjon”, er resepten til ”den revolusjonære nasjonalismen”.⁴³⁶

Jødene som ”anti-nasjon”

Jødene var også en internasjonal fiende av nasjonen, ifølge MNR. I stiftelsesprogrammet påstås det at de andre politiske partiene har forbindelser med jødedommen og dette fordømmes på det sterkeste som ”anti-nacional” (mot nasjonens interesser).⁴³⁷ Videre kan en lese i teksten at et av kravene til MNR var ”å forby den jødiske immigrasjonen og all annen innvandring som ikke før[te] til høyere produktivitet”.⁴³⁸ Disse to setningene står allerede i andre avsnitt av manifestet, noe som skulle tyde på at det var en sentral del av fiendebildet. Også i La Calle ble jødedommen omtalt i lite flatterende vendinger. I en artikkel om kampsakene til MNR ble partiets ”sosialistiske innhold” referert til som ”kamp mot de som selger ut fedrelandet, mot det falske demokratiet og mot jødedommen”.⁴³⁹

---

434 Se side 82.

435 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 637

436 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 636. ”Todos estamos en Bolivia bajo la dominacion imperialista. Si la democracia imperialista nos explota internacionalmente como a Nacion, la realidad nos pone en el caso de defendernos como Nacion.”

437 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 641

438 Movimiento Nacionalista Revolucionario. Sus bases y principios de accion inmediata. La Paz., 7. juni 1942. Gjengitt i Cuadros 2002: 641. ”Exigimos la prohibicion absoluta de la inmigracion judia y de cualquier otra que no tenga eficacia productora”.

439 ”El contenido socialista [...] Lucha contra los ”vende-patria”, contra la falsa democracia y contra el judaísmo”. La Calle 3. Mai 1942.

Bakgrunnen for ”jøde-spørsmålet” var innvandring fra blant annet Tyskland og Østerrike i forbindelse med 2. verdenskrig. Som et av få land i verden, ga Bolivia opphold til 10 000 europeiske jøder i 1939. Da 2. verdenskrig var over hadde 20 000 til fått slå seg ned i landet. Ifølge Gotkowitz var tinn-baronen Mauricio Hochschild en pådriver for denne humanitære gesten. Han var selv jøde fra Østerrike og bidro med penger slik at jødene kunne reise til Bolivia.⁴⁴⁰

Bolivia hadde aldri mottatt mange innvandrere, og jødene gjorde seg derfor bemerket. Innvandringen førte til politisk kontrovers fordi regjeringen forespeilet at den skulle inngå som en del av president German Busch’s (1937-39) plan om å øke jordbruksproduksjonen. Dette målet mislyktes imidlertid: Flesteparten av de nyankomne slo seg ned i byene La Paz og Cochabamba.⁴⁴¹ Resultatet var misnøye blant mange bolivianere. De oppfattet at jødene kom med kapital og var truende konkurrenter i handelsnæringene samt at de på grunn av sin høye betalingsdyktighet skjøv mange bolivianere ut av boligmarkedet. Ifølge historikeren Luis Antezana Ergueta (som var ung på denne tiden) var det opprørsstemning i La Paz. I bind 1 av *La historia secreta del MNR* skriver han at ”folket gjorde saken til et rasespørsmål [...] til noe som handlet som de psykosomatiske trekkene til de nylig ankomne”.⁴⁴² MNR støttet dette folkelige opprøret mot jødene, noe som førte til at de ble beskyldt for anti-semitisme.

Victor Paz Estenssoro forsvarte seg mot anklagene om jødehets i en kongressdebatt i 1943.⁴⁴³ Han sa at MNRs anti-semitisme ikke var sosial, men økonomisk: Den eneste produktive innvandringen Estenssoro så for seg var utlendinger som ville jobbe i landbruket. Jødene derimot var kun handelsmenn og skapte derfor ifølge MNR-sjefen bare inflasjon, arbeidsløshet og boligmangel for bolivianerne. Han fortsatte med å si at ”man vet helt sikkert at jødene ikke er bønder og heller ikke har et minimum av forutsetning for slikt arbeid”.⁴⁴⁴ Slik han så det ville partiet PIR plassere jødene i landbruket, noe han karakteriserte som den verste anti-semitismen og satte likhetstegn mellom denne ”tvangsplasseringen” og det å sette jødene i konsentrasjonsleire.

---

440 Gotkowitz 2007: 173

441 Gotkowitz 2007: 173

442 Antezana 1986: 278/ Intervju med Antezana 23.03.07. ”el pueblo convirtio el asunto en una cuestion racial [...] por las características sicosomaticas [sic] de los recién llegados”.

443 Antelo (red.) og Estenssoro 2003: 69

444 Antelo (red.) og Estenssoro 2003: 69. ”si se sabe a ciencia cierta que el judío no es agricultor, y acaso ni siquiera tenga mínimas condiciones de tal”

Det er dessverre ikke anledning til å omtale den jødiske innvandringen og MNRs eventuelle anti-semitisme mer utførlig i denne oppgaven. Hovedpoenget her er å se MNRs syn på jødene i forhold til nasjonsspørsmålet. Det ser ut som om MNRs kritikk av jødene var nasjonalistisk og økonomisk begrunnet. Gruvekapitalisten Mauricio Hochschild ble som Gotkowitz skriver syntesen av disse to ”anti-nasjonale kreftene”; ”storkapitalen” og ”jødedommen”.⁴⁴⁵ ”Jødeproblematikken” ble imidlertid overskygget av de mye større konfliktene i gruvene og landbruket på 40-tallet. Her hadde ikke jødene noen rolle. En annen grunn til at dette temaet ”forsvant” var kanskje at stemningen ikke var så fiendtlig som det Antezana skal ha det til. Gotkowitz viser til at helhetsinntrykket jødene møtte i Bolivia var ”toleranse og støtte”.⁴⁴⁶

Til slutt er det kanskje verdt å påpeke paradokset ved MNRs ”bolivianske nasjon”.

Sammenlignet med tidligere tiders kastelignende skille mellom indianere og *kreoler*, må den kunne betegnes som et inkluderende nasjonsbegrep. Samtidig videreførte begrepet ”anti-nasjon” en stigmatisering av deler av landets befolkning, selv om det ofte var uklart nøyaktig hvilke grupper og individer som passet inn under denne termen.

Revolusjonær nasjonalisme i praksis. MNR i regjering

Da MNR kom i regjering etter statskuppet i desember 1943, ble det klarere hva ”det nasjonale fellesskapet” og ”opphøyningen av indianerne” betydde i praktisk politikk. Sammen med den militære organisasjonen RADEPA, og dens leder Gualberto Villarroel, som ble president, styrte de Bolivia fram til juli 1946. Villarroel var fra landsbyen Villa Rivero i Cochabamba, og hadde vært offiser under Chaco-krigen. Etter det ble han lærer på en militærskole i Cochabamba, der han dannet RADEPA sammen med andre majorer og offiserer.⁴⁴⁷

---

445 Gotkowitz 2007: 173

446 Gotkowitz 2007: 173-174, fotnoter 336 med henvisning til boken ”Hotel Bolivia” (s. 134 og 178-179) av Leo Spitzer.

447 Gotkowitz 2007: 167

Da Villarroel kom til makten nektet først USA og de fleste landene i Latin-Amerika å anerkjenne regimet på grunn av MNRs angivelige nazistiske sympatier.⁴⁴⁸ Bolivia var avhengig av å eksportere tinn til USA, og Villarroel byttet derfor ut MNR-ministrene. Partiet fortsatte imidlertid å ha innflytelse i regjeringen, og etter at den ble offisielt anerkjent av USA i mars 1944, fikk MNR tilbake sine ministerposter.⁴⁴⁹ Selv om MNR-lederne hadde mange politiske uoverenstemmelser med mer konservative RADEPA-medlemmer, samarbeidet partiet tett med president Villarroel, og de hadde et felles regjeringsprogram de to og et halvt årene de satt med makten. Jeg omtaler derfor denne politikken som MNRs ideologi i praksis.

Men hvordan var den ”revolusjonære nasjonalismen i praksis”? Hvilke samfunnsgrupper kjempet regjeringen for? Hvordan ble de indianske bøndene forsøkt integrert i nasjonen? Hva besto det kulturelle blandingsprosjektet (*mestizaje*) i? Disse avsnittene om Villarroel-administrasjonen er hovedsakelig basert på Laura Gotkowitz bok *A Revolution for our rights*. Her gis det en meget grundig beskrivelse og analyse av hva som var MNR og RADEPAs politikk da de regjerte sammen (noe som er mangelvare i resten av litteraturen). Det empiriske materialet Gotkowitz analyserer er omfattende, men som jeg skal komme tilbake til er jeg uenig med noen av konklusjonene hennes.

En måned etter maktovertakelsen ledet den nye presidenten Gualberto Villarroel et folkemøte i La Paz. Fra balkongen på regjeringspalasset og med Victor Paz Estenssoro ved sin side, kunngjorde han at tiden var kommet for Bolivias ”undertrykte” gruvearbeidere og indianere. Ifølge Gotkowitz var Villarroel og MNRs prosjekt å ”øke produktiviteten og forbruket samtidig som de ga verdighet og sørget for økt levestandard for disse ”historisk ekskluderte” gruppene.⁴⁵⁰ Middelet regjeringen tok i bruk for å oppnå dette var sosiale og økonomiske reformer for både byene og landsbygda. Villarroel prøvde å balansere mellom de forskjellige interessene med å si at selv om regimet var venn med de fattige, var de ikke fiender av de rike. Men nasjonal enhet skulle bli vanskelig. Maktovertakelsen hadde skjedd på bekostning av et USA-vennlig regime midt under 2. verdenskrig, og Villarroel-regjeringen var derfor isolert internasjonalt fra dag en. I tillegg hadde den intern opposisjon både fra høyre- og

---

448 Det er ikke anledning til å drøfte dette konkret her, men oppgaven som helhet argumenterer for at MNRs ideologi gikk ut på å inkludere flere grupper i samfunnet ved blant annet ved å gi dem stemmerett, noe som burde være et godt nok argument i seg selv mot å stemple MNR som nazistisk eller totalitær.

449 Gotkowitz 2007: 166

450 Gotkowitz 2007: 164

venstresiden. Men den skulle lykkes i stor grad i å spille på lag med gruvearbeiderne og indianerne.

Mestiza-kvinnen i Cochabamba

Det nasjonale fellesskapet til Villarroel og MNR betydde en kamp mot all ”regionalisme”. Dette understreket Villarroel i sin første tale til kongressen i 1944. Året etter sa han at hans mål var å ”forene menn fra alle deler av landet i den samme troen, ved å skape en nasjonal bevissthet.”⁴⁵¹ Men Cochabamba-fylkets ”regionalisme” var derimot nyttig til politisk bruk på nasjonalt nivå. Elitegrupper fra Cochabamba hadde brukt den kulturelle blandingen (*mestizaje*) for å forsvare regionale interesser og kultur helt siden begynnelsen av 1900-tallet.⁴⁵² Som vi har sett i kapitlet om landbruket lyktes det mange indianske bønder i Cochabamba å kjøpe seg private jordlapper. De gikk slik fra å være indianere til å bli *campesinos* og *mestizos*. Gotkowitz skriver at Villarroel-MNR-regjeringen dyrket markedskvinnen fra Cochabamba som den typiske mestisen; en moralsk og hardarbeidende person som dedikerte seg til familien og nasjonen.⁴⁵³

Regjeringen gjennomførte en rekke arbeids- og velferdsreformer. I februar 1944 godkjente Villarroel en lov som beskyttet fagforeningsmedlemmer mot å få sparken eller bli omplassert. Regjeringen vedtok også innføringen av en årlig bonus (*aguinaldo*, på norsk omtrent tilsvarende feriepenger) for både gruve- og kontorarbeidere. En debatt om den bolivianske familien ble også satt i gang.⁴⁵⁴ Fokuset ble flyttet fra den *kreolske* overklassemorens plikt til å føde barn, til den arbeidende *mestizo*-kvinnen. I 1945 ble det vedtatt at lesekyndige kvinner skulle få stemmerett, men størst kontrovers var det rundt familielovgivningen. Samme år ble det lovfestet, med knapt flertall og til store protester (43 mot 41 stemmer i den lovgivende forsamlingen) at samboerskap skulle få samme status som ekteskap etter to års samliv. Det var særlig kvinnen og barnas rettigheter til for eksempel arv som sto i fokus her. Tilhengerne hyllet loven for å ”legalisere og juridisk beskytte Bolivias ”egentlige” familier”, og som en norm tilpasset den nasjonale virkeligheten.⁴⁵⁵

---

451 Gotkowitz 2007: 165

452 Gotkowitz 2007: 171

453 Gotkowitz 2007: 166

454 Gotkowitz 2007: 174 og 175

455 Gotkowitz 2007: 176 og 177

Villarroels første reise som president gikk til Cochabamba, der han gjorde den lokale morsdagen (27. mai) til nasjonal kvinnedag til minne om *mestizo*-kvinnene som under uavhengighetskrigen i 1812 hadde kjempet og falt i kamp mot den spanske kongens styrker.⁴⁵⁶ For regjeringen sto disse Cochabamba-kvinnene for patriotisme, heroisme og nasjonal enhet. I 1945 vedtok kongressen å trekke statsstøtten til alle lokale feiringer og helligdager. Kun Uavhengighetsdagen (6. august) og feiringen av heltinnene fra Cochabamba ble godkjent som nasjonale festdager.⁴⁵⁷

Under det samme besøket i Cochabamba offentliggjorde presidenten også et etterlengtede prosjektet: Motorveien mellom denne byen og Santa Cruz. Ifølge Gotkowitz ”ble dette steget sett på som helt avgjørende for utvikling og enhet, siden denne veien, for første gang i historien, skulle binde sammen de to største jordbruksregionene i landet.”⁴⁵⁸ Disse markeringene i Cochabamba inngikk i Villarroel-MNR-regimets streben etter å skape kulturell og økonomisk integrasjon.

Men selv om kvinnene som solgte matvarer på markedene i Cochabamba var ”symboler på nasjonale tradisjoner” og den ønskede kulturelle integrasjonen for Villarroel og MNR, oppsto det konflikter da regjeringen forsøkte å regulere og kontrollere denne økonomiske aktiviteten.⁴⁵⁹ Regimet klarte å få høy inflasjon under kontroll gjennom priskontroll og stabilisering av valutaen, men dette slo ikke alltid godt an hos selgerne. Nye lover og regler og et ”markedspoliti” ble satt inn for å slå til mot ”spekulanter” og andre som ifølge regjeringen bidro til høye priser. Selgere som ikke rettet seg etter disse påleggene ble bøtlagt, arrestert, fikk sine varer konfiskert eller ble hengt ut i avisene.⁴⁶⁰ Det brøt ut store protester da ordføreren i Cochabamba i juni 1945 personlig møtte opp på 25. mai-markedet for å se til at selgerne hadde fulgt regjeringens pålegg om å senke prisene med 40 prosent. Denne politikken ble et skudd i baugen for RADEPA og MNRs popularitet blant viktige sektorer i byene. Da regjeringen ble styrtet i juli 1946 var urbane markedskvinner og arbeidere i La Paz og Cochabamba blant de som sørget for at regjeringens dager var talte.⁴⁶¹

---

456 Gotkowitz 2007: 179 og 180

457 Gotkowitz 2007: 180 og 181

458 Gotkowitz 2007: 185

459 Gotkowitz 2007: 187

460 Gotkowitz 2007: 188

461 Gotkowitz 2007: 191

Urfolkskongressen i 1945

Hvilken politikk hadde RADEPA og MNR når det gjaldt situasjonen på landsbygda? Hvordan ville de integrere indianerne i nasjonen? Og hva gjorde de for å få fart på produksjonen i landbruket? Gotkowitz skriver at "tensions between assimilationists and anti-assimilationists conceptions of the nation ultimately typified the populist project articulated under the short-lived Villarroel-MNR regime".⁴⁶² Det er dette jeg i denne oppgaven kaller "partikularistiske" og "universalistiske" tilnærminger. Som vi har sett sto MNR i hovedsak for sistnevnte; quechuaene og aymaraene skulle integreres i nasjonen som *borgere, campesinos og mestizos*, ikke som *indianere*. Utdanning, sosial velferd og modernisering av jordbruket var da også viktige prosjekter for RADEPA-MNR-regimet. Regjeringen hadde som mål å forbedre forholdene for landbruksarbeiderne, og ønsket at sentralmakten også skulle være representert på landsbygda, slik at lovene lettere kunne håndheves.⁴⁶³ Men Gotkowitz viser også til at det kom opp "partikularistiske" forslag i denne perioden, som ideen om et eget indiansk rettsvesen. Hennes egen framstilling viser dog at dette var et lite antall sammenlignet med de "universalistiske" løsningene på Bolivias problemer. De var også lite konkrete. Det ser ut som om problemstillingen rundt hvordan reformene i jordbruket skulle settes i verk var de sentrale spørsmålet for RADEPA-MNR-regjeringen. Her sto den "universelle" staten svakt, og håndhevingen av lovene ble derfor i stor grad overlatt til indianernes egne representanter.

Den nasjonale urfolkskongressen i mai 1945 var inspirert av regionale latin-amerikanske forum for urfolksspørsmål. Det første av slike møter hadde blitt arrangert i Patzcuaro i Mexico i 1940, og det store spørsmålet som ble diskutert var hvordan integrere indianerne i nasjonene. Dette initiativet inspirerte Villarroel-regjeringen til å utforme en politikk på dette området. Men ifølge Gotkowitz ble den bolivianske varianten av disse møtene ikke kun en realitet som følge av staten, men også som følge initiativ fra urfolksbevegelsene selv, og kontakten disse hadde pleiet med fagforeningsledere og advokater i byene etter Chaco-krigen.⁴⁶⁴ Men regjeringen spilte en sentral rolle før og under denne begivenheten (den første i sitt slag i Bolivias og Latin-Amerikashistorie), og brukte også selve kongressen til å "samle støtte til sine egne reformer [og] skaffe seg politiske allierte".⁴⁶⁵ Også den offisielle agendaen til kongressen stemte overens med regjeringens politikk og mål. Alberto Mendoza Lopez, en

---

462 Gotkowitz 2007: 193

463 Gotkowitz 2007: 196

464 Slik vi har sett tilfellet også var med leilendingene I Ucureña. Se side 61-68.

465 Gotkowitz 2007: 194 og 195

av MNRs grunnleggere, ble valgt til leder for forumet av en komite av 15 urfolksrepresentanter fra hele landet.⁴⁶⁶

Resultatet av konferansene var større kontakt mellom landsbygd og by. De rurale indianeraktivistene fikk styrket sitt nettverk ettersom de kom i kontakt med nasjonale media, kongressmedlemmer, advokater etc. i de dagene urfolkskongressen varte.⁴⁶⁷ Politiske krav om ”jord”, ”rettferdige lønninger” og tilgang til og opplæring i bruk av jordbruksmaskiner ble fremsatt. Indianerne tilbydde å ”sivilisere” seg selv i bytte mot at disse målene ble oppfylt. Det skulle de gjøre gjennom å avtjene militærtjeneste, lære spansk og ”skikk og bruk i byene” (dog uten å gi avkall på egne skikker, kultur og språk) samt bidra med sitt til ”modernisering” i landbruket.⁴⁶⁸ Carlos Morales Guillen, represent for Villarroel-regjeringen, påpekte en sammenheng mellom gratisarbeidet i landbruket og det juridiske systemet: De lokale myndighetene og domstolene var kontrollert av jordeierne og hadde derfor ingen interesse av å håndtere lov og rett. Ulovlig skatteinnkreving av indianerne, også ikke-produsenter, var vanlig, skal vi tro Guillen. En annen taler insisterte på behovet for både lovregulering av arbeidsforholdene på landsbygda og et ruralt politi som kunne sørge for at disse lovene ble holdt. Utdanningsminister Toribio Claire mente at utdanning var nøkkelen til et moderne jordbruk, og gikk inn for at indianerne fikk undervisning på lik linje med resten av befolkningen.⁴⁶⁹

Kravene ovenfor tyder på et ”universalistisk” perspektiv: Quechuaene og aymaraene hadde krav på økonomiske goder som eiendomsrett og en inntekt, i likhet med resten av den bolivianske befolkningen. Gotkowitz henviser imidlertid også til krav om spesielle lover og at urbefolkningen quechuaene og aymaraenes tradisjonelle ledere fikk status på samme linje som statlige øvrighetspersoner.⁴⁷⁰ Og etter urfolkskongressen debatterte lovgiverne i La Paz et forslag fra MNRs Hernan Siles Zuazo om et eget indiansk rettsvesen. Dette gikk ut på dannelsen av egne indianske juridiksjoner med domstoler som skulle utøve lov og rett på språkene *quechua* og *aymara* og i henhold til ”skikk og tradisjon”. Siles Zuazo rettferdiggjorde dette i frykten for en ”rasekrig”. Han mente forslaget ville styrke den bolivianske nasjonen, fordi det ville integrere indiansk språk, jus og tradisjoner. Forslaget ble

---

466 Gotkowitz 2007: 202

467 Gotkowitz 2007: 197

468 Gotkowitz 2007: 207

469 Gotkowitz 2007: 217 og 218

470 Gotkowitz 2007: 207

imidlertid aldri satt ut i livet. Politikerne ble aldri enige om hvem det skulle gjelde for. Indianere eller bønder? Og var disse en rase eller en klasse?⁴⁷¹

På urfolkskongressens siste dag offentliggjorde regjeringen fire dekreter: De to første erklærte pliktjenester og gratisarbeid i landbruket for avskaffet. Det andre gikk inn for etableringen av skoler på jordeiendommene. Det fjerde vedtok fire dagers arbeidsuke for landsbruksarbeiderne.⁴⁷²

Og sette disse politiske målene ut i praksis skulle imidlertid ikke bli lett. Av hensyn til jordbruksproduksjonen, ønsket regjeringen også å ta hensyn til jordeiernes synspunkter. Men det lyktes aldri å komme fra til kompromisser. Regjeringen tok de jordløse bøndenes side. Jordeiernes organisasjon var heller aldri invitert på urfolkskongressen.⁴⁷³ Selv om Villarroel personlig hadde lovet å gi jord til indianerne, fant hans administrasjon ingen måte å gjøre dette på i praksis. Og den nasjonale kongressen hverken ratifiserte de fire dekretene eller utarbeidet den etterlengtede lovreguleringen av arbeidsforholdene på gårdene. Gotkowitz skriver at om den hadde gjort det, ville staten uansett ikke hatt mekanismer til å sette lovene i verk. Det ble dermed opp til indianerne selv å følge opp intensjonene fra urfolkskongressen.⁴⁷⁴ Det var dette president Villarroel må ha skjønt da han i en tale på urfolkskongressen 10. mai delegerte ansvaret for arbeidsforholdene og den sosiale freden utenfor byene til indianernes egne ledere i *aylluene* og på *haciendaene*.⁴⁷⁵ Dette førte naturlig nok til voldsomme konflikter mellom quechuaene og aymaraene og den tradisjonelle landsbyeliten i årene forut for revolusjonen.

Villarroel og gruvearbeiderne

Som vi har sett tidligere var Catavi-massakren den viktigste bakgrunnen for at RADEPA og MNR kom til makten.⁴⁷⁶ Gruvearbeiderne hilste regjeringen velkommen, og Villarroel besøkte både gruvearbeidernes første fagforeningskongress i Huanuni 10. – 13. juli 1943. Men selv om fagforeningene var opprørte når Villarroel led sin tragiske skjebne i juli 1946,

---

471 Gotkowitz 2007: 226 og 227

472 Gotkowitz 2007: 219. Det kan høres rart ut at, men Gotkowitz skriver at dekretet inneholdt “some immediate regulations such as a ceiling of four days on the rural work week.” Hun nevner imidlertid ikke noe mer om bakgrunnen eller konteksten for akkurat dette påbudet.

473 Gotkowitz 2007: 216

474 Gotkowitz 2007: 221

475 Gotkowitz 2007: 192

476 Se side 41 og 50-51.

var det lite de kunne gjøre med begivenhetene i La Paz. Regimet svekkelse i byene hadde helt andre årsaker, som forholdene som vi har vært inne på ovenfor. Perioden med MNR i regjering bidro gjennom tiltak som regimets anerkjennelse av deres fagforening til å styrke gruvearbeiderne som politisk kraft. Og attentatet mot Villarroel hadde samme effekt som Catavi-massakren: den radikaliserer dem.

Oppsummering

MNRs første regjeringsprosjekt fikk en brutal avslutning med mordet på president Gualberto Villarroel i juli 1946. I de to og et halvt årene MNR-RADEPA-regimet satt ved makten ble både de indianske bøndene og gruvearbeiderne kraftig styrket som politiske krefter på grunn av samarbeidet med regjeringen. Men det mislyktes å finne løsninger på konfliktene i gruvene og på landsbygda. I byene møtte regjeringen kraftig motstand da den forsøkte seg på å kontrollere matvareprisene på markedene. Dette var den direkte årsaken for at den ble avsatt, men det er verdt å spørre seg om konfliktene rundt matvareprisene også hadde sammenheng med at det ikke lyktes å øke produksjonen i landbruket.

Gotkowitz fokuserer mye på at “vacillation between assimilationists and anti-assimilationists norms [...] deeply marked antioligarchic political projects of the 1940s.”⁴⁷⁷ Men eksemplene ”partikularistiske” forslag som et eget ”indiansk” rettsvesen er få og diffuse, og var aldri nær å bli en realitet. Fordeling av ressurser og maktmidler mellom forskjellige grupper og staten er var nok en mer avgjørende faktor. Den politiske bevisstheten til de fagorganiserte gruvearbeiderne og bøndene økte som følge av samhandlingen med regjeringen, men statens evne til å megle mellom interessene i disse sektorene eller til å sette politikken sin ut i praksis var liten. Den var også splittet internt mellom MNR og mer konservative RADEPA. Selv her hadde Villarroel ofte problemer med å mekle fram enighet.

---

477 Gotkowitz 2007: 229

Årene før revolusjonen (1948-1952)

MNR overlever og konspirerer

I 1947 ble den konservative Enrique Hertzog (1947-49) valgt til president. Selv om han oppnådde 47,22 %, utgjorde disse 44 077 stemmene kun 5 % av den voksne befolkningen (1 % av det totale innbyggertallet). Den organiserte arbeiderklassen talte 100 000 (gruve-, fabrikk- og jernbanearbeidere). Ifølge Cuadros var derfor regjeringene nærmest "irrelevant" i som politisk maktfaktor i årene forut for 1952.⁴⁷⁸ Allikevel var regjeringene til Hertzog og hans etterfølger Mamerto Urriolagotia (1949-51) fast bestemt på å knuse MNR og gruvearbeiderne fagforening FSTMB.⁴⁷⁹

MNR overlevde på tross av den harde medfarten partiet hadde fått med døden til Villarroel. Alle lederne så seg nødt til å gå i skjul, enten innenfor landets grenser eller i Buenos Aires. Partiet i Bolivia organiserte seg i en militær struktur med lokale celler og en nasjonalkomitee ledet av Luis Peñaloza og Hernan Siles. Det hadde mange unge og aktive partimedlemmer som arbeidet for å rekruttere folk på grunnplanet. Og fra Victor Paz Estenssoro i Buenos Aires fikk de beskjeden "behold en konstant agitasjon, konspirer hver dag og skap en revolusjonær bevissthet".⁴⁸⁰

26. august 1949 gjorde MNR kuppforsøk. Opprørerne tok kontroll over Cochabamba, Potosi, Sucre og Santa Cruz, men mislyktes i å få utlevert våpen fra hæren i La Paz og ble nedkjempet etter 20 dager.⁴⁸¹ I kjølvannet av dette ble fagforeningsleder Juan Lechin og 26 andre arrestert og deportert til Chile. Dette utløste et voldsomt raseri blant gruvearbeiderne tilknyttet FSTMB. I Siglo XX svarte de med å ta ingeniørene som gisler. Hæren ble satt inn og alt i alt ble 40 drept og 80 skadet i sammenstøttene, både arbeidere, soldater og to amerikanske ingeniører. Bolivia befant seg nå i en borgerkrigsliknende tilstand. Patiño Mines produserte 2 000 tonn mineraler mindre enn forventet i 1949. Samme år gikk tinnprisen ned med nesten 30 % (fra 99 til 77 centavos per pund). Og i årene etter 2. verdenskrig fikk Malaysia og Indonesia sin selvstendighet og bygde opp sine tinn-industrier (som hadde blitt

---

478 Iñiguez 2004: 56, Cuadros 2002: 127

479 Klein 2003: 205

480 Calvo 1998: 337. "mantener una agitacion permanente, constante, conspirando dia tras dia y creando una conciencia revolucionaria."

481 Calvo 1998: 347

lagt i grus av japanerne). Også Thailand, Kongo og Nigeria økte sin produksjon av mineraler på andre halvdel av 1940-tallet. Prisen på tinn sto i fare for å kollapse. Men Korea-krigen var en faktor som betydde økt etterspørsel. Mellom 1950 og 1951 varierte prisene fra 74 centavos til 144 til 103 centavos.⁴⁸²

Bolivia opplevde en økonomiske krise fra 1947. Situasjonen i gruveindustrien førte til en nedgang i inntektene til staten, og økonomisk stagnasjon og inflasjon førte til at selv deler av den tradisjonelle eliten vendte de konservative regjeringene til Hertzog og Urriolagotia ryggen (1947-51). De dårlige økonomiske tidene førte også til at arbeiderklassen i byene (som hadde vært i opposisjon til Villarroel-regjeringen) snudde seg til MNR. Ved valget i mai 1951 vant MNR med over 70 % av stemmene, men regimet nektet å anerkjenne seieren og overlot makten til en militærjunta ledet av general Hugo Ballivian (1951-52).⁴⁸³

Allmenn stemmerett, nasjonalisering av gruvene og jordreform

Selv om MNR hadde vunnet valget, manglet de fortsatt støtte i hæren. Den eneste mulige veien til makten var nå gjennom væpnet opprør. I april 1952 lyktes det gruvearbeidere, bønder og urban arbeider- og middelklasse å nedkjempe de sittende regimet. Disse gruppene som sympatiserte med MNR klarte å få tilgang til hærens våpenlagre. Etter 3 dagers kamper med 600 tapte liv, tok MNR makten 9. april.⁴⁸⁴

En av de første grepene MNR gjorde etter maktovertakelsen var å innføre allmenn stemmerett. Ved å fjerne kravet om lese- og skriveferdigheter økte velgermassen fra 200 000 (6,6 % av befolkningen) til en million (33,8%).⁴⁸⁵ Det ”revolusjonære” regimet knyttet seg sterkt til gruvearbeiderne, og fagforeningsleder Juan Lechin ble minister for gruve- og oljesektoren i den nye MNR-regjeringen som ble ledet av Victor Paz Estenssoro med Hernan Siles Zuazo som visepresident.

---

482 Calvo 1998: 338, 346 og 354

483 Klein 2003: 205-206. Se også side 42.

484 Klein 2003: 207. Se også side 42.

485 Klein 2003: 212, Gotkowitz 2007: 276. Det ble dog ifølge Dandler i valget i 1956 bare avgitt 160 000 stemmer. (Dandler 1983: 36) Det går selvfølgelig utenfor rammene av denne oppgaven å drøfte problemer med implementering av den allmenne stemmeretten. Det er naturlig å tro at statens manglende tilstedeværelse på landsbygda og at det faktisk at en stor del av den rurale befolkningen manglet identitetspapirer er viktige faktorer her.

I july 1952 ble det vedtatt at all eksport av mineraler skulle skje gjennom den statlige *Banco minero* (gruvebanken), og 31. oktober ble gruveselskapene til Patiño, Hochschild og Aramayo nasjonalisert. Det nye statlige gruveselskapet COMIBOL (*Cooperacion Minera de Bolivia*) fikk kontroll over rundt to tredjedeler av landets gruveindustri. Ingen USA-eide selskaper ble overtatt av den bolivianske stat, noe som gjorde at MNR-regimet unngikk å bli stemplet som “kommunistisk”. I COMIBOL presset imidlertid fagforeningen på for større arbeiderkontroll. Arbeiderne fikk to av sju seter i selskapets styret og vetorett over alle “beslutninger som berørte arbeiderne”.⁴⁸⁶

3. august 1953 ble dekretet om jordreform offentliggjort av president Victor Paz Estenssoro i Ucureña i Cochabamba.⁴⁸⁷ Nesten all jord tilhørende *haciendas* ble “konfiskert uten kompensasjon” og fordelt til de indianske bøndene gjennom deres fagforeninger eller tradisjonelle indianersamfunn (*ayllus*). På høylandet (fylkene La Paz, Oruro og Potosi) falt nesten all jord i hendene på indianerne, mens det i fylket Santa Cruz i øst ikke fantes noen tallrike urbefolkningsgrupper. *Hacendado*-klassen i vest og i Cochabamba ble i stor grad utryddet, det eneste unntaket var mer kapitalistiske gods der det var investert i produksjon. Disse ville MNR beholde. Men det generelle bildet var en maktforsyning i favør av de indianske småbøndene på landsbygda. Ifølge Klein ble Ucureña og Achacachi i høylandet ved Titicaca-sjøen de ledende stedene når det gjaldt politisk organisering blant henholdsvis quechuaene og aymaraene.⁴⁸⁸

Denne masteroppgaven har brukt primærkilder fra 30- og 40-tallet for å analysere MNRs ideologi. Det er ikke vært rom for å drøfte nasjonaliseringen av gruvene, jordreformen og vedtaket om allmenn stemmerett. Men det er allikevel viktig å kjenne hovedtrekkene ved disse reformene fordi de synliggjør noen paradokser ved det bolivianske samfunnet på denne tiden og MNRs tenkning. Nasjonaliseringen av gruvene betydde overgangen fra privat kapitalisme til en blanding av statskapitalisme og arbeiderkontroll. Jordreformen ble i praksis tredelt: En reform som førte til at bøndene fikk individuell jord, en reform som betydde “legalisering” av de tradisjonelle kollektive indianersamfunnene og en reform i Santa Cruz som videreførte store bruk.

---

486 Klein 2003: 213-214. Det sies ikke mer om hva som mentes med “decisions which affected workers”.

487 Gotkowitz 2007: 270

488 Klein 215

Oppsummering, slutføring av analysen og konklusjoner

Denne delen vil bli brukt til å oppsummere oppgavens tema, problemstillinger og funn, tenke ferdig tankerekker som har blitt hengende i luften underveis, slutføre analysen og peke på nye spørsmål.

Denne masteroppgaven har hatt som mål å analysere det bolivianske partiet MNRs ideologi i tidsrommet 1935 til 1952/53. Dette har blitt gjort ved hjelp av politiske skrifter som primærkilder og med bakgrunn i historiske endringsprosesser i gruveindustrien og i landbruket. Et viktig fokus har vært på de overordnede sosiale og økonomiske strukturene som var gjeldende i Bolivia i denne perioden. Hvilke krefter, logikker og prinsipper styrte det bolivianske samfunnet i disse ti-årene?

Den amerikanske historikeren Herbert Klein skriver at ”Bolivia er, og har vært (siden den spanske erobringen på 1500-tallet) et kapitalistisk samfunn av vestlig modell hvor indianerne har utgjort en utbyttet klasse arbeidere”⁴⁸⁹ Selv om en i Kleins bok finner eksemplet på lønnsarbeid i store deler av Bolivias historie (særlig i de periodene der gruvesektoren har opplevd vekst), makter han ikke å overbevise om at denne arbeidsorganiseringen har vært mer dominerende enn ”ikke-kapitalistiske” produksjonsmåter som slaveri, pliktarbeid, leilendinger og kollektive indianersamfunn (hans framstilling peker i retning av motsatt konklusjon).

Fra andre halvdel av 1800-tallet opplevde gruveindustrien i Bolivia en vekstperiode som varte fram til børskrisen i USA i 1929. Dette førte til en ny periode med kapitalistisk ekspansjon der investeringer, lønnsarbeid og pengeøkonomi ble mer fremtredende. Litteraturen peker spesielt på at dette fikk store konsekvenser for regionen Cochabamba, der en del av landsbybefolkningen ble arbeidere i gruvene i høylandet og som ved hjelp av oppsparte midler derfra kunne kjøpe seg private jordeiendommer i fylket. Men Cochabamba var heller unntaket enn regelen her. Gruvekapitalistene klarte aldri å spre det sosiale og økonomiske systemet fra denne sektoren til resten av landet. I 1932 bodde fortsatt 80 % av den bolivianske befolkningen på landsbygda, de fleste som leilendinger på de tradisjonelle godsene

---

489 Klein 2003: Preface xii. “Bolivia is, and has been since the sixteenth-century Spanish conquest, a capitalist Western class-organized society in which the Indians were for many centuries and exploited class of workers.”

(*haciendas*) eller i tradisjonelle indianersamfunn (*ayllus*).⁴⁹⁰ De store flertallet av disse tilhørte urfolksgrupper som *quechua* og *aymara* og var som ”indianere” nederst på den sosiale rangstigen i et system basert på kaste og stand, ikke likhet eller kjøpekraft. Her kan den amerikanske statsviteren James Malloys teori om ”begrenset utvikling” være verdt å trekke fram. Ifølge Malloy er det viktigste spørsmålet i Bolivia og Latin-Amerika ikke ”underutvikling” som sådan, men effektene av ”begrenset utvikling”.⁴⁹¹ Men hvilke konsekvenser hadde denne ”begrensede utviklingen” for Bolivia på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet?

Fra ca. 1880 forsøkte de sittende regjeringene å modernisere Bolivia gjennom å bygge infrastruktur, eksportere mineraler og ved å satse på utdanning.⁴⁹² I tiårene ved inngangen til 1900-tallet skjedde det en del holdningsendringer i elitene, de kvittet seg blant annet med de verste koloniale kompleksene og framtidstroen styrket seg.⁴⁹³ Ovenfor urbefolkningen rådde det dog fortsatt en rasistisk og paternalistisk mentalitet: De var rasemessig underlegne og måtte ”siviliseres” gjennom skolegang.⁴⁹⁴ Utviklingen av den bolivianske staten var også paradoksal. Den ble modernisert og det vokste fram et spesialisert byråkrati; for første gang i landets historie var ikke de økonomiske og politiske elitene de samme. Men ifølge Klein var de nye statsfunksjonærene ”representanter for eliten på landbygda” og ”hadde en sterk tro på kaste-systemet og det hvite oligarkiets herredømme.”⁴⁹⁵ Her er det verdt å spørre seg: Ble gruveeierne politisk marginalisert som følge av denne utviklingen? Vi har sett i denne oppgaven at ”tinn-baronene” Simón Iturri Patiño og Victor Carlos Aramayos ikke lyktes i sine forsøk på å spre den kapitalistiske logikken til jordbruket.⁴⁹⁶ Ramiro skriver at et typisk trekk ved gruveeier-klassen var at den ikke klarte å omforme den forretningsmessige suksessen i nasjonal suksess.⁴⁹⁷

Et viktig tema i denne perioden er de forskjellige urfolksgruppens plass i det bolivianske samfunnet. Ifølge Irma Lorini er det generelle bildet at de bolivianske elitene på begynnelsen av 1900-tallet ikke klarte se å på dem som likeverdige. Utdannings- og integreringspolitikken

---

490 Gumucio 1996: 76

491 Malloy 1970: 317

492 Lorini 2006: 68- 71

493 Jfr. modernitetsbegrepet omtalt på side 29: ”Sosial forandring som følge av industrialisering” og ”fremtidsorientering og større bevissthet om tid.

494 Lorini 2006: 65. Mayorga 1993: 59 og 60.

495 Klein 2004: 157-159

496 Se side 46.

497 Romero 1992: 30

på bar preg av en uløselig selvmotsigelse: Skulle indianerne være arbeidere eller tjenere? Hvis man skulle ta sikte på det første trengtes det jo radikale forandringer i eiendomsstrukturen på landsbygda og individer med høy kunnskap og bevissthet som kunne kreve sine rettigheter. Det var noe som kunne true elitenes posisjon, men som var helt nødvendig for å bygge en moderne stat. Den liberalistiske vinden nådde derfor kun gruveøkonomien. Modernisering av de sosiale relasjonene måtte i stor grad gi tapt for ønsket til de hvite om å fortsatt være herskere både på landsbygda og i byen.⁴⁹⁸ Regjeringene før 1936 så indianerne som en ankronisme som på grunn av deres rasemessige og/eller kulturelle underlegenhet ikke kunne inkluderes i samfunnet som likeverdige.⁴⁹⁹ Den bolivianske historikeren Jose Miguel Gordillo forklarer Bolivias ”begrensede” utvikling på begynnelsen av 1900-tallet med eksistensen av sosiale strukturer arvet fra kolonitiden som ikke var forenelig med modernisering og likhet. Han peker imidlertid på at også moderniteten opererte med dikotomier som ”sivilisasjon” kontra ”barbari”. Disse var ikke direkte uforenelig med to-delingen ”indianer”/”spanjol” fra 1500-tallet.⁵⁰⁰

Etter Chaco-krigen mot Paraguay (1932-35) ble imidlertid de tradisjonelle regimene svekket. Årsakene til dette kan spores både i historiske endringsprosesser og nye ideologier. Her spilte partiet *Den nasjonale revolusjonære bevegelsen* (MNR) en helt sentral rolle. I denne masteroppgaven har den første problemstillingen vært: ***Hva besto MNRs ideologi i?***

Den ”revolusjonære nasjonalismen” var en blanding av marxisme, liberalisme, nasjonalisme og *indigenismo*.⁵⁰¹ Mitt mål ved denne oppgaven har vært å si noe om hva som kjennetegnet blandingen av disse –ismene og si noe om tvetydigheter og paradokser. Ved å bruke MNR som empiri håper jeg også at jeg har klart å få belyse tvetydigheter og paradokser som ligger latente i selve det teoretiske grunnlaget for disse ideologiene. Jeg mener dette perspektiv er mer fruktbart og gir mer forståelse enn Skidmore og Smiths skille mellom en ”europaisk liberalisme” og en ”latin-amerikansk liberalisme”.⁵⁰² Hverken Europe, Latin-Amerika eller liberalismen er eller var homogene størrelser.⁵⁰³

---

498 Lorini 2006: 67-75

499 Rodriguez 1993: 153

500 Gordillo 2000: 240

501 Ideologien tok sikte på å styrke eller opphøye indianernes posisjon i samfunnet. Se side 10.

502 Skidmore og Smith 2005: 44

503 En masteroppgave i historie beskriver liberalismens tvetydigheter i Norge i andre halvdel av 1800-tallet: ”Den økonomiske liberalismens idealer om uavhengighet og økonomisk frihet førte til en nedvurdering og moralsk fordømmelse av de lavere samfunnsklassene. Tilsvarende førte den til en utpreget elitetenkning hvor

Marxisme og liberalisme

Det er finnes mange eksempler på *marxistisk* retorikk i de MNR-kildene som har vært studert i forbindelse med denne masteroppgaven. Victor Paz Estenssoro anså ”marxismen [for å være] det beste instrumentet for å tolke den nasjonale virkeligheten” og det preget hans innlegg i kongressen på 1940-tallet. MNR-lederen fokuserte mye på økonomi og refererte til ”den materialistiske dialektikken” som slik han tolket den understreket at ”den økonomiske faktoren er fundamental for alle nasjoner [...], uansett tid eller omstendighet”.⁵⁰⁴ Augusto Cespedes bok var en kritikk av gruveindustrien (spesielt Simón Patiños kapitalistiske virksomhet) og det han så som elendige arbeids- og lønnsforhold. Denne kritikken av ”utbyttingen” til den internasjonale kapitalismen var helt klart inspirert av marxismen.⁵⁰⁵ Carlos Montenegro hadde heller ikke mye positivt å si om gruveeierne og den bolivianske liberalismen, men hans hovedkritikk av den bolivianske eliten var at den ikke var kapitalister, men derimot kun ”et instrument for imperiet for å plyndre landets rikdommer”. Han understreket at ”koloni-mentaliteten” han kritiserte ikke var uttrykt i liberalismen i seg selv, men elitens blinde omfavnelsen av denne samt hatet mot urbefolkningen.⁵⁰⁶

Her er vi inne på en sentral tvetydighet i ”den revolusjonære nasjonalismen”: Kritikken mot den ”bolivianske liberalismen” på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet, samtidig som partiets selv ivret for en utvidelse kapitalisme, privat eiendomsrett, pengeøkonomi og marked til nye lag av befolkningen. Både i Estenssoros tenkning og i MNRs partiprogram finner vi i tillegg et ønske om et nasjonalt borgerskap.⁵⁰⁷ Som vi har sett gikk Estenssoro inn for en *capitalismo nativo* (”innfødt kapitalisme”), spesielt når det gjaldt jordbrukssektoren. Han ivret for en ”liberal” jordreform der de indianske bøndene skulle få private jordlapper; de skulle få eierskap til ”jorda de arbeidet på”, og slik gå fra å være *indianere* til å bli *campesinos*. Han ville ha investeringer for å skape et ”produktivt” landbruk, og anså det som

---

stemmeretten skulle være forbeholdt nøye utvalgte samfunnsklasser hos hvem man kunne garantere den nødvendige uavhengighet og moralsk og åndelig styrke. Selv om rasjonale var hentet fra liberalistisk teori, gjenspeilte de konservatives holdninger klare stenderske trekk, og mye av deres argumentasjon var tydelig preget av paternalistiske forestillinger. [...] Den klassiske liberalismen videreførte således gamle paternalistiske sosiale mønstre, med en klar elitistisk og statisk lagdeling.” Men her legges det til at også ”Venstresiden anvendte nærmest konsekvent en liberalistisk argumentasjon. Blant annet gikk tradisjonelle liberalistiske ideer om framskritt, utvikling, selvstendighet, personlig frihet og rettferdighet igjen som en rød tråd hos venstresiden.” Winther, Vegard 2007. *Egalitet i liberalismens århundre. En undersøkelse av egalitære holdninger slik de kom til uttrykk i stemmerettsdebattene fra 1851 til 1898.* Universitetet i Oslo: 95. Dette ”janusansiktet” til liberalismen så vi også i Bolivia.

504 Se side 80-83

505 Se side 75-78

506 Se side 72 og 73

507 Se side 83, 94 og 95.

nødvendig i enkelte tilfeller å begrense den private eiendomsretten for å nå dette målet.⁵⁰⁸ Estenssoro ville altså at indianerne skulle bli selveiende bønder, noe som tilsynelatende er å tråd med liberalistisk ideologi. Men hvis jorda anses som et produksjonsmiddel (Estenssoro brukte ordet ”produksjonsfaktor”⁵⁰⁹), er det ikke nødvendigvis forenelig med kapitalismen at eiendomsretten til denne skal tilfalle ”arbeiderne” (i dette tilfellet de indianske bøndene).

Nasjonalisme og *indigenismo*

MNRs ideologier ville skape en boliviansk nasjon som besto av middelklassen, arbeiderklassen og de indianske bøndene. Men dette var ikke kun en ”populistisk visjon”,⁵¹⁰ disse sosiale klassenes sameksistens var jo et faktum under Chaco-krigen, i gruvene og i fylket Cochabamba, hvor de sosiale skillene var mindre enn i andre deler av landet. Og de indianerne som dro fra *haciendaene* og *aylluene* for å arbeide i gruvene i høylandet gikk fra å være kaste/stand til å bli en lønnsarbeiderklasse.

Spesielt sentral i nasjonsspørsmålet var diskusjonen om indianergruppene plass i det bolivianske samfunnet. Ifølge Gordillo så de konservative delene av de latin-amerikanske elitene på første halvdel av 1900-tallet indianerne som en underlegen ”rase” som måtte holdes unna ”modernitetsprosessen”, mens grupper influert av marxismen og *indigenismo* så indianerne som ”en rase som burde transformere seg for å bli integrert i modernitetsprosjektet.”⁵¹¹ Gotkowitz skriver at ”MNR-ideologene, i likhet med forkjempere for *mestizaje* andre steder i Latin-Amerika, avviste at raseblanding var farlig.”⁵¹² Det er imidlertid mer riktig å si at ”den revolusjonære nasjonalismen” skiftet perspektiv, den så ikke indianerne som en ”rase”, men som en *klasse*. Ifølge en artikkel i den uoffisielle partiavisen *La Calle* var løsningen på ”Bolivias alvorligste problem” å ”modernisere indianeren [...] opphøye han og gi han universell status som borger”.⁵¹³ Quechuaene og aymaraenes fattigdom ble sett i sammenheng med utdannings, arbeids- og lønnsforhold, jordspørsmålet og eiendomsstrukturene på landsbygda. Måten disse gruppene skulle ”integreres”, ”siviliseres”

---

508 Se side 81-83.

509 Se side 81.

510 Gotkowitz 2007: 15 og 16.

511 Gordillo 2000: 240. ”veían al “indio” como una raza que debía transformarse para ser integrada al proyecto de la modernidad.” De knudrete ordene *transformarse*/transformere seg (eventuelt forvandle seg) må ses i sammenheng med mitt poeng om at vi egentlig ikke snakker om rase, men klasse.

512 Gotkowitz 2007: 171 og 172. ”Like proponents of mestizaje elsewhere in Latin America, MNR ideologues thus rejected the idea that race mixture was dangerous.”

513 *La Calle* 3. januar 1939. ”Tenemos que modernizarlo [...] exaltarlo y darle carta de ciudadanía universal”. Se også side 93.

og ”moderniseres” på var blant annet ved å bli selveiende bønder (*campesinos*), lære spansk og få stemmerett.⁵¹⁴ Det blir derfor problematisk når Gotkowitz henviser til at de ”militær-sosialistiske”-regjeringene etter Chaco-krigen (i likhet med de foregående oligarkiske regimene) ”holdt fast ved det ”indianske problemet”, ideen om at indianerne var et hinder for nasjonens framskritt og enhet.”⁵¹⁵ De tradisjonelle regimene så jo på indianerne som en ”rase”, mens for regjeringene til Toro og Busch (1936-39) og MNR var det i stor grad den ”økonomiske indianer” (medlemmet av en *ayllu* eller leilendingen på et storgods og det faktum at han var uten personlig inntekt) som ble sett på som et nasjonalt problem.⁵¹⁶

Den såkalte mestisen var i denne sammenhengen sentral i MNRs nasjonsprosjekt. Denne sosiale kategorien muliggjorde ideer om nasjonalt fellesskap som den tidligere separasjonen mellom ”indianere” og *kreoler* hadde forhindret.⁵¹⁷ Den kulturelle blandingsprosessen i regionen Cochabamba ble av partiet gjort til forbildet for hele landet.⁵¹⁸

Men MNRs ”nasjon” inkluderte ikke hele befolkningen. De tradisjonelle elitene som ifølge MNR manglet fedrelandsfølelse, de store gruveeierne, ”den internasjonale finanskapitalismen” og de jødiske innvandrerne (og alle som sto i ledetok med disse) ble definert som ”anti-nasjon” av partiet.⁵¹⁹ Den ”revolusjonære nasjonalismen” byttet altså ut den koloniale to-delingen ”indianer”/”spanjol” (basert på kaste/stand) med et klasse- og nasjonsperspektiv der dikotomien ”nasjon”/”anti-nasjon” var de sentrale begrepene.⁵²⁰

Gruvearbeiderne og de indianske bøndene

Det den andre problemstillingen som ble gjort rede for i innledningen var: ***Hvordan kan endringsprosessene i landbruket og gruvesektoren (1935-1952) forklare partiets tankesett og det faktum at den ”revolusjonære nasjonalistiske”- ideologien fikk stor oppslutning på 30- og 40-tallet?***

---

514 Se side 62 og 63

515 Gotkowitz 2007: 128. Hun skriver at ”Like their oligarchic predecessors, however, the military socialists held fast to an ”Indian problem” – to the idea that Indians were an obstacle to the nation’s progress and unity and therefore that they needed to be ”rehabilitated””.

516 Se side 21-27, 56-58, 80-81, 85-86 og 91.

517 Gordillo 2000: 240.

518 Se også side 91, 92, 99 og 100.

519 Se side 75-79, 83, 84, 90, 94-97 og 70-72.

520 Se side 94-98.

Denne oppgavens har forfekter et syn om at MNRs ideologi og historiske endringsprosesser i gruvesektoren og landbruket gjensidig påvirket hverandre. Chaco-krigen (1932-35), utviklingen i gruveindustrien og den kulturelle blandingsprosessen i Cochabamba (*mestizaje*) var historiske prosesser som alle pekte mot et samfunn med større integrasjon mellom de forskjellige sosiale gruppene, en mektigere arbeiderklasse, og utbredelse av pengeøkonomi og marked. MNRs ”bolivianske nasjon” av middelklassen, arbeiderklassen og de indianske bøndene var ikke kun en tankekonstruksjon; disse samfunnsgruppene hadde jo utgjort et kampfelleskap i Chaco-krigen (1932-35) mot Paraguay. De hadde hatt stor grad av sosial interaksjon i regionen Cochabamba, noe som ikke var tilfelle i resten av landet.

Men hvordan skille ”ideologi” og ”virkelighet”? Det er en av historikernes største utfordringer. Også de historiske aktørene kan være uenige her. Augusto Cespedes uttalte at ”Fra Chaco oppsto det ingen bevissthet, men en forvirring” som muliggjorde den nødvendige bevisstgjøringen av folket.⁵²¹ Victor Paz Estenssoro sa derimot i et intervju i 1994 at Chaco-krigen var helt avgjørende for ”den revolusjonære prosessen” med å skape en ”boliviansk nasjon”.⁵²²

Det er likevel også ofte en kan tegne et klart skille mellom ”retorikk” og virkelighet. MNR og deres ideologers skildringer av ”føydalisme” og ”utbytting” i gruveindustrien hadde ofte lite til felles den den faktiske situasjonen. Et eksempel på dette har vi sett med gruvearbeideren Sinforo Rivas.⁵²³ Kapitalismens store paradoks i Bolivia var at den førte med seg både indianere som fikk mulighet til å tjene seg opp penger og kjøpe seg private jordeiendommer på landsbyga, og den marxistiske ideologiens inntreden i Bolivia.⁵²⁴ Det er i et slikt perspektiv en må forstå MNRs blanding av liberalisme og marxisme. Gruvearbeiderne og de indianske bøndene var grupper som MNRs ideologier og politikere var opptatt av, og de var helt nødvendige for at MNR kunne komme til makten, både i 1943 og i 1952.

Den siste problemstillingen til denne oppgaven har vært: ***Hvilke mål hadde de forskjellige gruppene som var tilknyttet MNR (middelklassen, bøndene og gruvearbeiderne) og hvilket samfunn kjempet de for? Var ideologien den samme for alle disse gruppene?***

---

521 Se side 76.

522 Ascarrunz, Eduardo R. ”Reportaje a la revolucion del 52. El doctor Paz se confiesa.” Domingo de Hoy. La Paz. 10. April 1994. (Avisintervju med Victor Paz Estenssoro): 3.

523 Se side 48-50, 74 og 77-79.

524 Se side 90-93 og 52.

Den amerikanske statsviteren James Malloy skriver at det nasjonale interessefellesskapet som MNR propaganderte var ”overly optimistic in the extreme” på grunn av den brokete samlingen sosiale grupper partiet tok mål av seg i representere: Arbeiderklassen, de indianske bøndene og ”the racially conscious urban middle class” (med hans ord).⁵²⁵ Herbert Klein hevder at ”in [...] concern for the Indian peasantry the MNR program was silent if not essentially hostile, reflecting its white middle class origins”.⁵²⁶ Også Gotkowitz ser ut til å mene at det eksisterte en konflikt basert på skillelinjene “hvit middelklasse” og “indianske bønder”, en av hennes konklusjoner er nemlig at ideen om en “nasjon av mestiser” var en “populistisk visjon”. Hun mener denne ble utfordret av den politiske kampen til bøndene.⁵²⁷ Denne oppgavens syn er at disse forfatterne legger for stor vekt på ”rase”, kultur og etnisitet. Det vil selvfølgelig ikke si at disse kategoriene ikke eksisterte (også hos MNRs ideologer). Men med å i større grad fokusere på økonomiske faktorer og ideologi, finner vi at skillelinjene heller går på tvers av disse sosiale gruppene, og at deres politiske retorikk også er preget av tvetydigheter.

Gruvearbeiderne var tilsynelatende den mest radikale gruppen. De kjempet for ”proletariatets diktatur med en arbeider- og bonderegjering” (fra 1946). Fagforeningen FSTMB arbeidet imidlertid også opp mot det politiske systemet, og krav som høyere lønn og anerkjennelse av fagforeningen var eksplisitt rettet mot de private gruveselskapene og staten.⁵²⁸

Gruvearbeiderne allierte seg formelt med MNR før valget i 1951 og deres leder Juan Lechin ble minister for gruver- og olje i MNR-regjeringen i 1952. I en biografi fra 1994 sa Lechin at han på 40-tallet arbeidet for nasjonalisering av gruvene og arbeidernes rettigheter, men at han ellers ikke hadde betydelig kunnskap om ideologi.⁵²⁹

Når det gjelder de indianske bøndene har denne oppgaven hovedsakelig fokusert på *quechua*-indianerne i Cochabamba. Endringsprosessene på landsbygda er sentrale for å forstå MNRs ideologi om ”en nasjon av mestiser” og ønsket om at indianerne skulle bli *campesinos*. I store deler av høylandet i et fylke som La Paz var imidlertid den sosiale strukturen en annen. Her tilhørte flertallet gruppen *aymara* og det tradisjonelle kollektive indianersamfunnet (*ayllu*) dominerte. Jordreformen i 1953 tildelte urbefolkningsgruppene både privat og kollektiv

---

525 Malloy 1970: 339

526 Klein 2003: 198

527 Gotkowitz 2007: 15 og 16. Hun skriver: ”the populist vision of a mestizo nation was challenged and reshaped by another groundswell of rural mobilization”.

528 Se side 51-54.

529 Cajias 1994: 145

eiendomsrett, avhengig av hva som var dominerende i de forskjellige delen av landet.⁵³⁰ Gotkowitz skriver at ”mens MNRs urbane revolusjon seiret i 1952, foregikk det en *annen* rural revolusjon.”⁵³¹ En slik inndeling i en ”urban” og en ”rural” revolusjon tyder på et fokus på ”rase”, kultur og etnisitet. Men med et fokus på økonomi og eiendomsrett vil det være mer korrekt å si at jordreformen betydde *to* ”rurale” revolusjoner: En der indianerne fikk privat jord, og en annen der de fikk kollektiv jord. Forskjellene går altså her ikke mellom middelklasse og indianere, men mellom gruppene *quechua* og *aymara*. Ellers har vi sett at urfolksgruppene og MNRs ideologer delte mål som at quechuaene og aymaraene skulle få ”jord”, ”rettferdige lønninger”, lære spansk samt at jordbruket skulle ”moderniseres”.⁵³² Gotkowitz fokuserer imidlertid i sin bok mye på ”partikularistiske” krav, selv om de konkrete eksemplene er få og gjennomslagskraften til disse forslagene sannsynligvis var liten. Et eksempel på en slik ”integrasjon basert på ulikhet” var MNR-politikerens Hernan Siles’ ønske om et eget indiansk rettsvesen med domstoler som kunne utøve lov og rett på språkene *quechua* og *aymara* i henhold til disse gruppenes ”skikker og tradisjoner”. Han rettferdiggjorde dette i frykten for en ”rasekrig”.⁵³³ Men som denne oppgaven har vist var det tanken om ”indianeren” som en økonomisk kategori (en *klasse*) som var mest fremtredende i MNRs ideologi på 30- og 40-tallet.

---

530 Se side 108

531 Gotkowitz 2007: 275

532 Se side 68 og 103-104.

533 Se side 103

Litteratur, kilder og intervjuer

Intervjuer

Luis Antezana E, historiker og tidligere aktivist i MNR (han fortalte meg at han gikk inn i partiet i 1954). 23.03.07, 27.03.07 og 19.04.07.

Guillermo Bedregal, historiker og aktivist i MNR fra 1951, utenriksminister 1985-89. 30.03.07.

Jose Miguel Gordillo, doktorgrad i latin-amerikansk historie fra State University i New York, docente ved Universidad Mayor de San Simon i Cochabamba . 24.04.07 og 18.03.08, mail 22.10.2008 og 04.11.2008.

Fernando Mayorga, licenciado i Sociologia fra Universidad Nacional Autonoma de Mexico og doktorgrad i statsvitenskap fra FLACSO, Mexico. 26.04.07.

Gustavo Rodriguez, historiker, 19.05.2008.

Primærkilder

Montenegro, Carlos 1944. *Nacionalismo y coloniaje*. La Paz.

Cespedes, Augusto 1946. *Metal del Diablo*. La vida del rey del estano. La Paz.

La Calle, juni-september 1936, januar-mars 1939, januar- mars 1941, mai-juni 1942 og januar-april 1943.

Paz Estenssoro, Victor 1955. *Discursos parlamentarios*. La Paz

Leon, Ramiro Antelo (red.) 2003. *Pensamiento politico de Victor Paz Estenssoro*. La Paz.

Ascarrunz, Eduardo R. "Reportaje a la revolucion del 52. El doctor Paz se confiesa."

Domingo de Hoy. La Paz. 10. April 1994. (Avisintervju med Victor Paz Estenssoro)

Movimiento Nacionalista Revolucionario. *Sus bases y principios de accion inmediata*. La Paz., 7. juni 1942 i Cuadros, Eduardo Arze 2002. "Bolivia. El programa del MNR y la revolucion nacional." La Paz: 605-643.

Litteratur

Albo, Xavier. *From MNRistas to Kataristas* i Stern, Steve (red.) 1987. ”Resistance, rebellion, and consciousness in the andean peasant world”, 18th to 20th centuries. University of Wisconsin.

Anderson, Benedict 1996. *Forestilte fellesskap. Refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Spartacus forlag.

Antezana, Sinforo Rivas og Gordillo, Jose M. (red.) 2000. *Los hombres de la revolucion*. La Paz.

Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem og Johan L. Tønnesson. *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Universitetsforlaget 2008

Baldivieso, Valentin Abecia 1999. *Historia del parlamento*. Tomo 3. La Paz.

Bowles Paul 2007. *Capitalism*. Pearson Longman.

Birkeland, Åsmund 1992 (red.). *Karl Marx. Arbeid. Kapital. Fremmedgjøring. Sentrale tekster av Karl Marx, utvalgt og introdusert av Åsmund Birkeland*. Falken forlag.

Cajias, Lupe 1994. *Juan Lechin. Historia de una leyenda*. La Paz-Cochabamba.

Calvo, Roberto Querejazu. *Simon I. Patiño. Un fenomeno boliviano*. Cochabamba.

Calvo, Roberto Querejazu 1998. *Llallagua. Trono del “Rey del estano” Simon I. Patiño*. Amigos de libros. Cochabamba/La Paz.

Cuadros, Eduardo Arze 2002. *Bolivia. El programa del MNR y la revolucion nacional*. La Paz

Cusicanqui, Silvia Rivera 1984. *Oprimidos pero no vencidos. Luchas del campesinado aymara y quechua de Bolivia, 1900-1980*. La Paz.

Dahl, Ottar. "The historical study of ideologies" i Historie og teori, artikler 1975-2001. Oslo 2004.

Dandler, Jorge 1983. *Sindicalismo campesino en Bolivia. Cambios estructurales en Ucureña 1935-1952*. CERES Cochabamba.

Dandler, Jorge og Juan Torrico A. "From the national indigenous congress to the Ayopaya rebellion: Bolivia, 1945-47" i Stern, Steve (red.) 1987 Resistance, rebellion, and consciousness in the Andean peasant world, 18th to 20th centuries. The University of Wisconsin press 1987.

Erguedas, Alcides 1936. *Pueblo enfermo*. La Paz

Ergueta, Luis Antezana 1986. *La historia secreta del MNR. Tomo 1*. La Paz.

Ergueta, Luis Antezana 1988. *La historia secreta del MNR. Tomo 2*. La Paz.

Ergueta, Luis Antezana 2001. *Victor Paz Estenssoro*. La Paz

Fuglestad, Finn 1994. *Latin-Amerika og Karibiens historie*. Cappelen Akademiske forlag.

Fuglestad, Finn 2004. *Fra svartedauden til Wienerkongressen. Den vesterlandske kulturkretsens historie 1347-1815 i et globalt-sammenlignende perspektiv*. Cappelen akademiske forlag.

Gordillo, Jose Miguel, Alberto Rivera Pizarro og Ana Evi Sulcata 2007. *Las estructuras de poder en Cochabamba 1940-2006*. La Paz.

Gordillo, Jose M. 2000. *Campesinos revolucionarios en Bolivia. Identidad, territorio y sexualidad en el Valle Alto de Cochabamba, 1952-1964*. La Paz.

Gordillo, Jose M. 2008. "La cuestion indigena en el proyecto de constitucion politica del estado" i Opinion y Analisis nr. 1, marzo 2008. La Paz.

Gotkowitz, Laura 2007. *A revolution for our rights. Indigenous struggles for land and justice in Bolivia, 1880-1952*. Durham & London.

Gumucio, Mariano Baptista 1996. *Historia contemporánea de Bolivia*. Mexico.

Iñíguez, Carlos Piñeiro 2004. *Desde el corazón de América. El pensamiento boliviano en el siglo XX*. La Paz.

Ingham, Geoffrey 2008. *Capitalism*. Polity press.

Jordan Pozo, Roland. "Minería. Siglo XX: La era del estaño" i Jorge Patino S, Isabel Bastos og Amalia Anaya (red.) 2000. *Bolivia en el siglo XX*. La Paz, Bolivia.

Kjeldstadli, Knut 1999. *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo.

Klein, Herbert S. 2003. *A Concise history of Bolivia*. Cambridge University Press.

Klein, Herbert S. 1969. *Parties and political change in Bolivia 1880-1952*. Cambridge University Press.

Kohl, Benjamin & Farthing, Linda 2006. *Neoliberal Hegemony & Popular Resistance. Impasse in Bolivia*. London/New York.

Larson, Brooke 2004. *Liberalism, race, and ethnicity in the Andes, 1810-1910*. Cambridge.

Lopez, Valentin Abecia 1997. *Montenegro*. La Paz.

Lorini, Irma 2006. *El nacionalismo en Bolivia de la pre y posguerra del Chaco (1910-1945)*. La Paz.

Macionis, John L. og Plummer, Ken. "Chr. 25: Futures: The challenges for sociology in the twenty-first century" i *Sociology. A global introduction*. Pearson Education 2002

Malloy, James M. 1970. *Bolivia. The uncompleted revolution*. University of Pittsburgh Press.

- Mayorga, Fernando 1993. *Discurso y politica en Bolivia*. La Paz.
- Mayorga, Rene Antonio 2000. "La Democracia o el Desafio de la Modernizacion Politica", i Jorge Patino S, Isabel Bastos og Amalia Anaya (red.) 2000. *Bolivia en el sigo XX*. La Paz, Bolivia.
- Mesa, Jose de, Teresa Gisbert og Carlos D. Mesa Gisbert 2003. *Historia de Bolivia*. La Paz.
- Peña, Claudia Claros 2007. *Poder y elites en Santa Cruz*. Santa Cruz de la sierra.
- Platt, Tristan. "The Andean experience of bolivian liberalism, 1825-1900: Roots of rebellion in 19th-century Chayanta (Potosi)" i Stern, Steve (red.) 1987. *Resistance, rebellion, and consciousness in the andean peasant world, 18th tp 20th centuries*. University of Wisconsin.
- Rodriguez, Gustavo 1993. *Poder central y proyecto regional. Cochabamba y Santa Cruz en los siglos XIX y XX*. ILDIS Cochabamba.
- Romero, Ramiro Velasco 1992. *La creación de la idea nacional*. La Paz.
- Skidmore, Thomas E. og Smith, Peter E. 2005. *Modern Latin America*. New York – Oxford.
- Toranzo Roca, Carlos. "Introduccion" i Jorge Patino S, Isabel Bastos og Amalia Anaya (red.) 2000. *Bolivia en el sigo XX*. La Paz, Bolivia.
- Velarde, Jose Fellmann 1981. *Historia de Bolivia. Tomo 3. La bolivianidad semicolonial*. La Paz/Cochabamba
- Wade, Peter 1997. *Race and ethnicity in Latin America*. London/Sterling, Virginia.
- Weber, Max 1922. "Wirtschaft und Gesellschaft, del III, kapittel 4" i Fivelstad, Egil (red.) 1971. *Max Weber. Makt og byråkrati*. Gyldendal.
- Østerberg, Dag. "Innledning" i Østerberg, Dag (Red.) 1990. *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*. Pax.